

**ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ
ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ & ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ**

**Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών
«Εφαρμοσμένων Οικονομικών και Περιφερειακής Ανάπτυξης»
Κατεύθυνση Αστικής και Περιφερειακής Ανάπτυξης
Ειδίκευση Περιφερειακού και Τοπικού Αναπτυξιακού
Προγραμματισμού**

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**Διεθνές εμπόριο αγαθών και περιφερειακή ανάπτυξη:
Η περιφερειακή διάσταση των εμπορικών ροών αγαθών.
Ο τομέας οικονομικής δραστηριότητας της μεταποίησης.**

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: ΙΩΑΝΝΗΣ ΨΥΧΑΡΗΣ

ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ ΛΟΓΟΘΕΤΗ

A.M.0818M051

ΑΘΗΝΑ 2020

*Ιδιαίτερες ευχαριστίες
στον επιβλέποντα καθηγητή
κ. Ιωάννη Ψυχάρη
που υπήρξε αρωγός,
και στην Στέλλα, τη Νάγια και τον Μιχάλη,
την οικογένειά μου,
που με στήριξαν
προκειμένου να ολοκληρωθεί
η παρούσα εργασία.*

Περίληψη

Το διεθνές εμπόριο αποτελεί βασική πηγή ανάπτυξης για πολλές χώρες σε όλο τον κόσμο αλλά και πηγή σημαντικών ανισορροπιών σε ορισμένες περιπτώσεις. Στην Ελλάδα οι εξαγωγές αποτελούν μία από τις σημαντικότερες πλευρές του ελλείμματος της ελληνικής οικονομίας, η καχεκτική επίδοση των οποίων αντικατοπτρίζεται τόσο στη χαμηλή συμμετοχή τους στο ΑΕΠ της χώρας, όσο και στο χρονίως ελλειμματικό εμπορικό ισοζύγιο της χώρας. Η σημασία των εξαγωγών ως κινητήριος μοχλός ανάπτυξης έχει αποδειχθεί από καιρό σε διάφορες ερευνητικές προσπάθειες.

Στην παρούσα εργασία αναλύεται η εξέλιξη του διεθνούς εμπορίου αγαθών κατά την περίοδο 2012-2019. Μέσω της αποτύπωσης και ανάλυσης της επίδοσης του διεθνούς εμπορίου αγαθών συνολικά, ανά περιφέρεια, ανά τομέα οικονομικής δραστηριότητας και ανά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας του τομέα μεταποίησης με έμφαση στις εξαγωγές αγαθών, γίνεται προσπάθεια να αναδειχθούν οι κλάδοι και οι αγορές αιχμής ανά περιφέρεια, καθώς και οι κλάδοι που είχαν αρνητική εξέλιξη για την περίοδο οκταετίας. Ο τομέας της μεταποίησης αποτελεί μαζί με τον τουρισμό τον κυρίαρχο τομέα της κλαδικής διάρθρωσης της χώρας και του διεθνούς εμπορίου αγαθών ενώ ακόμη παρουσιάζεται η γεωγραφική χαρτογράφηση με τις κυριότερες χώρες καταγωγής και προορισμού για τις εισαγωγές και εξαγωγές αγαθών αντίστοιχα. Η ανάλυση των εξαγωγών κλάδων της μεταποίησης έδειξε μικρή διαφοροποίηση των εξαγωγών και εξάρτηση σε μεγάλο βαθμό από σχετικά λίγα βασικά προϊόντα.

Η επιλογή της συγκεκριμένης περιόδου έγινε με στόχο να αναδειχθεί η αντιστροφή της τάσης του διεθνούς εμπορίου αγαθών στη χώρα, η οποία συντελέστηκε κυρίως από το έτος από το 2017, έτος που οι εισαγωγές και εξαγωγές εμφανίζονται να κερδίζουν το «χαμένο έδαφος» και παρουσιάζουν μεγάλη αύξηση σε σχέση με τα προηγούμενα έτη της οκταετίας, καθώς τα πρώτα χρόνια η χώρα βρισκόταν ακόμη «υπό την σκέπη» μνημονικών επιταγών προσπαθώντας να βγει από την βαθιά οικονομική κρίση και ύφεση της περιόδου 2008-2012.

Abstract

International trade in goods is a key source of growth for many countries around the world but also a source of significant imbalances in some cases. In Greece, exports are one of the most important aspects of the Greek economy's deficit, whose poor performance is reflected both in their low contribution to the country's GDP and in the country's persistent deficit of trade balance. The importance of exports as a driver of growth has long been demonstrated in various research efforts.

This paper analyses the evolution of international trade in goods during the period 2012-2019. Through the mapping and analysis of the performance of international trade in goods overall, by region, by section of economic activity and by division of economic activity of the manufacturing section with an emphasis on exports of goods, an attempt is made to highlight the divisions and core markets by region, as well as the sections that experienced negative performance over the eight-year period. The manufacturing section, together with tourism, is the dominant section of the country's sectoral structure and international trade in goods. a geographical mapping of the main countries of origin and destination of imports and exports of goods respectively is also presented. The analysis of exports of manufacturing section revealed low diversification of exports and high dependence on a relatively few key products.

The choice of this specific 8-year period was made in order to highlight the reversal of the trend of international trade in goods in the country, which occurred mainly from the year 2017 onwards, a year in which imports and exports appeared to gain the "lost ground" and experienced a large increase compared to the previous years of the period 2012-2019, as in the first years the country was still under the shadow of memorandum requirements, trying to get out of the deep economic crisis and recession of the period 2008-2012.

Λέξεις Κλειδιά :

περιφερειακή ανάπτυξη, Διεθνές Εμπόριο Αγαθών, εισαγωγές, εξαγωγές, εμπορικό ισοζύγιο, οικονομική δραστηριότητα, μεταποίηση, NUTS II, NACE Rev.2, περιφερειακή ειδίκευση, χώρες καταγωγής, χώρες προορισμού, διαφοροποίηση εξαγωγών, συντελεστής συμμετοχής, συντελεστής ειδίκευσης, ένταση τεχνολογίας.

Key Words: regional development, International Trade in Goods, imports, exports, trade balance, economic activity, manufacturing, NUTS II, NACE Rev.2, regional specialization, countries of origin, countries of destination, export diversification, location quotient, coefficient of specialization, high-tech classification.

Κατάλογος Περιεχομένων

Κατάλογος περιεχομένων	6
Κατάλογος Πινάκων	7
Κατάλογος Διαγραμμάτων	8
1. Πρόλογος	9
2. Σύντομη επισκόπηση της βιβλιογραφίας για τις επιπτώσεις του εμπορίου σε περιφερειακό επίπεδο	11
3. Μεθοδολογικές Σημειώσεις	13
4. Εμπορικό Ισοζύγιο της Ελλάδας 2012-2019	16
4.1. Εισαγωγές και εξαγωγές της Ελλάδας ανά περιφέρεια (NUTS II), 2012-2019	20
4.2. Εισαγωγές και Εξαγωγές κατά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας (NACE Rev.2), 2012-2019	23
5. Εισαγωγές και εξαγωγές κλάδων οικονομικής δραστηριότητας του τομέα Μεταποίηση, 2012-2019	26
5.1. Εισαγωγές κλάδων μεταποίησης 2012-2019	29
5.1.1. Μεγαλύτεροι κλάδοι οικονομικής δραστηριότητας μεταποίησης ανά περιφέρεια και μέγεθος εισαγωγών.	32
5.1.2. Εισαγωγές -Περιφερειακή ειδίκευση μεταποίησης, έτος 2019	36
5.2. Εξαγωγές κλάδων μεταποίησης, 2012-2019	39
5.2.1. Μεγαλύτεροι κλάδοι οικονομικής δραστηριότητας μεταποίησης ανά περιφέρεια και μέγεθος εξαγωγών	43
5.2.2. Εξαγωγές -Περιφερειακή ειδίκευση μεταποίησης, έτος 2019	46
6. Προορισμοί εξαγωγών 2019 και μεταβολή 2012-2019	51
7. Οι Κλάδοι της Μεταποίησης εισαγωγών & εξαγωγών στην Περιφέρεια Αττικής, 2012-2019	54
8. Συμπεράσματα	57
Παράρτημα Α	61
Παράρτημα Β	63
Βιβλιογραφικές Αναφορές	65

Κατάλογος Πινάκων

Πίνακας 1. Εισαγωγές και Εξαγωγές της Ελλάδος, 2012-2019 (σε εκατ.€)

Πίνακας 2. Συμμετοχή (%) περιφερειών στις εισαγωγές, 2012-2019

Πίνακας 3. Συμμετοχή (%) Περιφερειών στις εξαγωγές, 2012 - 2019

Πίνακας 4. Εισαγωγές (%) κατά τομέα οικονομικής δραστηριότητας NACERev.2, 2012-2019

Πίνακας 5. Εξαγωγές (%) κατά τομέα οικονομικής δραστηριότητας, 2012-2019

Πίνακας 6. Εισαγωγές ανά περιφέρεια και ανά οικονομική δραστηριότητα NACERev.2., έτος 2019 (σε εκατ. €)

Πίνακας 7. Εισαγωγές ανά περιφέρεια οικονομικής δραστηριότητας 'Μεταποίηση', 2012-2019 (εκατ. €)

Πίνακας 8. Εξαγωγές ανά περιφέρεια οικονομικής δραστηριότητας 'Μεταποίηση', 2012-2019 (εκατ. €)

Πίνακας 9. Εισαγωγές, Συνεισφορά (%) των κλάδων Οικονομικής δραστηριότητας του τομέα μεταποίησης, 2012- 2019

Πίνακας 10. Αξία εισαγωγών πετρελαιοειδών προϊόντων του κλάδου C19 'Παραγωγή οπτάνθρακα και προϊόντων διύλισης πετρελαίου' ανά περιφέρεια, έτος 2019 (σε εκατ. €)

Πίνακας 11. Μεγαλύτεροι κλάδοι μεταποίησης σε αξία εισαγωγών, έτος 2019

Πίνακας 12. Περιφερειακή ειδίκευση εισαγωγών – Συντελεστής συμμετοχής (QL) & Συντελεστής ειδίκευσης (CS), έτος 2019

Πίνακας 13. Εξαγωγές, Συνεισφορά (%) των κλάδων οικονομικής δραστηριότητας του τομέα μεταποίησης, 2012 - 2019

Πίνακας 14. Αξία εξαγωγών πετρελαιοειδών προϊόντων του κλάδου C19 'Παραγωγή οπτάνθρακα και προϊόντων διύλισης πετρελαίου' ανά περιφέρεια, έτος 2019

Πίνακας 15. Μεγαλύτεροι κλάδοι μεταποίησης σε αξία εξαγωγών, έτος 2019

Πίνακας 16. Περιφερειακή ειδίκευση εξαγωγών – Συντελεστής συμμετοχής (QL), έτος 2019

Πίνακας 17. Περιφερειακή ειδίκευση εξαγωγών - Συντελεστής ειδίκευσης (CS), έτος 2019

Πίνακας 18. Γεωγραφική κατανομή (%) αγορών εξαγωγών 2019 & 2012 και μεταβολή

Πίνακας 19. Συμμετοχή των κλάδων της μεταποίησης στην αξία εισαγωγών της Περιφέρειας Αττικής, 2012-2019

Πίνακας 20. Συμμετοχή των κλάδων της μεταποίησης στην αξία εξαγωγών της Περιφέρειας Αττικής, 2012-2019

Κατάλογος Διαγραμμάτων

Διάγραμμα 1. Εμπορικό Ισοζύγιο της Ελλάδος, 2012-2019 (σε εκατ. €)

Διάγραμμα 2. Εισαγωγές, 20 Κορυφαία προϊόντα, 2019 (εκατ. €)

Διάγραμμα 3. Εξαγωγές, 20 Κορυφαία προϊόντα, 2019 (εκατ. €)

Διάγραμμα 4. Εισαγωγές της Ελλάδος ανά περιφέρεια, 2012 & 2019 (σε εκατ. €)

Διάγραμμα 5. Εξαγωγές της Ελλάδος ανά περιφέρεια, 2012 & 2019 (σε εκατ. €)

Διάγραμμα 6. Ισοζύγιο τομέα μεταποίησης, 2012-2019

Διάγραμμα 7. Τεχνολογικό περιεχόμενο εισαγωγών αγαθών (%) των κλάδων μεταποίησης (NACE Rev.2 2-digit level), 2012-2019

Διάγραμμα 8. Τεχνολογικό περιεχόμενο εξαγωγών αγαθών (%) των κλάδων μεταποίησης (NACE Rev.2 2-digit level), 2012-2019

Διάγραμμα 9. Καμπύλες ειδίκευσης Περιφερειών Αττικής και Β. Αιγαίου, έτος 2019

Διάγραμμα 10. Προορισμοί των ελληνικών εξαγωγών, έτος 2019

Διάγραμμα 11. Γεωγραφική κατανομή της αξίας εξαγωγών (%) περιφέρειας Κεντρικής Μακεδονίας, έτος 2019

Πίνακας 12. Συμμετοχή των κλάδων της μεταποίησης στην αξία εξαγωγών της Περιφέρειας Αττικής, 2012-2019

Διάγραμμα 13 Αξία εξαγωγών κλάδων μεταποίησης της Περιφέρειας Αττικής , 2012 & 2019 (εκατ. €)

1. Πρόλογος

Το διεθνές εμπόριο έχει αναπτυχθεί πολύ γρήγορα τις τελευταίες δεκαετίες, αποτελώντας βασική πηγή ανάπτυξης για πολλές χώρες σε όλο τον κόσμο. Είναι επίσης η πηγή σημαντικών ανισορροπιών σε ορισμένες περιπτώσεις, ανισορροπιών που μπορούν να λάβουν τη μορφή σταθερών και αυξανόμενων πλεονασμάτων από τη μία, σταθερών και αυξανόμενων ελλειμμάτων από την άλλη. Αυτές οι ανισορροπίες έχουν άμεσο αντίκτυπο στην οικονομική και νομισματική κατάσταση μιας χώρας, καθώς και στην εγχώρια κατάστασή της, επηρεάζοντας ιδίως τις τιμές, τη δυνατότητα ανάπτυξης και την απασχόληση.

Η σημασία των εξαγωγών ως κινητήριοις μοχλός ανάπτυξης έχει αποδειχθεί από καιρό σε διάφορες ερευνητικές προσπάθειες. Τα ζητήματα που εξετάστηκαν σε αυτές τις μελέτες περιλαμβάνουν τον ποσοτικό προσδιορισμό της συμβολής των εξαγωγών στην οικονομική ανάπτυξη, το σχεδιασμό κατάλληλων εμπορικών και βιομηχανικών πολιτικών και τον εντοπισμό μακροοικονομικών παραγόντων που επηρεάζουν τις εμπορικές επιδόσεις.

Στην Ελλάδα οι εξαγωγές αποτελούν μία από τις σημαντικότερες πλευρές του ελλείμματος της ελληνικής οικονομίας, η καχεκτική επίδοση των οποίων αντικατοπτρίζεται τόσο στη χαμηλή συμμετοχή τους στο ΑΕΠ της χώρας, όσο και στο χρονίως ελλειμματικό εμπορικό ισοζύγιο της χώρας. Συνεπώς, αποτελεί επιτακτική ανάγκη να αντιμετωπιστεί η διαχρονική αδυναμία της χώρας να εκπονήσει μια συνεκτική και συνεπή στρατηγική εξωστρέφειας, διεθνοποίησης της ελληνικής παραγωγής, μία στρατηγική που θα οργανώνει, θα κατευθύνει και θα υποστηρίζει τις προσπάθειες των εξαγωγέων σε τομείς και αγορές όπου εντοπίζονται ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα των ελληνικών προϊόντων και υπηρεσιών.

Η βελτίωση της ανταγωνιστικότητας συνεπάγεται αύξηση των εξαγωγών και διεύρυνση της πρόσβασης των ελληνικών επιχειρήσεων στις διεθνείς αγορές. Η μεγαλύτερη ζήτηση για τα ελληνικά προϊόντα θα οδηγήσει στη μεγέθυνση (scaleup) των επιχειρήσεων που επιτρέπει ανάμεσα σε άλλα, την αύξηση της παραγωγής, την επίτευξη οικονομιών κλίμακας και τη διείσδυση σε νέες αγορές. Επιπρόσθετα είναι εξαιρετικά σημαντικό, τόσο από πλευράς μάρκετινγκ σε επίπεδο επιχείρησης όσο και από πλευράς διαπραγματεύσεως σε κυβερνητικό επίπεδο και εθνικής στρατηγικής ανάπτυξης των εξαγωγών, να αποτυπωθούν ποιες είναι οι εξαγωγικές αγορές για κάθε δεδομένο προϊόν και ποιοι είναι οι κύριοι προμηθευτές των εισαγόμενων προϊόντων. Αυτό μπορεί μερικές φορές να είναι ένα αρκετά δύσκολο έργο στον ορισμό των χωρών εταίρων. Η παρουσία των ελληνικών επιχειρήσεων στο διεθνές εμπόριο αγαθών καταδεικνύει μερικώς το βαθμό ανταγωνιστικότητάς και εξωστρέφειάς τους.

Η περίοδος της οκταετίας 2012-2019 η οποία επιλέχθηκε για την παρούσα εργασία υπήρξε σημαντική όσον αφορά την οικονομική πορεία και επίδοση της χώρας, καθώς τα πρώτα χρόνια της περιόδου αυτής η χώρα βρισκόταν ακόμη «υπό την σκέπη» μνημονιακών επιταγών προσπαθώντας να βγει από την βαθιά οικονομική κρίση και ύφεση της περιόδου 2008-2012, ενώ από το έτος 2017 και κυρίως από το έτος 2018, μπήκε σε τροχιά μεγαλύτερης σταθερότητας και οικονομικής ανόδου. Όσον αφορά τα μεγέθη των εισαγωγών και εξαγωγών από το 2017 εμφανίζονται να κερδίζουν το «χαμένο έδαφος» και παρουσιάζουν μεγάλη αύξηση σε σχέση με τα προηγούμενα έτη της περιόδου που εξετάζεται. Κατά συνέπεια, η επιλογή της συγκεκριμένης περιόδου έγινε με στόχο να αναδειχθεί αυτή η αντιστροφή τάσης του διεθνούς εμπορίου αγαθών.

Ο τομέας οικονομικής δραστηριότητας μεταποίησης αποτελεί τον κυρίαρχο τομέα μαζί με τον τουρισμό της κλαδικής διάρθρωσης της χώρας. Το ίδιο ισχύει και στο διεθνές εμπόριο αγαθών, καθώς η συμμετοχή του στην συνολική αξία του εμπορίου ανήλθε για το έτος 2019 σε 79,3%. Σύμφωνα με τον OECD (2017), η περιφερειακή συγκέντρωση της μεταποιητικής απασχόλησης καθιστά τις περιοχές λιγότερο ανθεκτικές και περισσότερο ευάλωτες, όταν πλήττονται από συγκεκριμένες κρίσεις στον τομέα της μεταποίησης, είτε προέρχεται από μια τεχνολογική αλλαγή, από τον ανταγωνισμό των εισαγωγών ή από άλλους παράγοντες. Επιπλέον, στο πλαίσιο της συνεχιζόμενης αλλαγής του κλίματος, οι θέσεις εργασίας θα αλλάξουν καθώς οι δραστηριότητες υψηλής έντασης εκπομπών αλλάζουν τα επιχειρηματικά προφίλ και τις τεχνολογίες, ακόμη και αν ο αντίκτυπος στη συνολική απασχόληση είναι πιθανό να είναι μέτριος (OECD, 2017).

Η διαφοροποίηση των εξαγωγών θεωρείται σημαντική για τις αναπτυσσόμενες χώρες, διότι αυτές συχνά εξαρτώνται σε μεγάλο βαθμό για τα κέρδη τους από τις εξαγωγές από σχετικά λίγα βασικά προϊόντα. Οι μη σταθερές τιμές για αυτά τα εμπορεύματα ενδέχεται να υπόκεινται σε σοβαρούς κινδύνους για εμπορικές διαταραχές (σοκ). Δεδομένου ότι η διακύμανση των τιμών των μεμονωμένων εμπορευμάτων είναι λιγότερο από τέλεια, η διαφοροποίηση σε νέα βασικά εξαγωγικά προϊόντα θεωρείται γενικά ως θετική εξέλιξη. Τα πλέον σημαντικά αποτελέσματα συνήθως συνδέονται με τη διαφοροποίηση σε μεταποιημένα προϊόντα και περιλαμβάνουν υψηλότερα και πιο σταθερά κέρδη από τις εξαγωγές, δημιουργία θέσεων εργασίας και ανάπτυξη νέων δεξιοτήτων και υποδομών που θα διευκόλυναν την ανάπτυξη ακόμη νεότερων εξαγωγικών προϊόντων.

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι μέσω της παραπάνω αποτύπωσης και ανάλυσης του διεθνούς εμπορίου αγαθών να αναδειχθούν οι κλάδοι και οι αγορές αιχμής ανά περιφέρεια καθώς και οι κλάδοι που είχαν αρνητική εξέλιξη στο διάστημα που εξετάζεται. Για το λόγο αυτό επιχειρείται η αποτύπωση της επίδοσης του διεθνούς εμπορίου αγαθών για την περίοδο οκταετίας 2012-2019, συνολικά, ανά περιφέρεια, ανά τομέα οικονομικής δραστηριότητας και ανά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας του τομέα μεταποίησης, με έμφαση στις εξαγωγές αγαθών. Η ανάλυση των εμπορευματικών συναλλαγών ακολουθεί μία προσέγγιση από πάνω προς τα κάτω ξεκινώντας από την εξέλιξη του εμπορικού ισοζυγίου, συνεχίζοντας με την ανάλυση των οικονομικών δραστηριοτήτων σε επίπεδο κλάδων και με την ανάλυση του διεθνούς εμπορίου αγαθών για τον τομέα της μεταποίησης σε επίπεδο διψήφιας ανάλυσης κλάδων. Τέλος παρουσιάζεται γεωγραφική χαρτογράφηση με τις κυριότερες χώρες καταγωγής και προορισμού για τις εισαγωγές και εξαγωγές αγαθών αντίστοιχα.

2. Σύντομη επισκόπηση της βιβλιογραφίας για τις επιπτώσεις του εμπορίου σε περιφερειακό επίπεδο

Η επίδραση της ανάπτυξης του εμπορίου στις χωρικές ενότητες έχει απασχολήσει σε θεωρητικό και εμπειρικό επίπεδο πολλούς μελετητές. Από τη μία πλευρά, ορισμένες μελέτες προτείνουν ή βρίσκουν αρνητική σχέση μεταξύ της επέκτασης του εμπορίου και των περιφερειακών ανισοτήτων. Οι Krugman και Livas Elizondo (1996) υποστηρίζουν σε ένα θεωρητικό μοντέλο ότι η ελευθέρωση του εμπορίου μειώνει τις χωρικές ανισότητες, καθώς το διεθνές εμπόριο παρέχει δυνητικά υποκατάστατα για εγχώριους προμηθευτές και ως εκ τούτου καθιστά την κεντρική αγορά της χώρας λιγότερο σημαντική. Κατά τον Milanovic (2005), το εμπορικό άνοιγμα στην Ινδία, τη Βραζιλία, την Ινδονησία, την Κίνα, και τις Ηνωμένες Πολιτείες δεν είχε καμία επίδραση. Στον αντίποδα, εμπειρικές μελέτες δείχνουν ότι η ελευθέρωση του διεθνούς εμπορίου τείνει να αυξάνει τις περιφερειακές ανισότητες εντός της χώρας ελευθέρωσης και άλλοι με μελέτες πάνω σε συγκεκριμένες χώρες, κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι η ανάπτυξη και η απελευθέρωση του εμπορίου τείνει να σχετίζεται με αυξανόμενες περιφερειακές ανισότητες (Petrakos et al., 2013).

Ορισμένοι συγγραφείς αποδίδουν την επίδραση του ανοίγματος του εμπορίου στην περιφερειακή ανισότητα σε μία σειρά από συγκεκριμένες συνθήκες στη χώρα (Rodríguez-Pose 2012) και στη συγκεκριμένη γεωγραφία κάθε χώρας (Brülhart, 2011). Οι πιο πρόσφατες εξελίξεις στην οικονομική θεωρία οδήγησαν στην εξέταση των εδαφικών ανισοτήτων και στην ανταλλαγή μεταξύ αποτελεσματικότητας και δικαιοσύνης από διαφορετική οπτική γωνία. Η ενδογενής ανάπτυξη, η νέα οικονομική γεωγραφία (NEG) και οι θεωρίες και μοντέλα εξελικτικής οικονομικής γεωγραφίας, που κυριαρχούσαν στη σκέψη της οικονομικής ανάπτυξης από τα τέλη της δεκαετίας του 1980, έδωσαν έμφαση στην περιορισμένη ευρετική ισχύ μιας αυτόνομης έννοιας «διασποράς», επισημαίνοντας ότι οι δυνάμεις «συσσωμάτωσης» είναι το πιο σημαντικό συμπλήρωμα στην μεταβαλλόμενη γεωγραφία των οικονομικών δραστηριοτήτων. Αν και αυτές οι θεωρίες έχουν διαφορετικά θεμελιώδη στοιχεία, όλες μοιράζονται το ιδανικό ότι η συγκέντρωση και η διασπορά μπορούν να συμβούν ταυτόχρονα, δημιουργώντας πρότυπα σύγκλισης και απόκλισης, ανάλογα με τον τύπο της οικονομικής δραστηριότητας και λειτουργίας και τη χωρική κλίμακα αναφοράς - π.χ. διηπειρωτική και διεθνής σύγκλιση έναντι διαπεριφερειακής υπο-εθνικής απόκλισης (Immarino et al., 2017).

Οι Rodríguez-Pose και Gill (2006) ασχολήθηκαν με τη σύνθεση του εμπορίου και την περιφερειακή ανισότητα και υποστήριξαν ότι το άνοιγμα του εμπορίου δεν αποτελεί τον μοναδικό παράγοντα που οδηγεί σε περιφερειακές ανισότητες αλλά ο συνδυασμός του με την εξέλιξη της μεταποίησης-προς- γεωργικό μερίδιο των εξαγωγών, που επηρεάζει ποιες περιοχές κερδίζουν και που χάνουν από τη μεγαλύτερη οικονομική ολοκλήρωση με την πάροδο του χρόνου. Ειδικότερα καθώς το εμπόριο μετατοπίζεται από τον πρωτογενή τομέα στη μεταποίηση, επειδή η μεταποίηση είναι πιο γεωγραφικά συγκεντρωμένη, ειδικά στις αναδυόμενες χώρες, από τη γεωργία ή την εξόρυξη, οι περιφερειακές ανισότητες εντός της χώρας τείνουν να αυξάνονται και να το κάνουν με ταχύτερο ρυθμό στον αναπτυσσόμενο από ό, τι στον ανεπτυγμένο κόσμο.

Όσον αφορά το τεχνολογικό περιεχόμενο του εμπορίου, ο Brülhart (2001), στη μελέτη του για το διάστημα 1972-1996 σε 13 ευρωπαϊκές χώρες για την εξέλιξη της γεωγραφικής συγκέντρωσης ευρωπαϊκών μεταποιητικών βιομηχανιών, ισχυρίστηκε ότι υπάρχουν ενδείξεις ότι οι βιομηχανίες χαμηλής τεχνολογίας παρουσίασαν το μεγαλύτερο βαθμό

συγκέντρωσης και ότι οι αυξήσεις της συγκέντρωσης ήταν ισχυρότερες πριν από την έναρξη της ενιαίας αγοράς από ό, τι μετά.

Από την πλευρά της Ελλάδας, η Τσιάπα (2018) μελέτησε την εξέλιξη των εξαγωγών την περίοδο 2008-2012 και κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η ανταγωνιστικότητα των εξαγωγών των ελληνικών περιοχών διαφέρει από εκείνη των ανεπτυγμένων περιοχών (η οποία βασίζεται κυρίως στην καινοτομία, σε ποιότητα παραγωγής υψηλής τεχνολογίας και σε εμπορικά σήματα), καθώς βασίζεται σε προϊόντα κατώτερης τεχνολογικής ικανότητας, ποιότητας και προστιθέμενη αξία. Ως εκ τούτου, είναι δύσκολο να περιμένουμε μια παραγωγή και εξαγωγή να μετατοπιστεί προς υψηλότερα τεχνολογικά και καινοτόμα προϊόντα κατά τη διάρκεια μιας περιόδου οικονομικής ασφυξίας. Ακόμη, η βιωσιμότητα και η αποτελεσματικότητα της ανθεκτικότητας στις εξαγωγές είναι υπό αμφισβήτηση, καθώς μακροπρόθεσμα τα προϊόντα χαμηλού κόστους και χαμηλής τεχνολογίας ενδέχεται να παραμεριστούν, πρώτον, από τον ανταγωνισμό των αναπτυσσόμενων χωρών με χαμηλότερο κόστος εργασίας και, δεύτερον, από την παγκόσμια ζήτηση που ζητά όλο και περισσότερα προϊόντα υψηλότερης τεχνολογικής ικανότητας και γίνεται πιο ανελαστικό.

Το εμπόριο ασκεί ισχυρότερη επιρροή στις περιφερειακές από τις εθνικές αγορές εργασίας λόγω της χωρικής συγκέντρωσης των βιομηχανικών δραστηριοτήτων, της φύσης των μισθών στον μεταποιητικό τομέα και μερικές φορές της ανεπαρκούς διαπεριφερειακής μετανάστευσης. Η ενίσχυση της περιφερειακής ανθεκτικότητας σε κλονισμούς που σχετίζονται με τη βιομηχανία, είτε προέρχονται από το εμπόριο είτε από την τεχνολογία, απαιτεί την ανάπτυξη τοπικών ικανοτήτων, όσον αφορά την καινοτομία και τους ανθρώπους καθώς το υψηλότερο γνωστικό επίπεδο των εργαζομένων παρουσιάζει υψηλότερη κινητικότητα στις θέσεις εργασίας. Απαιτεί επίσης συντονισμένη και τοπικά προσαρμοσμένη υποστήριξη για την προώθηση της ανάπτυξης των επιχειρήσεων και της απασχόλησης. Η μεγαλύτερη διαφοροποίηση στις βιομηχανικές δραστηριότητες βοηθά τις περιφέρειες να προσαρμοστούν σε μακροοικονομικά σοκ που διαδίδονται από τον μεταποιητικό τομέα σε ολόκληρη την περιφερειακή οικονομία (Rusticelli et al, OECD, 2018).

Οι Πετράκος και Ψυχάρης (2016) κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι η οικονομική κρίση έχει εντείνει τις περιφερειακές ανισότητες ενισχύοντας τον εξέχοντα ρόλο της μητροπολιτικής περιοχής της Αθήνας στον αναπτυξιακό χάρτη της χώρας. Προηγμένες περιφέρειες με υψηλότερη εξειδίκευση σε εμπορεύσιμους και εξαγωγικούς τομείς προσαρμόζονται καλύτερα στην οικονομική κρίση, αν και η βαθύτερη ολοκλήρωση με την αγορά της ΕΕ δεν ήταν ευνοϊκή για τις περιφερειακές επιδόσεις. Ο ρόλος των εξαγωγών κατά την οικονομική ύφεση δεν έχει αποτελέσει συχνά αντικείμενο μελέτης.

Οι Ψυχάρης κ.α.(2020) οι οποίοι μελέτησαν την εξαγωγική δραστηριότητα την περίοδο 2008-2012 και συγκεκριμένα τον τρόπο με τον οποίο η εξειδίκευση, ο εκσυγχρονισμός της εξειδίκευσης και η κατεύθυνση της αγοράς στις εξαγωγές σχετίζονται με την ανθεκτικότητα των ελληνικών περιοχών και ισχυρίστηκαν ότι η εξειδίκευση είναι πιο σημαντική σε περιόδους οικονομικής ύφεσης, ενώ η διαφοροποίηση φαίνεται να σχετίζεται περισσότερο με την ανάπτυξη κατά τη διάρκεια της οικονομικής ανάπτυξης. Έτσι, κατά τη διάρκεια της οικονομικής κρίσης, οι περιοχές αντέδρασαν αυξάνοντας την εξειδίκευση στις εξαγωγές και αναβαθμίζοντας την ποιότητα των προϊόντων.

3. Μεθοδολογικές Σημειώσεις

Πηγή δεδομένων για την παρούσα εργασία αποτελούν τα στοιχεία των διεθνών συναλλαγών και των δύο εμπορευματικών ροών (εισαγωγές και εξαγωγές) της Ελληνικής Στατιστικής Αρχής για τα έτη 2012 -2019, ανά Περιφέρεια NUTS II και κωδικό προϊόντος της Συνδυασμένης Ονοματολογίας (Combined Nomenclature – CN) σε 8-ψηφια ανάλυση. Η Ονοματολογία των εδαφικών στατιστικών μονάδων (Nomenclature of Territorial Units for Statistics - NUTS) δημιουργήθηκε από την Ευρωπαϊκή Στατιστική Υπηρεσία (Eurostat) με στόχο την εφαρμογή κοινών στατιστικών προτύπων σε όλη την Ευρωπαϊκή Ένωση. Σημειώνεται ότι τα στοιχεία για το έτος 2019 που παρασχέθηκαν κατόπιν αιτήματος από την ΕΛΣΤΑΤ είναι προσωρινά, δηλαδή υπόκεινται σε αναθεωρήσεις μικρής κλίμακας μέχρι τον Οκτώβριο 2020 που θα οριστικοποιηθούν.

Η επεξεργασία των δεδομένων βασίστηκε σε ομαδοποιήσεις των στοιχείων κατ' έτος, ανά περιφέρεια, ανά τομέα οικονομικής δραστηριότητας και ανά κλάδο του τομέα μεταποίησης. Η επιλογή της περιόδου ανάλυσης έγινε με το κριτήριο ότι κατά τη διάρκεια αυτών των ετών, οι οικονομικές συνθήκες στην Ελλάδα υπήρξαν υφεσιακές, ενώ από το 2017 και κυρίως από το 2018 που μερικώς τερματίστηκε η στενή δημοσιονομική παρακολούθηση της χώρας από τους θεσμούς παρατηρήθηκε αύξηση των μεγεθών του εξωτερικού εμπορίου αγαθών, που όμως ο ρυθμός αυτός αύξησης παρουσίασε μία κάμψη κατά το έτος 2019.

Οι Στατιστικές Διεθνούς Εμπορίου Αγαθών που καταρτίζονται από την Ελληνική Στατιστική Αρχή αφορούν στην κατάρτιση στατιστικών εμπορευματικών συναλλαγών αγαθών με τις χώρες της ΕΕ (Intra Union Trade) και με Τρίτες Χώρες (Extra Union Trade), σε μηνιαία βάση. Οι εμπορευματικές συναλλαγές με τις χώρες της ΕΕ καταρτίζονται, με βάση στοιχεία που υποβάλλουν οι επιχειρήσεις, οι οποίες διενεργούν ενδοκοινοτικές συναλλαγές, πάνω από 150.000 ευρώ για τις εισαγωγές και 90.000 ευρώ για τις εξαγωγές (στατιστικό κατώφλι εξαίρεσης έτους 2018), ετησίως, στο σύστημα Intrastat της ΕΛΣΤΑΤ. Οι συναλλαγές εμπορίου αγαθών με τρίτες χώρες καταρτίζονται με βάση τα στοιχεία που διαβιβάζονται από τις Τελωνειακές Αρχές της χώρας στην Ελληνική Στατιστική Αρχή κάθε μήνα και αφορούν το σύνολο του εμπορίου με τις τρίτες χώρες. Στα στατιστικά στοιχεία του εμπορίου των ενδοκοινοτικών συναλλαγών περιλαμβάνονται και οι συναλλαγές των επιχειρήσεων, οι οποίες δεν υποχρεούνται στην υποβολή δήλωσης Intrastat γιατί οι συναλλαγές τους σε αξία είναι χαμηλότερες του στατιστικού κατωφλίου. Οι συναλλαγές αυτές υπολογίζονται, σύμφωνα με τα προβλεπόμενα στους Ευρωπαϊκούς Κανονισμούς για τις στατιστικές Εξωτερικού Εμπορίου, με βάση τα στοιχεία των Ανακεφαλαιωτικών Πινάκων Ενδοκοινοτικών Παραδόσεων και Αποκτήσεων που όλες οι επιχειρήσεις έχουν την υποχρέωση να υποβάλλουν στο Υπουργείο Οικονομικών¹. Όλες οι ενδοκοινοτικές συναλλαγές που δηλώνονται μέσω του συστήματος Intrastat κατανέμονται στις περιφέρειες της χώρας βάσει της φορολογικής έδρας της επιχείρησης, ενώ όλες οι συναλλαγές με τις τρίτες χώρες κατανέμονται στην αντίστοιχη περιφέρεια του τελωνειακού γραφείου που δηλώθηκαν. Μεγάλο ποσοστό από τις συναλλαγές (ενδοκοινοτικές και συναλλαγές με τις τρίτες χώρες) συμπίπτουν με την περιφέρεια που δραστηριοποιείται η επιχείρηση.

Για κάθε έτος χρησιμοποιήθηκαν οι πίνακες αντιστοίχισης των στατιστικών ταξινομήσεων των προϊόντων και των οικονομικών δραστηριοτήτων των επιχειρήσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης προκειμένου κάθε συναλλαγή κάθε προϊόντος να αντιστοιχηθεί με την οικονομική

¹[Δελτίο Τύπου 'Εμπορευματικές Συναλλαγές της Ελλάδος', Ιούλιος 2020, ΕΛΣΤΑΤ](#)

δραστηριότητα που κατανέμεται. Ειδικότερα, οι 8ψήφιοι κωδικοί εμπορευμάτων της Συνδυασμένης Ονοματολογίας (Combined Nomenclature CN dig.8) για το Διεθνές Εμπόριο Αγαθών (International Trade in Goods Statistics) αντιστοιχίστηκαν με τους αντίστοιχους κωδικούς της στατιστικής ταξινόμησης αγαθών και υπηρεσιών ανά δραστηριότητα, η οποία έχει αναπτυχθεί από την Ε.Ε. (Classification of Products by Activity - CPA 2008) και εν συνεχεία κατά τομέα και κλάδο, όπως αυτοί ορίζονται στη στατιστική ταξινόμηση των οικονομικών δραστηριοτήτων της Ε.Ε. NACE Rev.2 (όπως ορίζεται στο Παράρτημα Ι του Κανονισμού (ΕΚ) 1893/2006 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου). Κάθε κωδικός προϊόντος CPA κατατάσσεται σε μια δεδομένη οικονομική δραστηριότητα της ταξινόμησης οικονομικών δραστηριοτήτων NACE, που σημαίνει ότι η δομή της ταξινόμησης CPA είναι σύμφωνη με τη δομή της NACE σε όλα τα επίπεδα. Η στατιστική ταξινόμηση CPA 2008 χρησιμοποιήθηκε καθώς είναι σε αντιστοιχία με την ταξινόμηση προϊόντων και υπηρεσιών του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών την κεντρική ταξινόμηση των προϊόντων (CPC – Central Product Classification). Η στατιστική ταξινόμηση προϊόντων CPA είναι μέρος ενός ολοκληρωμένου συστήματος στατιστικών ταξινομήσεων, που αναπτύχθηκε κυρίως υπό την αιγίδα της Στατιστικής Διεύθυνσης των Ηνωμένων Εθνών. Αυτό το σύστημα καθιστά δυνατή τη σύγκριση στατιστικών που παράγονται σε διαφορετικούς στατιστικούς τομείς². Οι οικονομικές δραστηριότητες ταξινομούνται σε τέσσερα επίπεδα ανάλυσης και ειδικότερα: σε 21 Τομείς (μονοψήφια ανάλυση Α-Υ), 88 Κλάδους (διψήφια ανάλυση), 272 Ομάδες (τριψήφια ανάλυση) και 615 Τάξεις (τετραψήφια ανάλυση). Η επεξεργασία αυτή των δεδομένων πραγματοποιήθηκε προκειμένου κάθε συναλλαγή ανά κωδικό 8-ψήφιας Συνδυασμένης Ονοματολογίας προϊόντος (CN8) και ανά περιφέρεια να αντιστοιχηθεί με τον αντίστοιχο τομέα και κλάδο οικονομικής δραστηριότητας NACE Rev.2.

Οι κλάδοι της μεταποίησης ταξινομήθηκαν στις εισαγωγές και εξαγωγές σύμφωνα με το τεχνολογικό περιεχόμενό τους. Για το σκοπό αυτό χρησιμοποιήθηκε η ευρωπαϊκή ταξινόμηση των κλάδων μεταποίησης σύμφωνα με τον βαθμό τεχνολογικής έντασης (High-tech classification of manufacturing industries), η οποία ταξινομεί τους κλάδους μεταποίησης κατά NACE Rev.2 digit 2 σε σύνολα που προσδιορίζουν την ένταση τεχνολογίας και συγκεκριμένα στις κατηγορίες κλάδων μεταποίησης υψηλής τεχνολογίας, μέσης-υψηλής τεχνολογίας, μέσης – χαμηλής τεχνολογίας και χαμηλής τεχνολογίας (Παράρτημα Α).

Σημειώνεται ότι υπήρξαν συναλλαγές προϊόντων που βάσει των αντιστοιχίσεων μεταξύ των στατιστικών ταξινομήσεων δεν στάθηκε δυνατόν να κατανεμηθούν σε συγκεκριμένη κατηγορία οικονομικής δραστηριότητας και παρουσιάζονται στα αποτελέσματα της ανάλυσης ως ξεχωριστή κατηγορία ως «Άγνωστος τομέας οικονομικής δραστηριότητας». Τα προϊόντα αυτά αφορούν κυρίως σε επιβατικά αυτοκίνητα, φορτηγά, εφοδιασμούς πλοίων (αφορούν σε προμήθειες πλοίων εν πλω και υπάρχει ειδική στατιστική μεταχείριση από την Ε.Ε. για αυτή την κατηγορία) καθώς και εμπιστευτικά προϊόντα που μπαίνουν σε

²Η CPA είναι μια ταξινόμηση προϊόντων της οποίας τα στοιχεία σχετίζονται με δραστηριότητες όπως ορίζονται από τη NACE Αναθ. 2. Κάθε προϊόν - είτε πρόκειται για μεταφερόμενο είτε μη μεταφερόμενο αγαθό ή υπηρεσία - αποδίδεται σε μία δραστηριότητα NACE Αναθ. 2. Η σύνδεση με δραστηριότητες όπως ορίζονται από τη NACE Αναθ. 2 δίνει στο CPA μια δομή παράλληλη με αυτήν της NACE Αναθ. 2 σε όλα τα επίπεδα που διακρίνονται από τη NACE Αναθ. 2. <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/1995700/1995914/CPA2008introductoryguidelinesEN.pdf/df1e8d19-1156-4a1c-b384-4f95a12515e5>

ειδικούς κωδικούς της συνδυασμένης ονοματολογίας προϊόντων και δεν δύναται να προσδιορισθεί η οικονομική δραστηριότητά τους.

Η γεωγραφική χαρτογράφηση των προορισμών των εξαγωγών αναλύθηκε σε εννέα ευρύτερες γεωγραφικές περιοχές ενδιαφέροντος προκειμένου να γίνει εφικτή η μελέτη των ετών 2012 και 2019 και να είναι πιο εύχρηστη η αποτύπωση των μεταβολών 2019/2012 στον αναγνώστη. Οι ευρύτερες γεωγραφικές περιοχές είναι η Δυτική Ευρώπη, οι Βαλκανικές χώρες (proximity), η Αφρική, η Ανατολική Ευρώπη, η Βόρεια Αμερική, οι χώρες υψηλής βιομηχανοποίησης της Ασίας, οι υπόλοιπες χώρες της Ασίας, η Κεντρική και Νότια Αμερική, Αυστραλία –Ωκεανία. Στο Παράρτημα Β παρουσιάζονται οι εννέα ευρύτερες γεωγραφικές περιοχές και οι χώρες που τις απαρτίζουν.

Τέλος επιχειρείται να προσδιοριστεί η περιφερειακή ειδίκευση όσον αφορά τις εξαγωγές για το διάστημα 2012-2019. Για το σκοπό αυτό υπολογίστηκαν οι συντελεστές συμμετοχής (QL- Location Quotient) και ο συντελεστής ειδίκευσης (CS - Coefficient of Specialization). Ο συντελεστής συμμετοχής δείχνει την περιφερειακή διαφοροποίηση ή αλλιώς την κλαδική εξειδίκευση της περιφέρειας. Ειδικότερα ο συντελεστής συμμετοχής QL δείχνει αν η δραστηριότητα i είναι αναπτυγμένη στην περιφέρεια r κατά την ίδια αναλογία με την ανάπτυξη της δραστηριότητας αυτής σε εθνικό επίπεδο. Κλαδική εξειδίκευση υπάρχει όταν $QL > 1$, δηλαδή η οικονομική δραστηριότητα i είναι περισσότερο αναπτυγμένη στην περιφέρεια r απ' ό,τι στο σύνολο της χώρας (η περιφέρεια συμμετέχει στις εξαγωγές του κλάδου με ποσοστό μεγαλύτερο από αυτό με το οποίο συμμετέχει στις συνολικές εξαγωγές της χώρας). Ο συντελεστής συμμετοχής παίρνει τιμές στο διάστημα $[0, +\infty]$. Αν $QL = 1$, τότε η δραστηριότητα i είναι ανεπτυγμένη στην περιφέρεια όσο και στο σύνολο της χώρας ή αλλιώς έχει την ίδια σπουδαιότητα σε περιφερειακό και σε εθνικό επίπεδο. Αν $QL < 1$, τότε η δραστηριότητα i είναι λιγότερο αναπτυγμένη στην περιφέρεια απ' ό,τι στο σύνολο της χώρας. Υπολογίζεται σύμφωνα με τον τύπο: $QL_{ir} = (A_{ir}/A_r) / (A_{in}/A_n)$, όπου A_{ir} = η αξία εξαγωγών του κλάδου μεταποίησης i στην περιφέρεια r , A_r = η συνολική αξία εξαγωγών της περιφέρειας r , A_{in} = η αξία εξαγωγών του κλάδου i στο σύνολο της χώρας, A_n = η συνολική αξία εξαγωγών της χώρας.

Προκειμένου να γίνει σύγκριση της κλαδικής διάρθρωσης του τομέα μεταποίησης της κάθε περιφέρειας με την αντίστοιχη κλαδική διάρθρωση της χώρας ως προς τις εξαγωγές, χρησιμοποιήθηκε ο Δείκτης Ειδίκευσης (Διαφοροποίησης). Ο συντελεστής CS δίνεται από τον τύπο: $CS = \frac{1}{2} \sum_i |A_{ir}/A_r - A_{in}/A_n|$, όπου CS = συντελεστής ειδίκευσης, A_{ir} = η αξία εξαγωγών του κλάδου μεταποίησης i στην περιφέρεια r , A_r = η συνολική αξία εξαγωγών της περιφέρειας r , A_{in} = η αξία εξαγωγών του κλάδου i στο σύνολο της χώρας, A_n = η συνολική αξία εξαγωγών της χώρας. Οι τιμές του συντελεστή ειδίκευσης κυμαίνονται μεταξύ 0 και 1. Σε περίπτωση που ο CS τείνει προς το μηδέν, η κλαδική διάρθρωση της περιφέρειας δεν είναι ειδικευμένη σε σχέση με την κλαδική διάρθρωση της χώρας, αντιθέτως τείνει να είναι ταυτόσημη. Σε περίπτωση που ο CS τείνει προς τη μονάδα, η κλαδική διάρθρωση της περιφέρειας είναι ειδικευμένη σε σχέση με την κλαδική διάρθρωση της χώρας, δηλαδή διαφοροποιείται από την αντίστοιχη εθνική κατανομή των οικονομικών δραστηριοτήτων.

4. Εμπορικό Ισοζύγιο της Ελλάδος 2012-2019

Η Ελλάδα χαρακτηρίζεται από υψηλά ελλείμματα στο εμπορικό ισοζύγιο καθώς οι εξαγωγές υστερούν σημαντικά έναντι των εισαγωγών. Τα εθνικά μεγέθη των εισαγωγών και εξαγωγών κατά τα έτη 2012-2016 παρουσίασαν μείωση κατά -12,7% και -7,7% αντίστοιχα βελτιώνοντας την εικόνα του εμπορικού ισοζυγίου σχεδόν κατά 20%. Από το 2017 και μέχρι το 2019 τα μεγέθη παρουσίασαν αύξηση με ρυθμό κατά τα έτη 2017-2018 μεγαλύτερο από το ρυθμό μείωσης της προηγούμενης περιόδου.

Σε απόλυτα νούμερα, οι εισαγωγές το 2019 ανήλθαν σε 54.083,4 εκατ. € έναντι 47.276,8 εκατ. € που ανήλθαν το 2012, δηλαδή παρουσίασαν αύξηση έναντι του 2012 κατά 14,4%. Αντίστοιχα οι εξαγωγές το 2019 ανήλθαν σε 33.388,9 εκατ. € έναντι 27.232,3 εκατ. € το 2012, παρουσιάζοντας αύξηση κατά 22,6% έναντι του 2012. Κατά συνέπεια την εξεταζόμενη περίοδο 2012-2019, οι εξαγωγές αυξήθηκαν με ρυθμό μεγαλύτερο από ότι αυξήθηκαν οι εισαγωγές αλλά η αύξηση σε αξία ήταν μικρότερη από αυτήν των εισαγωγών. Η μείωση του ελλείμματος κατά συνέπεια δεν οφείλεται στη συγκράτηση της πτώσης των εξαγωγών και στη μικρή αύξηση το 2017, αλλά οφείλεται στη μεγαλύτερη μείωση των εισαγωγών τόσο στα χρόνια της κρίσης όσο και στην περίοδο 2012-2017.

Το παραπάνω ενισχύεται από το δείκτη κάλυψης των εισαγωγών από τις εξαγωγές. Η εικόνα των εξαγωγών σε σχέση με την κάλυψη των εισαγωγών βελτιώθηκε σε όλη την οκταετία και συγκεκριμένα το 2012 οι εξαγωγές αποτελούσαν το 57,6% των εισαγωγών ενώ το 2019 οι εξαγωγές αποτελούν το 61,7%. Το 2018 η κάλυψη των εισαγωγών από τις εξαγωγές ανήλθε σε 62,7%, σημειώνοντας την υψηλότερη τιμή της περιόδου 2012-2019 (Πίνακας 1).

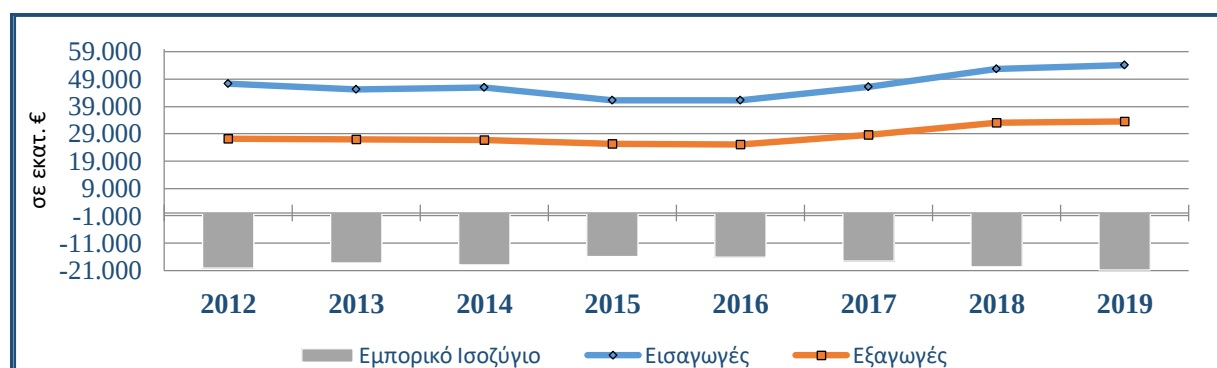
Πίνακας 1. Εισαγωγές και Εξαγωγές της Ελλάδος, 2012-2019 (σε εκατ.€)

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Εξαγωγές	27.232,3	26.970,1	26.784,9	25.357,2	25.132,2	28.497,0	33.088,2	33.388,9
Εισαγωγές	47.276,8	45.099,8	45.800,4	41.244,0	41.254,7	46.133,0	52.773,9	54.083,4
Εμπορικό ισοζύγιο	-20.044,5	-18.129,7	-19.015,5	-15.886,8	-16.122,4	-17.636,1	-19.685,7	-20.694,5
Δείκτης Επικάλυψης (%)	57,6	59,8	58,5	61,5	60,9	61,8	62,7	61,7

Πηγή : Ελληνική Στατιστική Αρχή

Η αξία του εμπορικού ισοζυγίου το 2019 ανήλθε σε 20.694,5 εκατ. € έναντι 20.044,5 εκατ. € το 2012, παρουσιάζοντας τελικά αύξηση κατά 3,2%.

Διάγραμμα 1. Εμπορικό Ισοζύγιο της Ελλάδος, 2012-2019 (σε εκατ. €)

Τα είκοσι κορυφαία προϊόντα που εισήγαγε η Ελλάδα το έτος 2019 αποτελούν το 78,4% του συνόλου των εισαγωγών, δηλαδή από το σύνολο των εισαγωγών των 54.083,3 εκατ. ευρώ, τα 42.381,0 εκατ. € αφορούν εισαγωγές 20 κατηγοριών προϊόντων. Τα πετρελαιοειδή προϊόντα είναι με διαφορά τα προϊόντα με τις μεγαλύτερες εισαγωγές. Παρ' όλα αυτά, το πετρέλαιο εισάγεται, διυλίζεται και εν συνεχεία γίνεται επεξεργασία και επανεξάγεται, χωρίς να αφήνει μεγάλη προστιθέμενη αξία στη χώρα. Μεγάλο ποσοστό της αξίας των συνολικών εισαγωγών για το έτος 2019 καταλαμβάνουν μηχανές, λέβητες, φαρμακευτικά προϊόντα, τα αυτοκίνητα, οργανικά χημικά προϊόντα και πλαστικές ύλες (Διάγραμμα 2).

Διάγραμμα 2. Εισαγωγές, 20 Κορυφαία προϊόντα, 2019 (εκατ. €)

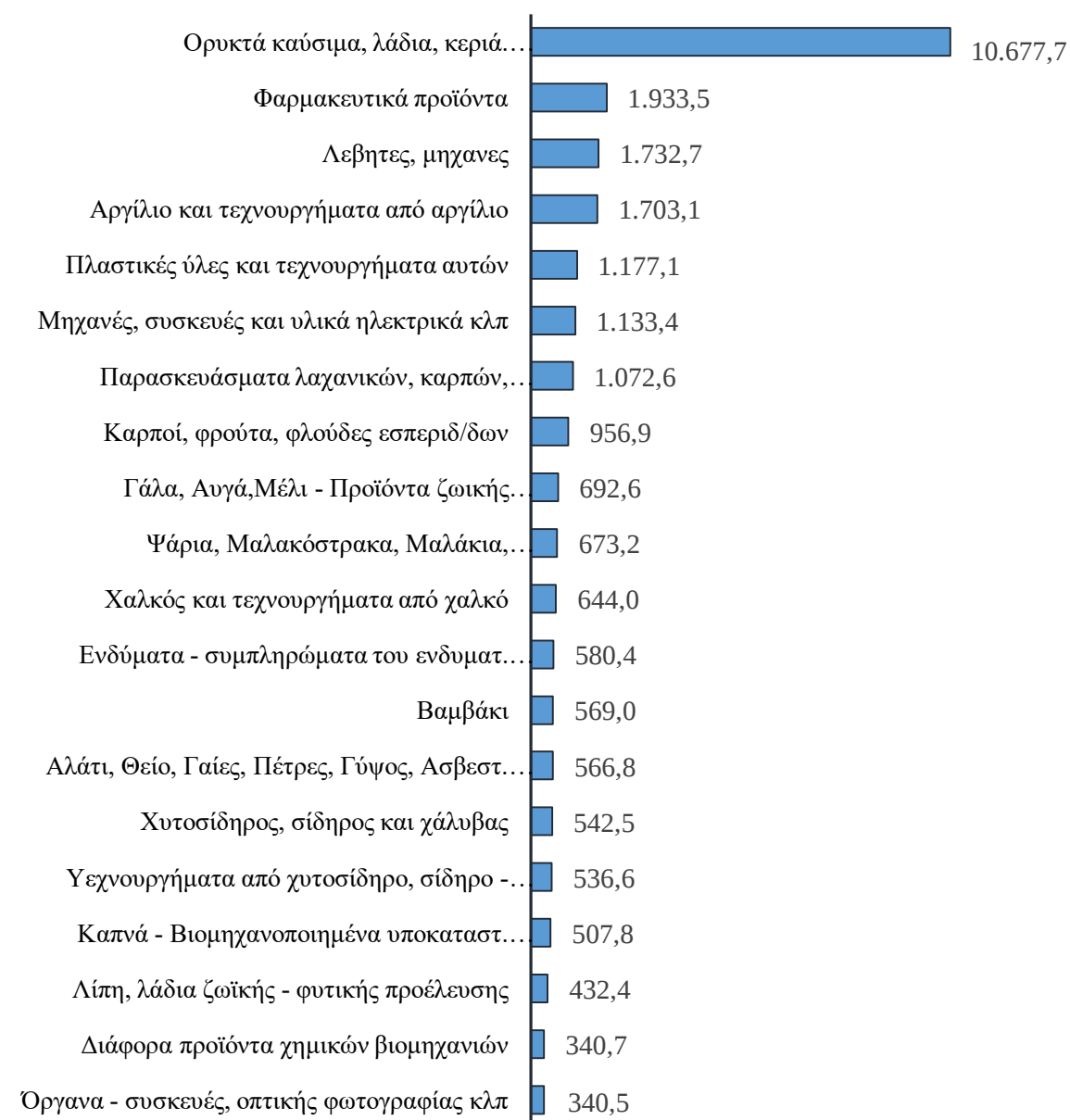
Πηγή : Στοιχεία από Ελληνική Στατιστική Αρχή

Η ταξινόμηση των προϊόντων είναι βάσει της διψήφιας ταξινόμησης της Συνδυασμένης ονοματολογίας (Combined Nomenclature CN2)

Από την πλευρά των εξαγωγών τα 20 προϊόντα με τις περισσότερες σε αξία εξαγωγές το έτος 2019 αποτελούν το 80,3% των συνολικών ετήσιων εξαγωγών. Από το σύνολο των

33.388,9 εκατ. € τα 26.813,7 εκατ.€ αφορούν εξαγωγές των 20 πιο ανταγωνιστικών προϊόντων. Από αυτά τα 10.677,7 εκατ. € που αντιπροσωπεύει το 39,8% της αξίας τους, αφορούν σε πετρελαιοειδή και παράγωγα. Ακολουθούν φαρμακευτικά προϊόντα, λέβητες και μηχανές, αργίλιο και τεχνουργήματα από αργίλιο και πλαστικές ύλες, κλπ. Σημαντική είναι η αξία που καταλαμβάνουν τα προϊόντα του πρωτογενή τομέα όπως παρασκευάσματα λαχανικών, καρπών και φρούτων, καρποί και φλούδες εσπεριδοειδών , γάλα, αυγά μέλι, ψάρια κ.α., η οποία αποτελεί το 20,4% της αξίας των 20 πιο ανταγωνιστικών προϊόντων των εξαγωγών (Διάγραμμα 3).

Διάγραμμα 3. Εξαγωγές, 20 Κορυφαία προϊόντα, 2019 (εκατ. €)

Πηγή : Στοιχεία από Ελληνική Στατιστική Αρχή

Η ταξινόμηση των προϊόντων είναι βάσει της διψήφιας ταξινόμησης της Συνδυασμένης ονοματολογίας (Combined Nomenclature CN2)

Οι εξαγωγές πετρελαιοειδών προϊόντων όπως αναφέρθηκε παραπάνω αφήνουν μικρή προστιθέμενη αξία στη χώρα. Αντίθετα, στην Ελλάδα υπάρχει σημαντική φαρμακοβιομηχανία, με πολλά περιθώρια για ανάπτυξη και εξαγωγές, κυρίως γενόσημων φαρμάκων. Η χώρα πραγματοποιεί σημαντικές εξαγωγές σε φαρμακευτικά προϊόντα, οι οποίες ανήλθαν το 2019 σε 1.933,5 εκατ. €, κατατάσσοντάς την ως τη δεύτερη μεγαλύτερη κατηγορία εξαγωγίμων προϊόντων μετά τα πετρελαιοειδή προϊόντα με κυριότερους εξαγωγικούς προορισμούς την Γαλλία και τη Γερμανία.

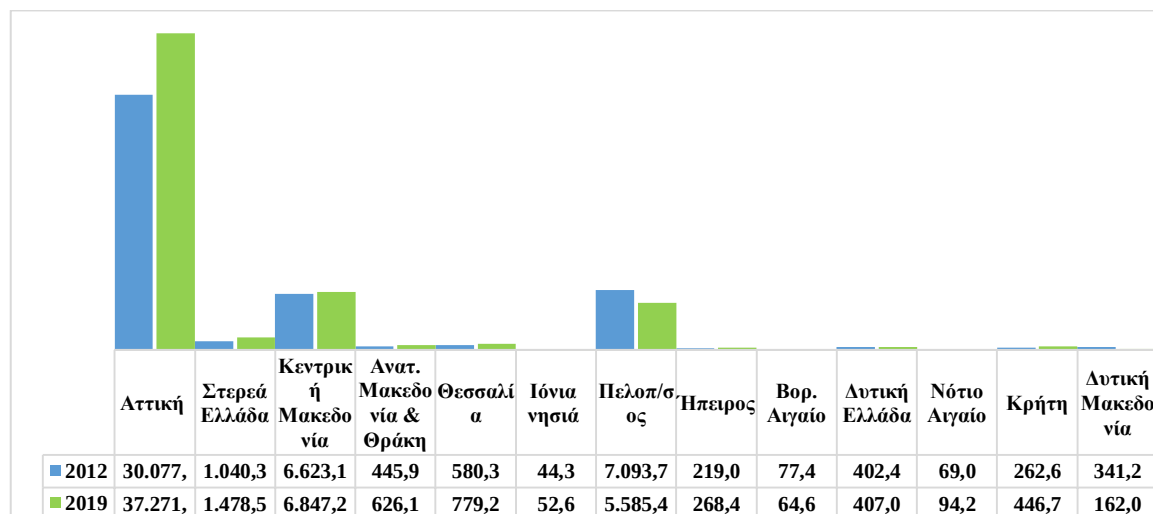
Από τα προϊόντα του πρωτόγεννή τομέα, η αξία των ελληνικών εξαγωγών σε Ψάρια, μαλακόστρακα, μαλάκια και ασπόνδυλα ανήλθε το 2019 σε 673,2 εκατ. €. Οι κυριότερες χώρες προορισμού είναι η Ιταλία όπου το μεγαλύτερο μέρος των εξαγωγών προορίζεται στη γειτονική χώρα (241,9 εκατ.€), η Ισπανία, η Ολλανδία, η Γαλλία, η Πορτογαλία και η Γερμανία.

4.1. Εισαγωγές και εξαγωγές της Ελλάδας ανά περιφέρεια (NUTS II), 2012-2019

Το εξωτερικό εμπόριο αγαθών παρουσιάζει διαχρονικά υψηλά επίπεδα συγκέντρωσης γύρω από μεγάλες μητροπολιτικές περιοχές της χώρας. Αυτό γίνεται εμφανές και στην περίοδο 2012-2019 από τη συμμετοχή των περιφερειών στα συνολικά μεγέθη των εισαγωγών και εξαγωγών. Η Περιφέρεια Αττικής, η μεγαλύτερη μητροπολιτική περιοχή της χώρας, συγκεντρώνει πάνω από 50% του διεθνούς εμπορίου. Το μερίδιο της Αττικής στις συνολικές εισαγωγές και εξαγωγές της χώρας αυξήθηκε σημαντικά σε όλα τα έτη της περιόδου 2012-2019 αντίθετα από άλλες περιφέρειες της χώρας που εμφάνισαν συρρίκνωση στα μεγέθη εμπορίου κυρίως κατά τα έτη 2012-2016 ενώ κάποιες περιφέρειες δεν μπόρεσαν τελικά να ανακάμψουν στα επίπεδα του 2012.

Σε απόλυτα νούμερα στην περιφέρεια Αττικής οι εισαγωγές ανήλθαν το έτος 2019 σε 37.271,6 εκατ. € έναντι 30.077,7 εκατ. € το 2012, δηλαδή κατά 23,9%. Αντίθετα στις περιφέρειες Πελοποννήσου, Δυτικής Μακεδονίας και Β. Αιγαίου το 2019 οι εισαγωγές δεν επανήλθαν στο επίπεδο του έτους 2012 αλλά μειώθηκαν. Ειδικότερα, στην Περιφέρεια Πελοποννήσου η αξία εισαγωγών το 2019 σε σχέση με το έτος 2012 μειώθηκε κατά 1.508,3 εκατ. Ευρώ, στην Περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας κατά 179,2 εκατ. € και στη Περιφέρεια Β. Αιγαίου κατά 12,8 εκατ. € (Διάγραμμα 4).

Διάγραμμα 4. Εισαγωγές της Ελλάδος ανά περιφέρεια, 2012 & 2019 (σε εκατ. €)

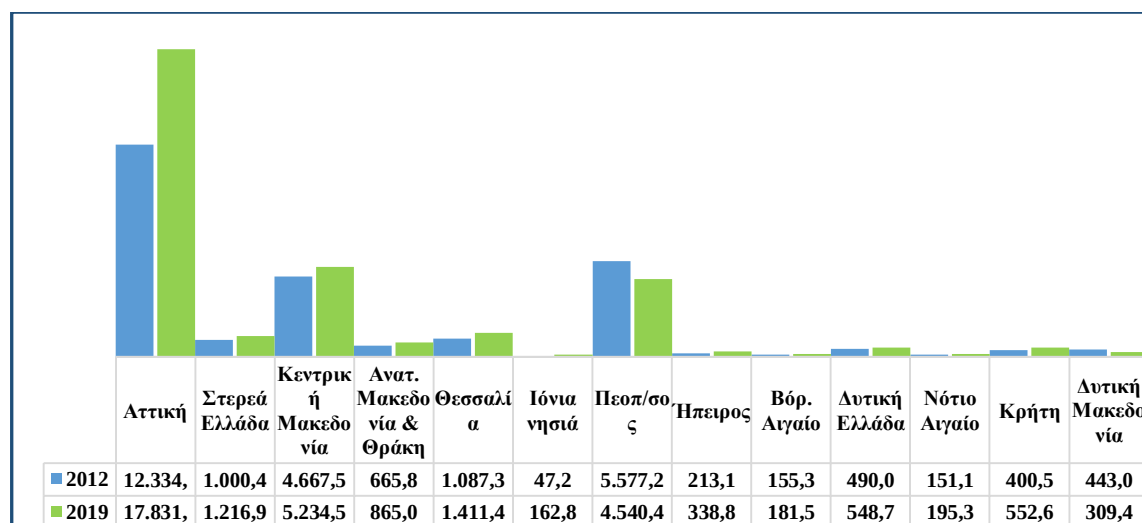
Όσον αφορά τη συμμετοχή των περιφερειών στην συνολική αξία των εισαγωγών κατά το χρονικό διάστημα 2012-2019, η αύξηση της συγκέντρωσης των εισαγωγών στην Περιφέρεια Αττικής ανήλθε από 63,6% το 2012 σε 68,9% το 2019, δηλαδή αύξηση κατά 5,3%. Το ποσοστό συνεισφοράς των αμέσως μεγαλύτερων σε συμμετοχή περιφερειών Κεντρικής Μακεδονίας και Πελοποννήσου μειώθηκε από το 2012 στο 2019, κατά 2% και 5% αντίστοιχα.

Πίνακας 2. Συμμετοχή (%) περιφερειών στις εισαγωγές, 2012-2019

Εισαγωγές (%) ανά περιφέρεια, 2012-2019								
Περιφέρειες NUTS II	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Αττική	63,6	65,9	66,3	67,7	69,1	67,8	67,6	68,9
Στερεά Ελλάδα	2,2	2,4	2,4	2,8	2,9	3,4	3,0	2,7
Κ. Μακεδονία	14,0	11,8	11,7	12,9	12,8	12,5	12,2	12,7
Ανατολική Μακεδονία και Θράκη	0,9	1,0	1,0	1,1	1,1	1,2	1,1	1,2
Θεσσαλία	1,2	1,2	1,2	1,4	1,6	1,5	1,5	1,4
Ιόνια νησιά	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
Πελοπόννησος	15,0	14,5	14,1	10,5	9,1	10,2	11,5	10,3
Ήπειρος	0,5	0,5	0,5	0,5	0,6	0,6	0,6	0,5
Β. Αιγαίο	0,2	0,2	0,1	0,2	0,2	0,1	0,1	0,1
Δυτική Ελλάδα	0,9	0,9	0,8	1,1	1,0	0,8	0,8	0,8
Ν. Αιγαίο	0,1	0,1	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2
Κρήτη	0,6	0,7	0,9	1,0	1,0	1,0	1,0	0,8
Δυτική Μακεδονία	0,7	0,8	0,6	0,4	0,4	0,5	0,4	0,3
	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Το ίδιο φαινόμενο παρατηρείται και στις εξαγωγές με την Αττική να αυξάνει τη συμμετοχή της στις συνολικές εξαγωγές της χώρας κατά την περίοδο 2012-2019 κατά 8%, δηλαδή από 45,3% το 2012 σε 53,4% το 2019, καθώς κατά το διάστημα 2012-2016 δεν φαίνεται να συμβάλει στη γενικότερη μείωση των εξαγωγών, ενώ κατά τα έτη 2017-2019 παρουσιάζει αλματώδη αύξηση των εξαγωγών. Η Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας και η Περιφέρεια Πελοποννήσου μείωσαν την εθνική τους συμμετοχή κατά 1,4% και 6,9%.

Διάγραμμα 5. Εξαγωγές της Ελλάδος ανά περιφέρεια, 2012 & 2019 (σε εκατ. €)

Πίνακας 3. Συμμετοχή (%) Περιφερειών στις εξαγωγές, 2012 - 2019

Εξαγωγές (%) ανά περιφέρεια, 2012-2019								
Περιφέρειες, NUTS II	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Αττική	45,3	46,7	48,5	48,8	49,3	48,9	50,6	53,4
Στερεά Ελλάδα	3,7	3,5	3,6	4,8	4,1	4,0	4,4	3,6
Κ. Μακεδονία	17,1	16,1	16,2	16,1	16,8	16,4	14,9	15,7
Ανατολική Μακεδονία και Θράκη	2,4	2,6	2,7	2,8	3,1	3,3	2,7	2,6
Θεσσαλία	4,0	4,0	3,7	4,4	4,8	4,6	4,1	4,2
Ιόνια νησιά	0,2	0,2	0,4	0,4	0,3	0,5	0,5	0,5
Πελοπόννησος	20,5	19,3	17,9	14,5	13,5	15,1	16,0	13,6
Ήπειρος	0,8	0,7	0,8	1,2	1,1	0,9	0,9	1,0
Β. Αιγαίο	0,6	0,7	0,6	0,7	0,8	0,7	0,6	0,5
Δυτική Ελλάδα	1,8	1,9	1,7	2,0	2,2	1,8	1,7	1,6
Ν. Αιγαίο	0,6	0,6	0,5	0,7	0,6	0,7	0,5	0,6
Κρήτη	1,5	2,1	2,0	2,3	2,1	1,9	2,1	1,7
Δυτική Μακεδονία	1,6	1,6	1,4	1,4	1,2	1,3	1,0	0,9
	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Πηγή : Ελληνική Στατιστική Αρχή

4.2. Εισαγωγές και Εξαγωγές κατά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας (NACE Rev.2), 2012-2019

Η ταξινόμηση των εισαγωγών και των εξαγωγών στους τομείς οικονομικής δραστηριότητας για την περίοδο 2012-2019 καταδεικνύει ότι το μεγαλύτερο μέρος της αξίας των εισαγωγών και εξαγωγών αφορά εμπορεύματα του τομέα οικονομικής δραστηριότητας της Μεταποίησης (Section C. Industry NACE Rev.2).

Όσον αφορά τις εισαγωγές, ο τομέας 'Μεταποίηση' συμμετείχε στο σύνολο των εισαγωγών κατά 63,8% το 2012 και 73,9% το 2019 αντίστοιχα, αυξάνοντας το μερίδιο συνεισφοράς του κατά 10,1% μέσα στην οκταετία. Η συμβολή του τομέα 'Ορυχεία και Λατομεία' στις συνολικές εισαγωγές μειώθηκε από 30,8% το έτος 2012 σε 20,2% το έτος 2019. Σταθερή σχεδόν παρέμεινε η συμβολή του τομέα οικονομικής δραστηριότητας 'Γεωργία, Δασοκομία, Αλιεία' που ανήλθε σε 3,1% και 3,0% στα έτη 2012 και 2019 αντίστοιχα. Οι υπόλοιποι τομείς δεν παρουσίασαν σημαντική ή καμία μεταβολή κατά την περίοδο 2012-2019 αλλά και η συνεισφορά τους στις συνολικές εισαγωγές είναι πολύ μικρή.

Πίνακας 4. Εισαγωγές (%) κατά τομέα οικονομικής δραστηριότητας NACE Rev.2, 2012-2019

Εισαγωγές (%) ανά τομέα (NACE Rev.2), 2012-2019									
Τομείς Οικονομικής Δραστηριότητας (NACE Rev.2)		2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
A	Γεωργία, Δασοκομία Αλιεία	3,1	3,3	3,2	3,2	3,5	3,3	3,5	3,0
B	Ορυχεία και Λατομεία	30,8	30,2	26,8	19,7	16,9	19,1	22,3	20,2
C	Μεταποίηση	63,8	64,7	67,6	74,3	77,0	74,8	71,3	73,9
D	Παροχή ηλεκτρικού ρεύματος, Φυσικού αερίου, ατμού και κλιματισμού	0,6	0,5	0,8	1,1	1,0	0,7	0,8	0,9
E	Παροχή νερού, Επεξεργασία λυμάτων, Διαχείριση αποβλήτων, και δραστηριότητες εξυγίανσης	1,0	0,7	0,8	0,8	0,8	0,9	1,3	1,0
J	Ενημέρωση και Επικοινωνία	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,3
M	Επαγγελματικές, Επιστημονικές και Τεχνικές δραστηριότητες	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
R	Τέχνες, Διασκέδαση και ψυχαγωγία	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
S	Άλλες δραστηριότητες παροχής υπηρεσιών	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
UN	Άγνωστος τομέας οικονομικής δραστηριότητας	0,2	0,1	0,5	0,4	0,4	0,8	0,3	0,7
		100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Πηγή : Ελληνική Στατιστική Αρχή

Όσον αφορά τις εξαγωγές, η συνεισφορά του τομέα 'Μεταποίηση' στην συνολική αξία των εξαγωγών είναι ακόμη μεγαλύτερη από αυτή των εισαγωγών, καθώς συμμετείχε στο σύνολο των εξαγωγών με 86,2% το 2012 και 88,1% το 2019. Ακολουθεί ο τομέας οικονομικής δραστηριότητας 'Γεωργία, Δασοκομία και Αλιεία' με συμμετοχή 8,1% και 7,2% το 2012 και 2019 αντίστοιχα. Οι υπόλοιποι τομείς έχουν πολύ μικρή συμμετοχή στην

αξία των εξαγωγών κατά την περίοδο 2012 -2019. Ειδικότερα, ο τομέας ‘Ορυχεία και Λατομεία’ διπλασίασε τη συμμετοχή του στις εξαγωγές από 1% το 2012 σε 2 %. Αντίθετα οι τομείς, ‘Παροχή ηλεκτρικού ρεύματος, Φυσικού αερίου, ατμού και κλιματισμού’, ‘Παροχή νερού, Επεξεργασία λυμάτων, Διαχείριση αποβλήτων, και δραστηριότητες εξυγίανσης’ και ‘Ενημέρωση και Επικοινωνία’ μείωσαν την εθνική τους συμμετοχή στις εξαγωγές.

Σημειώνεται ότι υπήρξαν συναλλαγές προϊόντων που βάσει των αντιστοιχίσεων μεταξύ των στατιστικών ταξινομήσεων δεν στάθηκε δυνατόν να κατανεμηθούν σε συγκεκριμένη κατηγορία οικονομικής δραστηριότητας και παρουσιάζονται στα αποτελέσματα της ανάλυσης ως ξεχωριστή κατηγορία. Τα προϊόντα αυτά αφορούν κυρίως σε επιβατικά αυτοκίνητα, φορτηγά, εφοδιασμούς πλοίων (αφορούν σε προμήθειες πλοίων εν πλω και υπάρχει ειδική στατιστική μεταχείριση από την Ε.Ε. για αυτή την κατηγορία) καθώς και εμπιστευτικά προϊόντα που μπαίνουν σε ειδικούς κωδικούς της συνδυασμένης ονοματολογίας προϊόντων και δεν δύναται να προσδιορισθεί η οικονομική δραστηριότητά τους.

Πίνακας 5. Εξαγωγές (%) κατά τομέα οικονομικής δραστηριότητας, 2012-2019

Εξαγωγές (%) ανά τομέα (NACE Rev.2), 2012-2019									
Τομείς Οικονομικής Δραστηριότητας (NACE Rev.2)		2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
A	Γεωργία, Δασοκομία Αλιεία	8,1	7,8	7,8	7,8	9,1	7,7	6,7	7,2
B	Ορυχεία και Λατομεία	1,0	1,5	1,2	1,2	1,3	1,7	1,7	2,0
C	Μεταποίηση	86,2	86,7	87,8	87,3	86,0	87,3	88,5	88,1
D	Παροχή ηλεκτρικού ρεύματος, Φυσικού αερίου, ατμού και κλιματισμού	0,9	0,6	0,2	0,3	0,3	0,4	0,6	0,3
E	Παροχή νερού , Επεξεργασία λυμάτων, Διαχείριση αποβλήτων, και δραστηριότητες εξυγίανσης	1,0	0,8	0,6	0,5	0,5	0,6	0,5	0,5
J	Ενημέρωση και Επικοινωνία	0,4	0,4	0,4	0,4	0,5	0,4	0,3	0,3
M	Επαγγελματικές, Επιστημονικές και Τεχνικές δραστηριότητες	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
R	Τέχνες, Διασκέδαση και ψυχαγωγία	0,0	0,0	0,0	0,0	0,2	0,0	0,0	0,0
S	Άλλες δραστηριότητες παροχής υπηρεσιών	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
UN	Άγνωστος τομέας οικονομικής δραστηριότητας	2,4	2,1	2,1	2,3	2,1	1,8	1,6	1,5
		0,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Πηγή : Ελληνική Στατιστική Αρχή

Πίνακας 6. Εισαγωγές ανά περιφέρεια και ανά οικονομική δραστηριότητα NACE Rev.2, έτος 2019 (σε εκατ.€)

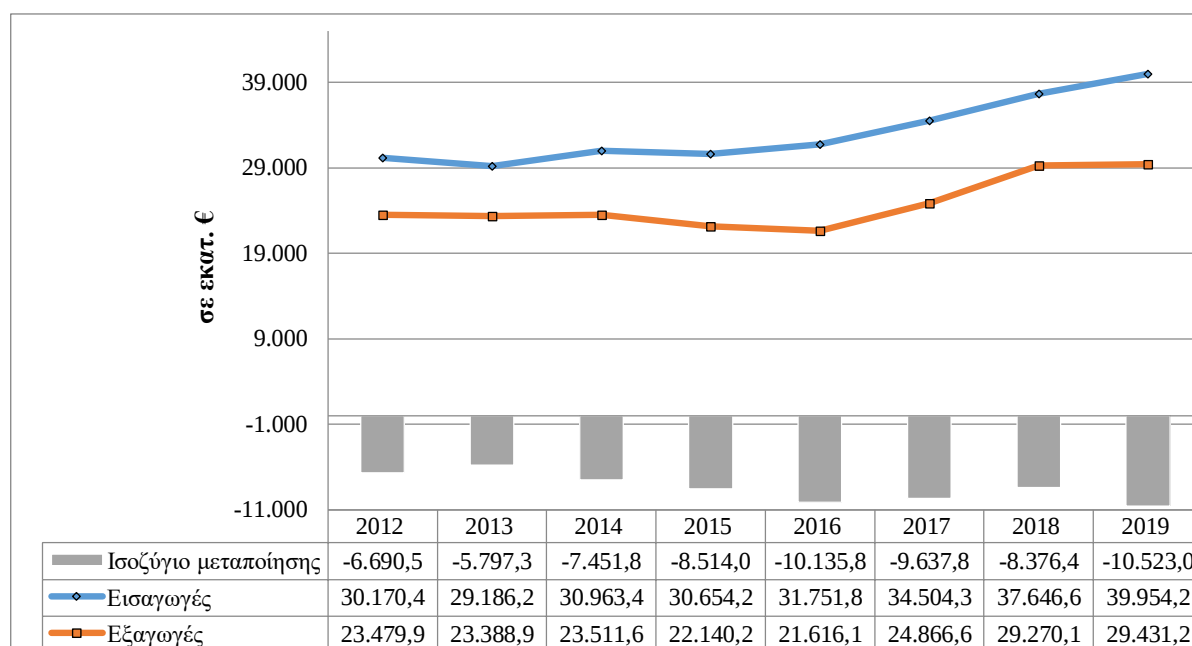
Περιφέρειες NUTS II /Τομείς οικονομικής δραστηριότητας NACE Rev.2		Αττική	Στερεά Ελλάδα	Κεντρική Μακεδονία	Ανατολική Μακεδονία & Θράκη	Θεσσαλία	Ιόνια Νησιά	Πελοπ/σος	Ήπειρος	Βόρειο Αιγαίο	Δυτική Ελλάδα	Νότιο Αιγαίο	Κρήτη	Δυτική Μακεδονία	Σύνολο κλάδου Ελλάδος
A	Γεωργία, Δασοκομία Αλιεία	621,5	99,0	374,9	122,8	55,5	1,2	89,6	106,3	2,1	67,2	3,1	32,5	58,7	1.634,3
B	Ορυχεία και Λατομεία	5.769,4	56,9	1.441,8	30,7	3,4	0,4	3.587,3	1,1	0,0	6,4	0,0	1,6	1,6	10.900,8
C	Μεταποίηση	29.565,0	1.302,9	4.954,3	467,0	574,4	49,8	1.900,3	159,4	61,8	325,1	89,6	406,3	98,4	39.954,2
D	Παροχή ηλεκτρικού ρεύματος, Φυσικού αερίου, ατμού και κλιματισμού	495,0	-	4,7	-	-	-	-	-	-	-	-	1,4	-	501,0
E	Παροχή νερού , Επεξεργασία λυμάτων, Διαχείριση αποβλήτων, και δραστηριότητες εξυγίανσης	340,8	12,0	39,1	1,1	137,3	0,0	3,3	0,0	-	2,2	0,1	0,7	1,4	538,1
J	Ενημέρωση και Επικοινωνία	132,4	0,0	11,5	0,2	0,8	0,0	0,9	0,5	0,0	0,6	0,1	0,3	0,0	147,3
M	Επαγγελματικές, Επιστημονικές και Τεχνικές δραστηριότητες	0,3	0,0	0,1	0,1	-	-	-	0,0	-	-	-	-	-	0,5
R	Τέχνες, Διασκέδαση και ψυχαγωγία	4,3	-	0,2	-	0,0	-	0,0	-	-	0,0	1,0	0,0	-	5,5
S	Άλλες δραστηριότητες παροχής υπηρεσιών	0,0	-	0,0	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0,0
UN	Άγνωστος τομέας οικονομικής δραστηριότητας	343,0	7,6	20,7	4,2	7,8	1,1	3,9	1,0	0,7	5,4	0,4	3,9	1,8	401,5
Σύνολο εισαγωγών		37.271,6	1.478,5	6.847,2	626,1	779,2	52,6	5.585,4	268,4	64,6	407,0	94,2	446,7	162,0	54.083,4

5. Εισαγωγές και εξαγωγές κλάδων οικονομικής δραστηριότητας τομέα 'Μεταποίηση', 2012-2019

Κατά την περίοδο της ύφεσης 2009-2012 ο δευτερογενής τομέας συνολικά γνώρισαν το μεγαλύτερο πλήγμα από την ύφεση. Η ακαθάριστη αξία παραγωγής της μεταποίησης μειώθηκε στο διάστημα 2009-2012 κατά 32,9% με συνέπεια η συμβολή της μεταποίησης στην προστιθέμενη αξία του προϊόντος της οικονομίας μειώθηκε από 10,2% το 2000 και 8,6% το 2009 στο 8,1% το 2012. Το γεγονός αυτό αντανακλά το έλλειμμα ανταγωνιστικότητας της μεταποιητικής δραστηριότητας στο νέο οικονομικό περιβάλλον μετά την εγκαθίδρυση στην ΟΝΕ. Η οικονομική κρίση επιδείνωσε τις τάσεις συρρίκνωσης της μεταποιητικής δραστηριότητας που είχαν εμφανιστεί ήδη μετά το 2005. Επομένως η κρίση μετέβαλε το παραγωγικό σύστημα της χώρας, υποβαθμίζοντας τους παραγωγικούς κλάδους, όπως τη μεταποίηση, ενισχύοντας ακόμα περισσότερο την ήδη προϊούσα ροπή της ελληνικής οικονομίας σε δραστηριότητες που σχετίζονταν κυρίως με δραστηριότητες που σχετίζονταν κυρίως με τον τριτογενή τομέα της οικονομίας (Γ. Πετράκος - Γ. Ψυχάρης, 2016).

Η ανάλυση ανά τομέα οικονομικής δραστηριότητας έδειξε ότι η συνεισφορά του κλάδου της μεταποίησης στην συνολική αξία στις δύο εμπορευματικές ροές στην Ελλάδα είναι σημαντικά υψηλή. Για το λόγο αυτό παρακάτω παρουσιάζεται ανάλυση του κλάδου της μεταποίησης σε υποκλάδους (διψήφια ανάλυση NACE Rev.2) ανά περιφέρεια. Ακόμη επιχειρείται μέσω των συντελεστών συμμετοχής και ειδίκευσης η αποτύπωση της διαφοροποίησης και της κλαδικής διάρθρωσης για κάθε περιφέρεια στο διάστημα 2012-2019.

Διάγραμμα 6. Ισοζύγιο τομέα μεταποίησης, 2012-2019

Τα μεγέθη των εισαγωγών και εξαγωγών του μεταποιητικού τομέα την περίοδο 2012-2019 ακολουθεί σε γενικές γραμμές την πορεία του συνολικού εμπορικού ισοζυγίου. Η συνεισφορά του τομέα αυξήθηκε και στις δύο εμπορευματικές ροές ενισχύοντας τη συγκέντρωση της αξίας των οικονομικών δραστηριοτήτων κυρίως σε αυτό τον τομέα. Ειδικότερα, η αξία των εισαγωγών μεταποίησης το 2019 ανήλθε σε 39.954,2 εκατ. € (73,9% της συνολικής αξίας εισαγωγών) έναντι 30.170,4 εκατ. € (63,8% της συνολικής αξίας εισαγωγών) το 2012, παρουσιάζοντας αύξηση 32,14%. Αντίστοιχα, η αξία των εξαγωγών μεταποίησης ανήλθε το

2019 σε 29.431,2 εκατ. € (88,1% της συνολικής αξίας εξαγωγών) έναντι 23.479,9 εκατ. € (86,2% της συνολικής αξίας εξαγωγών) το 2012, παρουσιάζοντας επίσης αύξηση κατά 25,3%. Ο μεγαλύτερος ρυθμός αύξησης των εισαγωγών από τον αντίστοιχο των εξαγωγών την περίοδο 2012-2019 οδήγησε σε αύξηση του ελλείμματος του εμπορικού ισοζυγίου μεταποίησης κατά 57,3%.

Πίνακας 7. Εισαγωγές ανά περιφέρεια οικονομικής δραστηριότητας ‘Μεταποίηση’, 2012-2019 (εκατ. €)

Περιφέρειες NUTS II	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	Μεταβολή (%) 2019/2012
Ανατολική Μακεδονία & Θράκη	367,6	355,3	372,8	368,8	376,8	430,4	443,8	467,0	27,0
Αττική	21.887,1	21.231,8	22.422,0	22.354,5	23.277,4	25.051,0	27.460,4	29.565,0	35,1
Β. Αιγαίο	75,8	73,5	57,7	97,8	68,3	63,4	63,5	61,8	18,5
Δυτική Ελλάδα	318,3	310,4	308,3	354,7	309,8	302,2	353,4	325,1	2,1
Δυτική Μακεδονία	188,9	224,2	168,2	125,3	102,8	135,0	93,8	98,4	-
Ήπειρος	180,9	168,8	155,3	148,2	166,6	177,9	183,8	159,4	-
Θεσσαλία	503,3	458,2	476,7	512,1	525,5	533,5	601,0	574,4	11,9
Ιόνια Νησιά	39,9	37,8	45,4	41,9	38,6	45,5	45,3	49,8	14,1
Κεντρική Μακεδονία	4.330,3	3.957,1	4.033,9	3.873,6	3.976,2	4.288,1	4.440,6	4.954,3	24,9
Κρήτη	235,2	278,7	358,6	353,8	372,1	418,6	429,6	406,3	14,4
Ν. Αιγαίο	65,3	62,7	76,6	79,2	77,3	93,3	93,1	89,6	72,8
Πελοπόννησος	1.105,8	1.137,1	1.503,2	1.347,5	1.403,6	1.542,0	2.044,4	1.900,3	37,3
Στερεά Ελλάδα	872,1	890,4	984,7	996,8	1.057,0	1.423,5	1.393,6	1.302,9	71,9
Σύνολο έτους	30.170,4	29.186,2	30.963,4	30.654,2	31.751,8	34.504,3	37.646,6	39.954,2	32,4

Όσον αφορά στις εισαγωγές, την υψηλότερη μεταβολή στην αξία εισαγωγών σε ευρώ την περίοδο 2012-2019 στο τομέα μεταποίησης παρουσιάζει η Αττική με αύξηση 7.677,9 εκατ. € και ποσοστιαία αύξηση 35,1% και ακολουθούν οι περιφέρειες Πελοποννήσου με αύξηση 794,5 εκατ. € ή 71,9%, η Στερεά Ελλάδα με αύξηση 430,8 εκατ. € ή 49,4% και η Κρήτη με αύξηση κατά 171,1 εκατ. € δηλαδή ποσοστιαία αύξηση κατά 72,8%. Όλες οι περιφέρειες αύξησαν την συμμετοχή στην συνολική αξία εισαγωγών του κλάδου μεταποίησης με εξαίρεση τις περιφέρειες, Δυτικής Μακεδονίας, Ηπείρου και Β. Αιγαίου οι οποίες μείωσαν την συνεισφορά τους το έτος 2019 σε σχέση με το 2012 κατά 90,5 εκατ. € ή 47,9% και 21,5 εκατ. € ή 11,9% και 14,0 εκατ. € ή 18,5% αντίστοιχα. Η Αττική με την μεγαλύτερη συμμετοχή στην συνολική αξία εισαγωγών του κλάδου μεταποίησης το 2012 με ποσοστό 72,5% ενίσχυσε και άλλο τη θέση της καθ’ όλη τη διάρκεια της περιόδου 2012-2019 φτάνοντας το 2019 να συμμετέχει στις συνολικές εισαγωγές του κλάδου με ποσοστό 74,0% (Πίνακας 7).

Την υψηλότερη μεταβολή στην αξία εξαγωγών σε ευρώ του τομέα μεταποίησης στο διάστημα 2012-2019 παρουσιάζει η Αττική με αύξηση 5.682,9 εκατ.€, δηλαδή ποσοστό μεταβολής 52,8%, και ακολουθεί και η Κρήτη με αύξηση 157,8 εκατ.€ δηλαδή ποσοστό μεταβολής 48,4%, η περιφέρεια Ιονίων νήσων με 130.8 εκατ. €, δηλαδή 638,5% και η Ήπειρος με 85,0 εκατ.€ δηλαδή 51,2%. Αντίθετα οι περιφέρειες Πελοποννήσου και Δυτικής Μακεδονίας την περίοδο 2012-2019 μείωσαν την συνεισφορά τους στις συνολικές εξαγωγές του τομέα μεταποίησης κατά -19,3% και -38,2% ή μείωση σε αξία € κατά 1.042,6 εκατ. € και 151,4 εκατ.€ αντίστοιχα, καθώς δεν κατάφεραν να επανέλθουν στα επίπεδα εξαγωγών του 2012. Η περιφέρεια Αττικής ως κυρίαρχος πόλος εξαγωγών ενίσχυσε τη θέση της κατά τη διάρκεια της εξεταζόμενης περιόδου 2012-2019, συμμετέχοντας στη συνολική αξία των εξαγωγών του κλάδου μεταποίησης στη χώρα με ποσοστό από 45,9% το 2012 σε 55,9% το 2019 (Πίνακας 8).

Πίνακας 8. Εξαγωγές ανά περιφέρεια οικονομικής δραστηριότητας ‘Μεταποίηση’, 2012-2019 (εκατ. €)

Περιφέρειες NUTS II	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	Μεταβολή (%) 2019/2012
ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ & ΘΡΑΚΗ	458,0	454,3	492,5	496,4	479,2	521,2	495,0	513,9	12,2
ΑΤΤΙΚΗ	10.768,2	11.135,6	11.810,3	11.174,8	11.145,3	12.673,0	15.403,7	16.451,1	52,8
Β. ΑΙΓΑΙΟ	30,6	68,4	40,3	45,7	61,2	46,8	53,0	44,7	45,9
ΔΥΤΙΚΗ ΕΛΛΑΔΑ	323,1	318,3	285,0	314,1	346,7	315,0	368,0	346,9	7,4
ΔΥΤΙΚΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ	396,9	375,0	319,9	271,3	240,9	289,3	280,0	245,5	-38,2
ΗΠΕΙΡΟΣ	166,1	142,5	147,6	258,0	190,3	199,9	224,3	251,1	51,2
ΘΕΣΣΑΛΙΑ	856,4	901,1	797,2	889,3	981,9	1.088,0	1.117,9	1.104,9	29,0
ΙΟΝΙΑ ΝΗΣΙΑ	20,5	51,1	84,2	67,1	55,1	97,1	128,7	151,3	638,5
Κ. ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ	3.685,6	3.407,4	3.497,2	3.354,7	3.443,5	3.839,2	3.994,8	4.198,1	13,9
ΚΡΗΤΗ	325,9	478,0	451,0	509,5	440,6	459,1	611,7	483,7	48,4
Ν. ΑΙΓΑΙΟ	125,2	148,3	91,3	140,4	120,9	162,8	147,4	165,7	32,3
ΠΕΛΛΟΠΟΝΝΗΣΟΣ	5.409,3	5.029,9	4.610,9	3.489,9	3.183,8	4.131,8	5.106,7	4.366,7	-19,3
ΣΤΕΡΕΑ ΕΛΛΑΔΑ	914,0	878,8	884,3	1.128,9	926,8	1.043,5	1.338,9	1.107,7	21,2
Σύνολο έτους	23.479,9	23.388,9	23.511,6	22.140,2	21.616,1	24.866,6	29.270,1	29.431,2	25,3

5.1. Εισαγωγές κλάδων μεταποίησης 2012-2019

Η συμμετοχή κάθε κλάδου οικονομικής δραστηριότητας στις συνολικές εισαγωγές του τομέα μεταποίησης κατά την περίοδο 2012-2019 παρουσιάζονται στον παρακάτω Πίνακα9. Οι κλάδοι του τομέα μεταποίησης με την υψηλότερη συμμετοχή στο έτος 2019 είναι η Βιομηχανία τροφίμων με ποσοστό συμμετοχής 12,5%, ακολουθεί ο κλάδος της Παραγωγής χημικών ουσιών και προϊόντων (11,5%), ο κλάδος της Παραγωγής οπτάνθρακα και προϊόντων διύλισης πετρελαίου (9,1%), και ο κλάδος της Παραγωγής βασικών φαρμακευτικών προϊόντων και φαρμακευτικών παρασκευασμάτων (8,8%).

Μεταξύ των ετών 2012 και 2019 όλοι οι εισαγωγές των βιομηχανιών μεταποίησης αυξήθηκαν εκτός από τον κλάδο C30 'Κατασκευή λοιπού εξοπλισμού μεταφορών' ο οποίος μείωσε την αξία των εισαγωγών που πραγματοποίησε κατά 92,4 εκατ. €. Σε όρους αξίας οι κλάδοι με τη μεγαλύτερη αύξηση από το 2012 στο 2019, είναι ο κλάδος της Κατασκευής μηχανημάτων και ειδών εξοπλισμού π.δ.κ.α. με αύξηση που ανήλθε σε 1.382,2 εκατ. €, ο κλάδος της Κατασκευής μηχανοκίνητων οχημάτων, ρυμουλκούμενων και ημιρυμουλκούμενων οχημάτων με αύξηση 1.245,6 εκατ. €, ο κλάδος Παραγωγής χημικών ουσιών και προϊόντων με αύξηση που ανήλθε σε 1.228,6 εκατ. € και ο κλάδος Κατασκευή ειδών ένδυσης με αύξηση που ανήλθε σε 837,8 εκατ. € (Πίνακας 9).

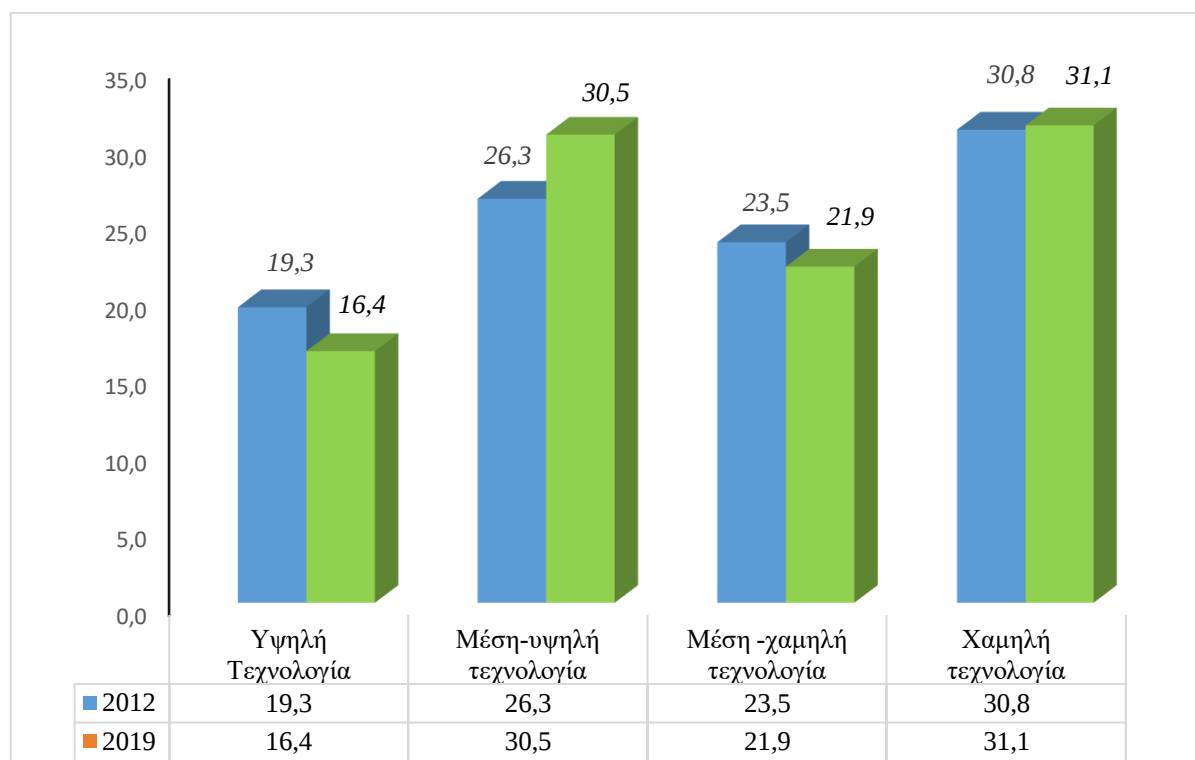
Πίνακας 9. Εισαγωγές, Συνεισφορά (%) των κλάδων Οικονομικής δραστηριότητας του τομέα μεταποίησης, 2012- 2019

Κλάδοι Μεταποίησης (NACE Rev.2)	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	Μεταβολή 2019-2012 (σε εκατ.€)
C10 Βιομηχανία τροφίμων	14,6	15,4	14,5	14,5	14,4	14,0	11,8	12,5	575,2
C11 Ποτοποιία	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9	1,2	0,8	56,1
C12 Παραγωγή προϊόντων καπνού	0,5	0,5	0,5	0,8	0,8	0,7	0,7	0,7	111,4
C13 Παραγωγή κλωστοϋφαντουργικών υλών	1,5	1,7	1,8	1,9	2,0	1,9	1,8	1,9	316,2
C14 Κατασκευή ειδών ένδυσης	4,3	4,4	4,5	4,5	4,7	4,6	4,4	5,4	837,8
C15 Βιομηχανία δέρματος και δερμάτινων ειδών	2,0	2,2	2,2	2,2	2,3	2,2	2,1	2,4	327,8
C16 Βιομηχανία ξύλου και κατασκευή προϊόντων από ξύλο και φελλό, εκτός από έπιπλα· κατασκευή ειδών καλαθοποιίας και σπαρτοπλεκτικής	0,7	0,7	0,7	0,8	0,8	0,8	0,8	0,8	126,5
C17 Χαρτοποιία και κατασκευή χάρτινων προϊόντων	2,9	3,1	3,0	3,0	3,1	2,8	2,7	2,7	204,4
C18 Εκτυπώσεις και αναπαραγωγή προεγγεγραμμένων μέσων	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	-5,1
C19 Παραγωγή οπτάνθρακα και προϊόντων διύλισης πετρελαίου	11,6	11,8	12,1	9,3	7,7	9,2	10,3	9,1	150,7
C20 Παραγωγή χημικών ουσιών και προϊόντων	11,1	11,9	11,5	11,7	11,2	11,1	10,8	11,5	1.228,6

C21	Παραγωγή βασικών φαρμακευτικών προϊόντων και φαρμακευτικών παρασκευασμάτων	9,9	9,7	8,9	9,3	9,2	9,1	8,8	8,8	519,2
C22	Κατασκευή προϊόντων από ελαστικό (καουτσούκ) και πλαστικές ύλες	2,8	3,2	3,2	3,3	3,5	3,3	3,4	3,3	451,6
C23	Παραγωγή άλλων μη μεταλλικών ορυκτών προϊόντων	1,2	1,2	1,2	1,2	1,4	1,3	1,3	1,3	167,2
C24	Παραγωγή βασικών μετάλλων	5,9	6,0	5,9	6,0	6,1	7,3	6,3	6,0	619,7
C25	Κατασκευή μεταλλικών προϊόντων, με εξαίρεση τα μηχανήματα και τα είδη εξοπλισμού	2,0	2,0	2,0	2,0	2,2	2,4	3,5	2,2	276,2
C26	Κατασκευή ηλεκτρονικών υπολογιστών, ηλεκτρονικών και οπτικών προϊόντων	9,3	7,5	7,7	8,4	7,7	7,5	6,0	7,6	224,9
C27	Κατασκευή ηλεκτρολογικού εξοπλισμού	4,3	3,9	3,9	3,9	4,1	3,8	4,7	4,5	481,8
C28	Κατασκευή μηχανημάτων και ειδών εξοπλισμού π.δ.κ.α.	4,9	5,4	5,7	6,1	7,2	6,8	8,9	7,1	1.382,2
C29	Κατασκευή μηχανοκίνητων οχημάτων, ρυμουλκούμενων και ημιρυμουλκούμενων οχημάτων	3,0	3,5	4,2	4,4	4,8	4,9	5,2	5,4	1.245,6
C30	Κατασκευή λοιπού εξοπλισμού μεταφορών	3,1	1,3	1,8	2,0	1,7	1,4	1,2	2,1	-92,4
C31	Κατασκευή επίπλων	0,7	0,7	0,8	0,8	0,8	0,8	0,8	0,8	112,5
C32	Άλλες μεταποιητικές δραστηριότητες	2,6	2,9	2,9	3,0	3,3	3,2	3,2	3,1	465,6
		100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	9.783,9

Όσον αφορά την ένταση τεχνολογίας των εισαγωγών, το 31,1% το έτος 2019 πραγματοποιήθηκε από βιομηχανίες με χαμηλές τεχνολογίες παραγωγής, ενώ το 30,5% των συνολικών εισαγωγών πραγματοποιήθηκε από βιομηχανίες μέσης-υψηλής τεχνολογίας. Μεταξύ των ετών 2012-2019 το μερίδιο των εισαγωγών στη μεσαία-υψηλή τεχνολογία παραγωγής στις συνολικές μεταποιητικές εισαγωγές αυξήθηκε κατά 4,2 (15,8%) ποσοστιαίες μονάδες, από 26,3% το 2012 σε 30,5% το 2019, ενώ το μερίδιο των εισαγωγών στην υψηλή τεχνολογία παραγωγής στις συνολικές εισαγωγές μειώθηκε κατά 2,9(-14,8%) ποσοστιαίες μονάδες από το 2012 στο 2019 (Διάγραμμα 7).

Διάγραμμα 7. Τεχνολογικό περιεχόμενο εισαγωγών αγαθών (%) των κλάδων μεταποίησης (NACE Rev.2, 2-digit level), 2012-2019

Πετρελαιοειδή προϊόντα

Τα πετρελαιοειδή προϊόντα συνεισφέρουν σε μεγάλο ποσοστό στο σύνολο των εμπορευματικών συναλλαγών εισαγωγών και εξαγωγών, που κυμαίνεται την περίοδο 2016-2019 για τις εισαγωγές από 21-26% και για τις εξαγωγές από 31% -35%. Ωστόσο, το πετρέλαιο εισάγεται, διυλίζεται και εν συνεχεία επανεξάγεται, αφήνοντας ουσιαστικά χαμηλή προστιθέμενη αξία στη χώρα μας. Η αξία εισαγωγών και εξαγωγών έχει υψηλή ελαστικότητα στη διεθνή τιμή του πετρελαίου που παρουσιάζει υψηλές διακυμάνσεις κυρίως τα έτη 2018 και 2019.

Στις εισαγωγές τα πετρελαιοειδή προϊόντα ταξινομούνται σε τρεις τομείς οικονομικής δραστηριότητας δηλαδή στους τομείς Β 'Λατομεία και Ορυχεία', C 'Μεταποίηση' και Ε 'Παροχή νερού, Επεξεργασία λυμάτων, Διαχείριση αποβλήτων, και δραστηριότητες εξυγίανσης'. Ειδικότερα, στον τομέα Β 'Λατομεία και Ορυχεία' ταξινομούνται πετρελαιοειδή προϊόντα που αφορούν σε Λάδια ακατέργαστα, από πετρέλαιο ή από ασφαλτούχα ορυκτά (ακατέργαστο πετρέλαιο) (εκτός από αποστάγματα φυσικού αερίου), Φυσικό αέριο που έχει υγροποιηθεί, Αέριο φυσικό σε αεριώδη κατάσταση. Η αξία των εισαγωγών αυτών των κατηγοριών προϊόντων του τομέα Β αποτελούν περίπου το 80% της συνολικής αξίας εισαγωγών των πετρελαιοειδών προϊόντων και σχεδόν όλη την αξία εισαγωγών που ταξινομείται στον τομέα Β. Στον κλάδο C19 'Παραγωγή οπτάνθρακα και προϊόντων διύλισης πετρελαίου' ταξινομείται το 20% της αξίας εισαγωγών των πετρελαιοειδών προϊόντων και αφορά σε προϊόντα όπως ελαφρύ πετρέλαιο, βουτάνιο, προπάνιο, οπτάνθρακες, κ.α.

Η γεωγραφική κατανομή ανά περιφέρεια των εισαγωγών πετρελαιοειδών προϊόντων που ταξινομούνται στον κλάδο οικονομικής δραστηριότητας 'Παραγωγή οπτάνθρακα και προϊόντων διύλισης πετρελαίου' για το έτος 2019 παρουσιάζεται στον παρακάτω πίνακα 10. Το μεγαλύτερο ποσοστό εισαγωγών πραγματοποιείται στις Περιφέρειες Αττικής και Πελοποννήσου, όπου βρίσκονται και οι μεγαλύτερες εταιρείες επεξεργασίας πετρελαιοειδών.

Πίνακας 10. Αξία εισαγωγών πετρελαιοειδών προϊόντων του κλάδου C19 'Παραγωγή οπτάνθρακα και προϊόντων διύλισης πετρελαίου' ανά περιφέρεια, έτος 2019 (σε εκατ. €)

Αξία εισαγωγών πετρελαιοειδών προϊόντων του κλάδου C19 'Παραγωγή οπτάνθρακα και προϊόντων διύλισης πετρελαίου' ανά περιφέρεια, έτος 2019		
Περιφέρειες	σε εκατ. €	%
Αττική	1.667,6	45,9
Θεσσαλία	9,4	0,3
Στερεά Ελλάδα	40,8	1,1
Κ. Μακεδονία	486,6	13,4
Δυτική Ελλάδα	3,0	0,1
Δυτική Μακεδονία	3,7	0,1
Ήπειρος	0,8	0,0
Πελοπόννησος	1.383,8	38,1
Κρήτη	26,7	0,7
Ανατολική Μακεδονία & Θράκη	12,9	0,4
Ν. Αιγαίο	0,0	0,0
Β. Αιγαίο	0,0	0,0
Ιόνια Νησιά	0,0	0,0
Σύνολο Εισαγωγών πετρελαιοειδών προϊόντων του κλάδου μεταποίησης C 19	3.635,4	100,0

5.1.1. Μεγαλύτεροι κλάδοι οικονομικής δραστηριότητας μεταποίησης ανά περιφέρεια και μέγεθος εισαγωγών.

Στο παρόν κεφάλαιο παρουσιάζονται οι πέντε (5) μεγαλύτερους κλάδους του τομέα Μεταποίηση σε αξία εισαγωγών κάθε περιφέρειας για το έτος 2019 και αποτελεί μία αρχική εικόνα διαφοροποίησης και εξειδίκευσης των περιφερειών στον κλάδο της μεταποίησης όσον αφορά τις εισαγωγές. Μια πρώτη παρατήρηση είναι ότι το άθροισμα της συνολική αξίας των πέντε μεγαλύτερων κλάδων του τομέα 'Μεταποίηση' σε κάθε περιφέρεια αποτελεί το 63,3% της συνολικής αξίας εισαγωγών για το έτος 2019.

Μία δεύτερη παρατήρηση αφορά στο ύψος της συνολικής συνεισφοράς των 5 μεγαλύτερων κλάδων στην αξία των συνολικών εισαγωγών κάθε περιφέρειας, όπου κυμαίνεται ανάμεσα στο 50,8% στην Περιφέρεια Αττικής και στο 92,1% στην Περιφέρεια Πελοποννήσου, και παρέχει μία γενικότερη εικόνα της συγκέντρωσης των εισαγωγών σε λίγους ή περισσότερους κλάδους σε κάθε περιφέρεια. Ειδικότερα, στις περιφέρειες Πελοποννήσου, Βορείου Αιγαίου και Στερεάς Ελλάδας, οι πέντε μεγαλύτεροι κλάδοι μεταποίησης συνεισφέρουν στις συνολικές εξαγωγές κάθε περιφέρειας με ποσοστό άνω του 80%. Αυτό αποτελεί μία ένδειξη ότι οι

εισαγωγές σε αυτές τις περιφέρειες δεν κατανέμονται σε μεγάλο αριθμό κλάδων αλλά αντίθετα το μεγαλύτερο ποσοστό της αξίας των εισαγωγών αφορούν έναν μικρό αριθμό κλάδων. Αντίθετα στην περιφέρεια Αττικής φαίνεται ότι περισσότεροι κλάδοι συμμετέχουν στη διαμόρφωση των εισαγωγών χωρίς κάποιος κλάδος να διαφοροποιείται σε σημαντικό βαθμό.

Όσον αφορά τη συχνότητα της παρουσίας των κλάδων στις περιφέρειες, ο πρώτος σε συχνότητα εμφάνισης κλάδος είναι ο κλάδος της Βιομηχανίας τροφίμων ο οποίος αποτελεί έναν από τους πέντε μεγαλύτερους κλάδους σε όλες τις περιφέρειες της χώρας και από αυτές σε οχτώ περιφέρειες αποτελεί τον μεγαλύτερο κλάδο με μεγάλη συνεισφορά στο σύνολο της αξίας των εισαγωγών. Ειδικότερα, ο κλάδος της Βιομηχανίας τροφίμων συμμετέχει στην συνολική αξία εισαγωγών της εκάστοτε περιφέρειας με πάνω από 50% στη Δυτική Ελλάδα (56,7%), στα Ιόνια νησιά (53,6%), στο Β. Αιγαίο (50,4%) και στην Ήπειρο (50,0%). Η παρουσία του κλάδου σε όλες τις περιφέρειες δείχνει ότι η ενδοχώρα παραγωγή δεν επαρκεί για να καλύψει τις ανάγκες του πληθυσμού για κατανάλωση και εξαγωγές. Η αξία εισαγωγών του κλάδου της βιομηχανίας τροφίμων στην Αττική αυξήθηκε στο διάστημα 2012-2019 κατά 575,2 εκατ. € και συγκεκριμένα, το 2012 η αξία των εισαγωγών του κλάδου της βιομηχανίας τροφίμων στην Αττική³ ανήλθε σε 4.400,4 εκατ. € και αποτελούσε το 60,0% του κλάδου σε εθνικό επίπεδο, ενώ το 2019 ανήλθε σε 4.975,6 εκατ. € αποτελώντας το 60,8% του κλάδου, παρόλο που η εθνική συμμετοχή του κλάδου μειώθηκε από 14,6% το 2012 σε 12,5% το 2019.

Δεύτερος κλάδος σε συχνότητα παρουσίας είναι ο κλάδος της Παραγωγής χημικών ουσιών και προϊόντων ο οποίος αποτελεί έναν από τους πέντε μεγαλύτερους κλάδους σε 10 περιφέρειες, εκ των οποίων σε δύο πρώτος σε κατάταξη και συγκεκριμένα στην Αττική με 11,9% και στην Κρήτη με 27,6% συμμετοχή στη συνολική αξία εισαγωγών σε περιφερειακό επίπεδο. Η εθνική συμμετοχή του κλάδου παραγωγής χημικών ουσιών ανήλθε για το έτος 2019 σε 11,5 % ενώ η αξία των εξαγωγών από το 2012 στο 2019 αυξήθηκε κατά 1.228,6 εκατ. €. Προϊόντα του κλάδου αποτελούν εισροές για την παραγωγή φαρμακευτικών παρασκευασμάτων και καλλυντικών προϊόντων κλάδος που συμβάλει σημαντικά στην εξαγωγική δραστηριότητα της βιομηχανία.

³ Η Αττική αποτελεί την μεγαλύτερη πληθυσμιακά περιφέρεια της χώρας με κατοίκους 3.828.434 (ΕΛΣΤΑΤ, Απογραφή 2011).

Πίνακας 11. Μεγαλύτεροι κλάδοι μεταποίησης σε αξία εισαγωγών, έτος 2019

Ταξινόμηση κλάδων μεταποίησης κατά μέγεθος εισαγωγών, έτος 2019							
Περιφέρειες NUTS II	Κλάδος 1	Κλάδος 2	Κλάδος 3	Κλάδος 4	Κλάδος 5	Σύνολο αξίας εξαγωγών 5 μεγαλύτερων κλάδων του τομέα μεταποίησης (σε €)	Συμμετοχή (%) στο σύνολο εξαγωγών τομέα μεταποίησης
Αττική	C20 Παραγωγή χημικών ουσιών και προϊόντων (11,9%)	C 21 Παραγωγή βασικών φαρμακευτικών προϊόντων και φαρμακευτικών παρασκευασμάτων (11,8%)	C10 Βιομηχανία τροφίμων (10,2%)	C26 Κατασκευή ηλεκτρονικών υπολογιστών, ηλεκτρονικών και οπτικών προϊόντων (9,3%)	C28 Κατασκευή μηχανημάτων και ειδών εξοπλισμού π.δ.κ.α. (7,5 %)	15.013,1	50,8
Στερεά Ελλάδα	C24 Παραγωγή βασικών μετάλλων (54,5%)	C10 Βιομηχανία τροφίμων (11,0%)	C20 Παραγωγή χημικών ουσιών και προϊόντων (10,8%)	C30 Κατασκευή λοιπού εξοπλισμού μεταφορών (3,5%)	C19 Παραγωγή οπάνθρακα και προϊόντων διύλισης πετρελαίου (3,1%)	1.489,9	82,9
Κεντρική Μακεδονία	C10 Βιομηχανία τροφίμων (19,0%)	C20 Παραγωγή χημικών ουσιών και προϊόντων (11,0%)	C19 Παραγωγή οπάνθρακα και προϊόντων διύλισης πετρελαίου (9,8%)	C28 Κατασκευή μηχανημάτων και ειδών εξοπλισμού π.δ.κ.α. (8,3%)	C14 Κατασκευή ειδών ένδυσης (6,4%)	6.574,8	54,5
Ανατολική Μακεδονία & Θράκη	C10 Βιομηχανία τροφίμων (22,5%)	C28 Κατασκευή μηχανημάτων και ειδών εξοπλισμού π.δ.κ.α. (14,9%)	C20 Παραγωγή χημικών ουσιών και προϊόντων (14,2%)	C22 Κατασκευή προϊόντων από ελαστικό (καουτσούκ) και πλαστικές ύλες (6,1%)	C27 Κατασκευή ηλεκτρολογικού εξοπλισμού (5,6%)	631,3	63,3
Θεσσαλία	C10 Βιομηχανία τροφίμων (31,5%)	C20 Παραγωγή χημικών ουσιών και προϊόντων (15,7%)	C24 Παραγωγή βασικών μετάλλων (11,4%)	C28 Κατασκευή μηχανημάτων και ειδών εξοπλισμού π.δ.κ.α. (6,4%)	C22 Κατασκευή προϊόντων από ελαστικό (καουτσούκ) και πλαστικές ύλες (5,1%)	801,7	70,1
Ιόνια νησιά	C10 Βιομηχανία τροφίμων (53,6%)	C23 Παραγωγή άλλων μη μεταλλικών ορυκτών προϊόντων (7,4%)	C16 Βιομηχανία ξύλου και κατασκευή προϊόντων από ξύλο και φελλό, εκτός από έπιπλα· κατασκευή ειδών καλαθοποιίας και σπαρτοπλ. (4,6%)	C14 Κατασκευή ειδών ένδυσης (4,0%)	C28 Κατασκευή μηχανημάτων και ειδών εξοπλισμού π.δ.κ.α. (3,8%)	33,8	73,4

Πελοπόννησος	C19 Παραγωγή οπτάνθρακα και προϊόντων διύλισης πετρελαίου (72,8)	C24 Παραγωγή βασικών μετάλλων (7,6%)	C10 Βιομηχανία τροφίμων (5,6%)	C26 Κατασκευή ηλεκτρονικών υπολογιστών, ηλεκτρον. και οπτικών προϊόντων (3,7%)	C20 Παραγωγή χημικών ουσιών και προϊόντων (2,4%)	129,2	92,1
Ήπειρος	C10 Βιομηχανία τροφίμων (50,0%)	C20 Παραγωγή χημικών ουσιών και προϊόντων (10,8%)	C28 Κατασκευή μηχανημάτων και ειδών εξοπλισμού π.δ.κ.α. (8,6%)	C22 Κατασκευή προϊόντων από ελαστικό (καουτσούκ) και πλαστικές ύλες (4,9%)	C13 Παραγωγή κλωστοϋφαντουργικών υλών (3,6%)	99,7	77,9
Βόρειο Αιγαίο	C10 Βιομηχανία τροφίμων (50,4%)	C11 Ποτοποιία (21,2%)	C14 Κατασκευή ειδών ένδυσης (9,2%)	C23 Παραγωγή άλλων μη μεταλλικών ορυκτών προϊόντων (3,2%)	C13 Παραγωγή κλωστοϋφαντουργικών υλών (3,2%)	38,6	87,2
Δυτική Ελλάδα	C10 Βιομηχανία τροφίμων (56,7%)	C20 Παραγωγή χημικών ουσιών και προϊόντων (10,2%)	C24 Παραγωγή βασικών μετάλλων (4,0%)	C28 Κατασκευή μηχανημάτων και ειδών εξοπλισμού π.δ.κ.α. (4,0%)	C22 Κατασκευή προϊόντων από ελαστικό (καουτσούκ) και πλαστικές ύλες (3,7%)	207,2	78,6
Νότιο Αιγαίο	C10 Βιομηχανία τροφίμων (40,7%)	C14 Κατασκευή ειδών ένδυσης (9,0%)	C20 Παραγωγή χημικών ουσιών και προϊόντων (8,1%)	C23 Παραγωγή άλλων μη μεταλλικών ορυκτών προϊόντων (6,6%)	C26 Κατασκευή ηλεκτρον. υπολογιστών, ηλεκτρον. και οπτικών προϊόντων (5,0%)	51,1	69,4
Κρήτη	C20 Παραγωγή χημικών ουσιών και προϊόντων (27,6%)	C10 Βιομηχανία τροφίμων (24,1%)	C19 Παραγωγή οπτάνθρακα και προϊόντων διύλισης πετρελαίου (6,6)	C30 Κατασκευή λοιπού εξοπλισμού μεταφορών (6,2%)	C23 Παραγωγή άλλων μη μεταλλικών ορυκτών προϊόντων (5,1%)	143,9	69,6
Δυτική Μακεδονία	C15 Βιομηχανία δέρματος και δερματίνων ειδών (32,6%)	C14 Κατασκευή ειδών ένδυσης (14,1%)	C10 Βιομηχανία τροφίμων (12,3%)	C22 Κατασκευή προϊόντων από ελαστικό (καουτσούκ) και πλαστικές ύλες (5,8%)	C16 Βιομηχανία ξύλου και κατασκευή προϊόντων από ξύλο και φελλό, εκτός από έπιπλα· κατασκευή ειδών καθαθοποιίας και σπαρτοπλεκτικής (5,1%)	68,9	69,9
Σύνολο						25.283,0	63,3

5.1.2. Εισαγωγές -Περιφερειακή ειδίκευση μεταποίησης, έτος 2019

Ο συντελεστής συμμετοχής (QL) υπολογίστηκε προκειμένου να αποτελέσει ένα μέτρο ή ένδειξη της κλαδικής διαφοροποίησης κάθε περιφέρειας στους κλάδους της μεταποίησης όσον αφορά τις εισαγωγές. Στον Πίνακα 12 παρουσιάζεται επίσης ο συντελεστής ειδίκευσης CS εισαγωγών ανά περιφέρεια για το έτος 2019. Ο συντελεστής ειδίκευσης CS συγκρίνει την κλαδική διάρθρωση μίας περιφέρειας με την κλαδική διάρθρωση σε εθνικό επίπεδο, δηλαδή του συνόλου των περιφερειών. Στις περισσότερες περιφέρειες ο δείκτης παρουσιάζεται ιδιαίτερα χαμηλός που σημαίνει ότι οι περισσότερες περιφέρειες δεν εμφανίζουν υψηλή ειδίκευση σε κλάδους της μεταποίησης σε σχέση με την εθνική κατανομή των δραστηριοτήτων.

Ειδικότερα, στην Περιφέρεια Αττικής όπου η συνεισφορά της στην αξία των συνολικών εισαγωγών της χώρας είναι πολύ υψηλή, διαπιστώνεται ότι δεν υπάρχουν κλάδοι που να είναι σημαντικά ανεπτυγμένοι στην Αττική σε σχέση με το εθνικό επίπεδο ανάπτυξής τους. Και αυτό εξηγείται καθώς η Αττική συμβάλει στο σύνολο των εισαγωγών της χώρας κατά 74%, μικρά περιθώρια υπάρχουν για κάποια άλλη περιφέρεια να διαμορφώσει τη συμμετοχή κάποιου κλάδου. Οι περισσότεροι κλάδοι της μεταποίησης για τις εισαγωγές της περιφέρειας Αττικής δεν δείχνουν έντονη διαφοροποίηση από το εθνικό ποσοστό συμμετοχής τους στον τομέα μεταποίησης και ο συντελεστής συμμετοχής κυμαίνεται γύρω από την μονάδα από 0,7 έως 1,1 ($0,7 < QL_A < 1,1$). Τρεις κλάδοι εμφανίζουν δείκτη μεγαλύτερο της μονάδας: ο κλάδος Παραγωγής βασικών φαρμακευτικών προϊόντων και φαρμακευτικών παρασκευασμάτων ($QL_{AC21}=1.3$), ο κλάδος της Κατασκευής μηχανοκίνητων οχημάτων, ρυμουλκούμενων και ημιρυμουλκούμενων οχημάτων ($QL_{AC29}=1.3$) και ο κλάδος Κατασκευή ηλεκτρονικών υπολογιστών, ηλεκτρονικών και οπτικών προϊόντων ($QL_{AC26}=1.2$).

Το γεγονός της χαμηλής ειδίκευσης της Αττικής έρχεται να επιβεβαιώσει και ο συντελεστής ειδίκευσης $CS_A = 0,092$. Ο βαθμός διαφοροποίησης της κλαδικής διάρθρωσης της περιφέρειας Αττικής ως προς την εθνική κλαδική διάρθρωση είναι εξαιρετικά χαμηλός, γεγονός που ενισχύει το επιχείρημα ότι η Αττική «καθορίζει» την εθνική διάρθρωση των κλάδων του τομέα μεταποίησης όσον αφορά τις εισαγωγές. Για τον κλάδο της παραγωγής φαρμακευτικών προϊόντων και φαρμακευτικών παρασκευασμάτων έγινε αναφορά και στο προηγούμενο κεφάλαιο. Στον παρόν αξίζει να σημειωθεί ότι ο κλάδος εμφανίζει μεγαλύτερη ανάπτυξη από την εθνική συμμετοχή, καθώς συνεισφέρει στη συνολική αξία εισαγωγών της Αττικής 30% περισσότερο από ότι συμβάλλει ο κλάδος σε εθνικό επίπεδο. Αυτό σημαίνει ότι υπάρχει υψηλή εξάρτηση της εθνικής κλαδικής διάρθρωσης μεταποίησης από την αντίστοιχη κλαδική διάρθρωση στην Αττική.

Αντίθετα από την εικόνα της Αττικής, στη δεύτερη μεγαλύτερη περιφέρεια της χώρας από άποψη συμμετοχής στις εισαγωγές της χώρας, την Κεντρική Μακεδονία, εμφανίζονται δέκα κλάδοι του τομέα μεταποίησης που ο συντελεστής συμμετοχής να είναι πάνω από 1,1. Οι κλάδοι αυτοί συμβάλουν στη συνολική αξία εισαγωγών σε επίπεδο περιφέρειας περισσότερο από τη συμβολή τους σε εθνικό επίπεδο. Η Κεντρική Μακεδονία εμφανίζει μεγαλύτερη διαφοροποίηση όσον αφορά τη κλαδική διάρθρωση σε σχέση με την κλαδική διάρθρωση σε εθνικό επίπεδο με συντελεστή ειδίκευσης $CS_{KM} = 0,206$.

Ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι πολύ υψηλές τιμές του δείκτη Συμμετοχής, όπως στην Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου, όπου ο συντελεστής συμμετοχής του κλάδου Ποτοποιίας είναι για το έτος 2019 $QL_{BAC11} = 25,2$. Ο κλάδος αυτός είναι κυρίαρχος στην Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου, δεύτερος μεγαλύτερος σε εισαγωγές μετά τη βιομηχανία τροφίμων, με συνεισφορά στις

συνολικές εισαγωγές της περιοχής κατά 21,2%. Η περιφέρεια Β. Αιγαίου παρουσιάζει και τον υψηλότερο, από τις δεκατρείς περιφέρειες, συντελεστή ειδίκευσης $CS_{BA}=0,668$.

Σημαντικά υψηλή διαφοροποίηση εμφανίζει και η περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας στον κλάδο Βιομηχανίας δέρματος και δερμάτινων ειδών ($QL_{\Delta MC15} = 13,8$) που αφορά εισαγωγές σε γουνοδέρματα καθώς στο νομό Καστοριάς είναι ανεπτυγμένος ο τομέας επεξεργασίας γουνοδερμάτων τα οποία στη συνέχεια επανεξάγονται. Για τον ίδιο λόγο εμφανίζεται στην περιφέρεια διαφοροποίηση ($QL_{\Delta MC14} = 2,2$) και στον κλάδο Κατασκευής ειδών ένδυσης καθώς οι εισαγωγές προϊόντων αφορούν σε ενδύματα και εξαρτήματα της ένδυσης από γουνοδέρματα.

Η περιφέρεια Πελοποννήσου εμφανίζει πολύ υψηλή ειδίκευση κυρίως στον κλάδο Παραγωγής οπτάνθρακα και προϊόντων διύλισης πετρελαίου, ο οποίος συμμετέχει στο σύνολο της αξίας των εισαγωγών της περιφέρειας με ποσοστό 72,8%. Ο συντελεστής ειδίκευσης της Περιφέρειας Πελοποννήσου $CS_{\Pi}=0,664$ και αποτελεί την δεύτερη μεγαλύτερη τιμή του συντελεστή μετά την περιφέρεια Β. Αιγαίου.

Η σύγκριση των κλάδων στους οποίους εμφανίζεται κάθε περιφέρεια να διαφοροποιείται βάσει τον συντελεστή συμμετοχής, με τους μεγαλύτερους σε αξία κλάδους ανά περιφέρεια (Πίνακας 11) δείχνει ότι οι κλάδοι στις περισσότερες περιφέρειες συμπίπτουν. Αυτό σημαίνει ότι οι μεγαλύτεροι σε αξία κλάδοι σε κάθε περιφέρεια είναι και αυτοί που το ποσοστό συμμετοχής της Περιφέρειας στον κλάδο είναι μεγαλύτερο από το ποσοστό συμμετοχής της στις συνολικές εισαγωγές.

Ο κλάδος της Βιομηχανίας τροφίμων εμφανίζει μεγαλύτερο της μονάδας συντελεστή συμμετοχής στις εννέα από τις δεκατρείς περιφέρειες και συγκεκριμένα στις περιφέρειες Κεντρικής Μακεδονίας, Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης, Θεσσαλίας, Ιονίων νήσων, Ηπείρου, Βορείου Αιγαίου, Δυτικής Ελλάδας, Νοτίου Αιγαίου και Κρήτης. Ο κλάδος στις περιφέρειες αυτές, παρουσιάζει μεγαλύτερο βαθμό ανάπτυξης εισαγωγών από ότι εμφανίζουν οι περιφέρειες στο σύνολό τους. Η Βιομηχανία τροφίμων αποτελεί κυρίαρχο κλάδο με υψηλή συμμετοχή (12,5% το 2019) στις συνολικές εισαγωγές της χώρας. Η ανάλυση ειδίκευσης των περιφερειών όσον αφορά τον κλάδο της Βιομηχανίας τροφίμων ενισχύει την εικόνα του υψηλού κατακερματισμού της παραγωγής μεταποιητικών προϊόντων τροφίμων στην Ελλάδα, ο οποίος αποτελείται από μονάδες παραγωγής μικρού-μεσαίου μεγέθους, οικογενειακής μορφής και χαμηλού τεχνολογικού περιεχομένου.

Πίνακας 12. Περιφερειακή ειδικευση εισαγωγών – Συντελεστής συμμετοχής (QL)& Συντελεστής ειδικευσης (CS), έτος 2019

Περιφέρειες NUTS II /Κλάδοι τομέα Μεταποίησης	Αττική	Στερεά Ελλάδα	Κεντρική Μακεδονία	Ανατολική Μακεδονία & Θράκη	Θεσσαλία	Ιόνια Νησιά	Πελοπ/σος	Ήπειρος	Βόρειο Αιγαίο	Δυτική Ελλάδα	Νότιο Αιγαίο	Κρήτη	Δυτική Μακεδονία
C10 Βιομηχανία τροφίμων	0,8	0,9	1,5	1,8	2,5	4,3	0,5	4,0	4,0	4,6	3,3	1,9	1,0
C11 Ποτοποιία	1,0	2,2	0,7	0,2	2,7	3,1	0,1	0,1	25,2	1,7	2,9	0,7	0,1
C12 Παραγωγή προϊόντων καπνού	1,1	0,0	0,2	2,1	0,0	0,0	2,7	0,0	0,0	0,6	0,0	0,0	0,0
C13 Παραγωγή κλωστοϋφαντουργικών υλών	0,9	0,3	1,8	2,1	1,4	0,7	0,0	1,9	1,6	0,5	0,5	0,4	0,7
C14 Κατασκευή ειδών ένδυσης	1,1	0,1	1,2	1,0	0,4	0,7	0,0	0,4	1,7	0,3	1,7	0,6	2,6
C15 Βιομηχανία δέρματος και δερμάτινων ειδών	1,1	0,1	0,8	0,4	0,3	0,8	0,1	1,0	0,8	0,3	1,4	1,3	13,8
C16 Βιομηχ. ξύλου και κατασκ. προϊόντων από ξύλο και φελλό, εκτός από επίπλα· κατασκ. ειδών καλαθοπ. και σπαρτοπλ.	0,7	0,6	2,2	3,9	3,6	5,6	0,5	3,7	0,4	1,2	1,8	2,5	6,3
C17 Χαρτοποιία και κατασκευή χάρτινων προϊόντων	0,9	0,9	1,6	1,8	1,7	0,3	0,7	0,8	0,4	1,1	0,3	1,1	1,0
C18 Εκτυπώσεις και αναπαραγωγή προεγγεγραμμένων μέσων	1,1	0,8	0,8	3,2	0,0	0,0	0,0	0,7	0,0	0,3	0,0	0,1	0,9
C19 Παραγωγή οπτάνθρακα και προϊόντων διύλισης πετρελαίου	0,8	0,3	1,1	0,3	0,2	0,0	8,0	0,1	0,0	0,1	0,0	0,7	0,4
C20 Παραγωγή χημικών ουσιών και προϊόντων	1,0	0,9	1,0	1,2	1,4	0,3	0,2	0,9	0,1	0,9	0,7	2,4	0,4
C21 Παραγωγή βασικών φαρμακευτικών προϊόντων και φαρμακευτικών παρασκευασμάτων	1,3	0,0	0,0	0,0	0,1	0,0	0,0	0,1	0,0	0,1	0,0	0,0	0,1
C22 Κατασκευή προϊόντων από ελαστικό (καουτσούκ) και πλαστικές ύλες	0,9	0,9	1,7	1,9	1,6	1,1	0,2	1,5	0,2	1,1	0,8	0,9	1,8
C23 Παραγωγή άλλων μη μεταλλικών ορυκτών προϊόντων	0,8	0,8	2,1	2,6	2,5	5,6	0,2	1,1	2,4	1,1	4,9	3,9	1,0
C24 Παραγωγή βασικών μετάλλων	0,7	9,0	0,9	0,3	1,9	0,2	1,3	0,1	0,0	0,7	0,4	0,4	0,2
C25 Κατασκευή μεταλλικών προϊόντων, με εξαίρεση τα μηχανήματα και τα είδη εξοπλισμού	0,9	0,7	2,0	0,9	1,5	0,9	0,1	1,1	0,1	0,6	0,7	0,5	1,1
C26 Κατασκευή ηλεκτρονικών υπολογιστών, ηλεκτρονικών και οπτικών προϊόντων	1,2	0,1	0,4	0,1	0,2	0,1	0,5	0,4	0,0	0,1	0,7	0,3	0,2
C27 Κατασκευή ηλεκτρολογικού εξοπλισμού	1,1	0,4	1,1	1,3	0,3	0,8	0,1	0,1	0,1	0,4	0,2	0,2	0,2
C28 Κατασκευή μηχανημάτων και ειδών εξοπλισμού π.δ.κ.α.	1,1	0,3	1,2	2,1	0,9	0,5	0,2	1,2	0,1	0,6	0,5	0,6	0,5
C29 Κατασκευή μηχανοκίνητων οχημάτων, ρυμουλκούμενων και ημιρυμουλκούμενων οχημάτων	1,3	0,0	0,4	0,4	0,1	0,0	0,0	0,0	0,1	0,2	0,1	0,1	0,3
C30 Κατασκευή λοιπού εξοπλισμού μεταφορών	1,1	1,7	0,3	0,4	0,2	1,3	0,0	0,7	0,6	0,8	1,1	3,0	0,1
C31 Κατασκευή επίπλων	1,0	0,1	1,5	2,0	0,8	1,0	0,0	0,8	2,7	1,3	3,9	0,8	0,7
C32 Άλλες μεταποιητικές δραστηριότητες	1,1	0,0	0,8	0,1	0,3	0,4	0,0	0,1	0,6	0,5	1,5	1,0	0,8
Συντελεστής Ειδικευσης (CS)	0,092	0,509	0,206	0,350	0,395	0,539	0,664	0,448	0,668	0,462	0,446	0,379	0,461

5.2. Εξαγωγές κλάδων μεταποίησης, 2012-2019

Οι κλάδοι του τομέα μεταποίησης με την υψηλότερη συνεισφορά στις συνολικές εξαγωγές το έτος 2019 είναι ο κλάδος της Παραγωγής οπτάνθρακα και προϊόντων διύλισης πετρελαίου με ποσοστό συμμετοχής 35,3%, η Βιομηχανία τροφίμων με ποσοστό συμμετοχής 12,1%, ακολουθεί ο κλάδος της Παραγωγής βασικών μετάλλων με 10,6%, και ο κλάδος της Παραγωγής βασικών φαρμακευτικών προϊόντων και φαρμακευτικών παρασκευασμάτων (6,7%).

Μεταξύ των ετών 2012 και 2019 η αξία των εξαγωγών των κλάδων βιομηχανιών μεταποίησης αυξήθηκε εκτός από αυτή του κλάδου 'Κατασκευή λοιπού εξοπλισμού μεταφορών', ο οποίος μείωσε την αξία των εξαγωγών που πραγματοποίησε κατά 28,6 εκατ. € και του κλάδου Παραγωγής οπτάνθρακα και προϊόντων διύλισης πετρελαίου κατά 0,9 εκατ. €. Σε όρους αξίας σε ευρώ, οι κλάδοι με τη μεγαλύτερη αύξηση εξαγωγών από το 2012 στο 2019, είναι ο κλάδος Παραγωγής βασικών φαρμακευτικών προϊόντων και φαρμακευτικών παρασκευασμάτων κατά 996,0 εκατ. €, ο κλάδος της Βιομηχανίας τροφίμων κατά 953,9 εκατ. €, ο κλάδος Κατασκευής ηλεκτρονικών υπολογιστών, ηλεκτρονικών και οπτικών προϊόντων κατά 738,6 εκατ. € και ο κλάδος Παραγωγής Βασικών μετάλλων κατά 695,1 εκατ. € (Πίνακας 13).

Ειδικότερα, ο κλάδος της Βιομηχανίας τροφίμων κατά τα έτη 2015 -2016 αύξησε την συνεισφορά του στις συνολικές ετήσιες εξαγωγές. Αυτό αποτελεί μία ένδειξη ότι κατά τη διάρκεια των ετών που οι ελληνικές εξαγωγές αλλά και οι εξαγωγές του τομέα μεταποίησης βρισκόταν σε τάση συρρίκνωσης, οι βιομηχανίες τροφίμων στράφηκαν στις εξωτερικές αγορές. Συγκεκριμένα, το έτος 2015 η αξία των εξαγωγών του κλάδου ανήλθε σε 3.218,63 εκατ. € έναντι 2.609,8 εκατ. € το 2014, καταγράφοντας μία αύξηση κατά 23,3%. Το αντίστοιχο ποσοστό αύξησης της αξίας εξαγωγών του κλάδου Βιομηχανίας τροφίμων το έτος 2016 σε σχέση με το έτος 2015, ανήλθε σε 2,8%, που αντιστοιχεί σε αξία 90,0 εκατ. €. Τα έτη 2017-2019 οι εξαγωγές του κλάδου της βιομηχανίας τροφίμων συνέχισαν την αυξητική τους πορεία.

Εξαγωγές, Συνεισφορά (%) των κλάδων οικονομικής δραστηριότητας του τομέα μεταποίησης, 2012- 2019

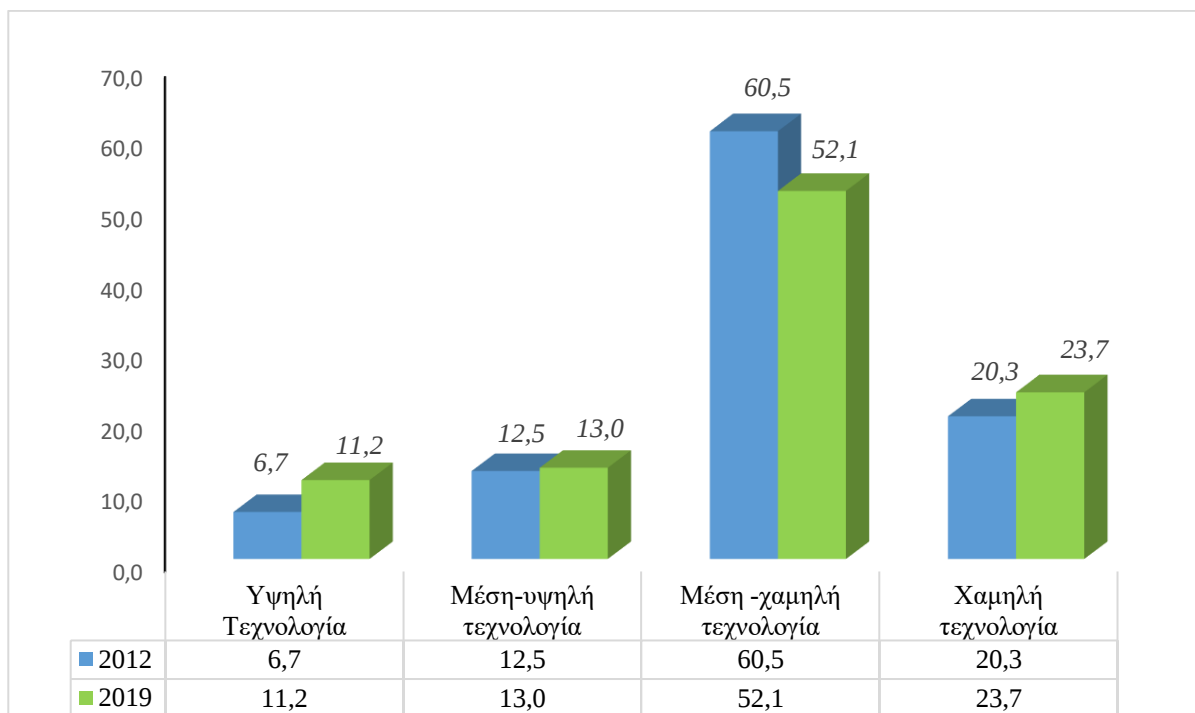
Κλάδοι Μεταποίησης (NACE Rev.2)		2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	Μεταβολή 2019-2012 (σε εκατ.€)
C10	Βιομηχανία τροφίμων	11,1	12,1	11,1	14,5	15,3	13,6	12,7	12,1	953,9
C11	Ποτοποιία	0,9	0,8	0,8	1,0	1,0	0,9	0,8	0,8	31,0
C12	Παραγωγή προϊόντων καπνού	0,9	0,9	0,9	1,4	1,6	1,3	1,1	1,3	175,9
C13	Παραγωγή κλωστοϋφαντουργικών υλών	1,5	1,5	1,5	1,7	1,9	1,7	1,5	1,6	112,2
C14	Κατασκευή ειδών ένδυσης	3,1	3,1	3,0	2,7	2,7	2,7	2,6	3,5	293,6
C15	Βιομηχανία δέρματος και δερμάτινων ειδών	0,6	0,6	0,6	0,7	0,8	0,8	0,7	1,1	195,0
C16	Βιομηχανία ξύλου και κατασκευή προϊόντων από ξύλο και φελλό, εκτός από έπιπλα· κατασκευή ειδών καλαθοποιίας και σπαρτοπλεκτικής	0,3	0,3	0,2	0,2	0,3	0,3	0,3	0,3	4,9
C17	Χαρτοποιία και κατασκευή χάρτινων προϊόντων	0,8	0,9	1,0	1,1	1,2	1,2	1,1	1,2	150,5
C18	Εκτυπώσεις και αναπαραγωγή προεγγεγραμμένων μέσων	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	5,7

C19	Παραγωγή οπτάνθρακα και προϊόντων διύλισης πετρελαίου	44,2	43,9	43,3	33,6	31,4	35,4	38,3	35,3	-0,9
C20	Παραγωγή χημικών ουσιών και προϊόντων	5,2	5,3	5,5	5,9	5,9	5,8	5,4	5,8	488,0
C21	Παραγωγή βασικών φαρμακευτικών προϊόντων και φαρμακευτικών παρασκευασμάτων	4,1	4,6	4,5	4,7	5,1	4,9	5,2	6,7	996,0
C22	Κατασκευή προϊόντων από ελαστικό (καουτσούκ) και πλαστικές ύλες	2,5	2,5	2,5	2,9	2,9	2,8	2,4	2,5	161,1
C23	Παραγωγή άλλων μη μεταλλικών ορυκτών προϊόντων	1,7	1,9	1,9	2,3	2,4	2,1	1,8	1,8	141,4
C24	Παραγωγή βασικών μετάλλων	10,4	9,4	9,6	11,6	10,8	11,5	11,9	10,6	695,1
C25	Κατασκευή μεταλλικών προϊόντων, με εξαίρεση τα μηχανήματα και τα είδη εξοπλισμού	1,7	2,0	1,8	1,8	2,0	1,9	1,7	1,8	128,0
C26	Κατασκευή ηλεκτρονικών υπολογιστών, ηλεκτρονικών και οπτικών προϊόντων	2,6	2,3	3,5	4,5	5,0	4,1	4,5	4,6	738,6
C27	Κατασκευή ηλεκτρολογικού εξοπλισμού	3,3	3,0	2,7	3,1	3,2	3,1	2,6	3,0	114,6
C28	Κατασκευή μηχανημάτων και ειδών εξοπλισμού π.δ.κ.α.	2,7	2,6	2,9	3,3	3,2	2,9	2,8	3,1	297,7
C29	Κατασκευή μηχανοκίνητων οχημάτων, ρυμουλκούμενων και ημιρυμουλκούμενων οχημάτων	0,6	0,4	0,4	0,5	0,5	0,4	0,5	0,5	8,7
C30	Κατασκευή λοιπού εξοπλισμού μεταφορών	0,8	0,8	0,7	1,0	1,0	0,8	0,6	0,6	-28,6
C31	Κατασκευή επίπλων	0,2	0,2	0,2	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	56,4
C32	Άλλες μεταποιητικές δραστηριότητες	0,9	1,1	1,1	1,3	1,5	1,5	1,5	1,5	232,4
		100	100	100	100	100	100	100	100	5.951,3

Το ποσοστό εξαγωγών υψηλής τεχνολογίας επί του συνόλου των εξαγωγών σημείωσαν αύξηση κατά την περίοδο 2012-2019. Αυτό εξηγεί την αυξητική τάση των επενδύσεων σε έρευνα και ανάπτυξη στις ελληνικές βιομηχανίες την τελευταία δεκαετία. Το 2019 το 11,2% των εξαγωγών επί των συνολικών εξαγωγών αφορά προϊόντα με παραγωγή που προϋποθέτει υψηλό επίπεδο τεχνολογίας ποσοστό που σημείωσε αύξηση κατά 4,5 ποσοστιαίες μονάδες σε σχέση με το έτος 2012 που το αντίστοιχο ποσοστό είναι 6,7%. Παρ' όλα αυτά το μεγαλύτερο ποσοστό εξαγωγών ύψους 60,5% το 2019 έναντι 52,1% το 2012, πραγματοποιήθηκε από βιομηχανίες με μέση – χαμηλή ένταση τεχνολογίας παραγωγής (Διάγραμμα 8).

Στην περίοδο αυτή η συνεισφορά στις συνολικές εξαγωγές των κλάδων που περιλαμβάνονται τα προϊόντα υψηλής τεχνολογίας, δηλαδή φαρμακευτικά προϊόντα και παρασκευάσματα και ηλεκτρονικοί υπολογιστές (κλάδοι 21 και 26 αντίστοιχα σύμφωνα με την ευρωπαϊκή ταξινόμηση), αυξήθηκε σημαντικά. Όμως τα φαρμακευτικά προϊόντα και παρασκευάσματα δημιουργούν πιο υψηλή προστιθέμενη αξία για τη χώρα. Από τον κλάδο 26 η καθαρή προστιθέμενη αξία είναι μικρή και προέρχεται από τους μετρητές ηλεκτρονικού ρεύματος, το οποίο αποτελεί εξαγωγικό ελληνικό ανταγωνιστικό προϊόν και όχι από τους ηλεκτρονικούς υπολογιστές που εισάγονται στη χώρα κυρίως για διαδικασίες επεξεργασίας και επομένως οι εξαγωγές δεν αφορούν καθαρή κατασκευή ηλεκτρονικών υπολογιστών.

Διάγραμμα 8. Τεχνολογικό περιεχόμενο εξαγωγών αγαθών (%) των κλάδων μεταποίησης (NACE Rev.2 2-digit level), 2012-2019

Οι εξαγωγές μέσης-χαμηλής τεχνολογίας αφορούν τους κλάδους 19. Παραγωγή οπτάνθρακα και προϊόντων διύλισης πετρελαίου, 22 Κατασκευή προϊόντων από ελαστικό (καουτσούκ) και πλαστικές ύλες, 23. Παραγωγή άλλων μη μεταλλικών ορυκτών προϊόντων, 24 Παραγωγή βασικών μετάλλων και 25 Κατασκευή μεταλλικών προϊόντων, με εξαίρεση τα μηχανήματα και τα είδη εξοπλισμού. Η συνεισφορά στις συνολικές εξαγωγές των παραπάνω κλάδων το 2019 έναντι της συνεισφοράς τους το 2012 μειώθηκε κατά 8,4 ποσοστιαίες μονάδες κυρίως λόγω της μείωσης της συνεισφοράς στις εξαγωγές του κλάδου των πετρελαιοειδών προϊόντων κατά 8,9% από το 2012 στο 2019. Παρ' όλα αυτά το συνολικό ποσοστό εξαγωγών από βιομηχανίες μέσης-χαμηλής και χαμηλής τεχνολογίας παραμένει το 2019 υψηλό (συνολικά 75,8%) .

Οι εξαγωγές του κλάδου της Βιομηχανίας τροφίμων η οποία αυξήθηκε σε όλη τη διάρκεια των ετών 2012-2019, ανήκει στην κατηγορία χαμηλής τεχνολογίας. Με δεδομένο ότι αρκετά προϊόντα του πρωτογενούς τομέα αποτελούν κυρίαρχα εξαγωγικά αγαθά, η συγκέντρωση πόρων στον πρωτογενή τομέα της οικονομίας υποδηλώνει μία σχετική υστέρηση στην παραγωγή προϊόντων υψηλού ή μέσου τεχνολογικού περιεχομένου. Οι ελληνικές επιχειρήσεις θα πρέπει να αυξήσουν τις επενδύσεις σε έρευνα και ανάπτυξη προκειμένου να αναπτύξουν νέα ανταγωνιστικά προϊόντα με πιο έντονο τεχνολογικό περιεχόμενο και γνώση, συμβάλλοντας περισσότερο στην συνολική προστιθέμενη αξία του διεθνούς εμπορίου.

Πετρελαιοειδή προϊόντα

Οι εξαγωγές των πετρελαιοειδών προϊόντων πραγματοποιούνται κατά 99% από επιχειρήσεις του κλάδου C19. 'Παραγωγή οπτάνθρακα και προϊόντων διύλισης πετρελαίου'. Τα πετρελαιοειδή προϊόντα στις εξαγωγές πέρα από τον τομέα δραστηριότητας C 'Μεταποίηση' ταξινομούνται και στον τομέα οικονομικής δραστηριότητας B 'Ορυχεία και Λατομεία' με μικρή όμως αξία (το

1% της αξίας των εξαγωγών πετρελαιοειδών προϊόντων) και αφορά τις εξής κατηγορίες αγαθών: Λάδια ακατέργαστα, από πετρέλαιο ή από ασφαλτούχα ορυκτά (ακατέργαστο πετρέλαιο) εκτός από αποστάγματα φυσικού αερίου, Φυσικό αέριο που έχει υγροποιηθεί και Αέριο φυσικό σε αεριώδη κατάσταση.

Η γεωγραφική κατανομή ανά περιφέρεια των εξαγωγών πετρελαιοειδών προϊόντων που κατατάσσονται στον κλάδο οικονομικής δραστηριότητας 'Παραγωγή οπτάνθρακα και προϊόντων διύλισης πετρελαίου' για το έτος 2019 παρουσιάζεται στον παρακάτω πίνακα 14. Το μεγαλύτερο ποσοστό της αξίας εξαγωγών πραγματοποιείται από τις Περιφέρειες Αττικής (51,3%) και Πελοποννήσου (36,8%), όπου βρίσκονται και οι μεγαλύτερες εταιρείες επεξεργασίας πετρελαιοειδών.

Πίνακας 14. Αξία εξαγωγών πετρελαιοειδών προϊόντων του κλάδου C19 'Παραγωγή οπτάνθρακα και προϊόντων διύλισης πετρελαίου' ανά περιφέρεια, έτος 2019

Αξία εξαγωγών πετρελαιοειδών προϊόντων του κλάδου C19 'Παραγωγή οπτάνθρακα και προϊόντων διύλισης πετρελαίου' ανά περιφέρεια, έτος 2019		
Περιφέρειες	σε εκατ. €	%
Κ. Μακεδονία	795,2	7,7
Αττική	5.320,2	51,3
Θεσσαλία	1,5	0,0
Πελοπόννησος	3.817,0	36,8
Στερεά Ελλάδα	2,0	0,0
Δυτική Μακεδονία	0,1	0,0
Ήπειρος	24,3	0,2
Β. Αιγαίο	2,2	0,0
Ιόνια Νησιά	128,4	1,2
Ν. Αιγαίο	134,9	1,3
Ανατολική Μακεδονία & Θράκη	3,6	0,0
Δυτική Ελλάδα	0,6	0,0
Κρήτη	146,0	1,4
Σύνολο	10.376,1	100,0

5.2.1. Μεγαλύτεροι κλάδοι οικονομικής δραστηριότητας μεταποίησης ανά περιφέρεια και μέγεθος εξαγωγών

Ο Πίνακας 15 παρουσιάζει τους πέντε (5) μεγαλύτερους σε αξία εξαγωγών κλάδους του τομέα Μεταποίηση κάθε περιφέρειας για το έτος 2019 και αποτελεί μία αρχική εικόνα διαφοροποίησης και εξειδίκευσης των περιφερειών. Μια πρώτη παρατήρηση είναι ότι το άθροισμα της συνολικής αξίας των πέντε μεγαλύτερων κλάδων σε κάθε περιφέρεια αποτελεί το 74,7% της συνολικής αξίας εξαγωγών για το έτος 2019 του τομέα ‘Μεταποίηση’.

Μία δεύτερη παρατήρηση αφορά στο ύψος της συνολικής συνεισφοράς των 5 μεγαλύτερων κλάδων στην αξία των συνολικών εξαγωγών κάθε περιφέρειας, όπου κυμαίνεται ανάμεσα στο 67,3% στην Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας και στο 99,5% στην Περιφέρεια Ιονίων Νήσων, και παρέχει μία γενικότερη εικόνα της συγκέντρωσης των εξαγωγών σε λίγους ή περισσότερους κλάδους σε κάθε περιφέρεια. Ειδικότερα, στις περιφέρειες Θεσσαλίας, Ιονίων νήσων, Πελοποννήσου, Βορείου Αιγαίου, Νοτίου Αιγαίου και Κρήτης οι πέντε μεγαλύτεροι κλάδοι μεταποίησης συνεισφέρουν στις συνολικές εξαγωγές κάθε περιφέρειας με ποσοστό άνω του 90%.

Όσον αφορά τη συχνότητα της παρουσίας των κλάδων στις περιφέρειες, ο πρώτος σε συχνότητα εμφάνισης κλάδος είναι ο κλάδος ‘Παραγωγής οπτάνθρακα και προϊόντων διύλισης πετρελαίου’, ο οποίος περιλαμβάνεται στους πέντε μεγαλύτερους κλάδους σε επτά από τις δεκατρείς περιφέρειες της χώρας και από αυτές σε πέντε περιφέρειες αποτελεί τον μεγαλύτερο κλάδο με μεγάλη συνεισφορά στο σύνολο των εξαγωγών. Στην Περιφέρεια Ιονίων Νήσων και στην Περιφέρεια Πελοποννήσου αποτελεί το 84,8% και 87,4% αντίστοιχα της συνολικής αξίας εξαγωγών του τομέα Μεταποίησης. Όπως αναφέρθηκε σε προηγούμενο κεφάλαιο τα πετρελαιοειδή προϊόντα αποτελούν πάνω από το 30% της συνολικής αξίας των εξαγωγών της χώρας.

Δεύτερος κλάδος σε συχνότητα παρουσίας είναι ο κλάδος της ‘Βιομηχανίας τροφίμων’ ο οποίος είναι ο μεγαλύτερος κλάδος σε πέντε περιφέρειες και συγκεκριμένα στις Περιφέρειες Κεντρικής Μακεδονίας, Θεσσαλίας, Ηπείρου, Βορείου Αιγαίου και Δυτικής Ελλάδας ενώ αποτελεί έναν από τους πέντε μεγαλύτερους κλάδους σε όλες τις υπόλοιπες περιφέρειες εκτός από τις Περιφέρειες Αττικής και Νοτίου Αιγαίου. Η παρουσία του κλάδου Βιομηχανίας τροφίμων στις περισσότερες περιφέρειες το 2019 αποτελεί ένδειξη από την μία πλευρά της σταθερής αυξητικής τάσης από το 2012 στο 2019 των εξαγωγών του κλάδου βιομηχανίας τροφίμων που ανήλθε στο 36,6% και από την άλλη πλευρά της αύξησης του τομέα οικονομικής δραστηριότητας Α. ‘Γεωργία, Δασοκομία, Αλιεία’ κατά 9,3% μεταξύ των ετών 2012 και 2019.

Η Βιομηχανία τροφίμων είναι ένας κλάδος που στηρίζεται σε μεγάλο βαθμό στην εγγύτητα σε φυσικούς πόρους. Κατά συνέπεια δεν αποτελεί κυρίαρχο κλάδο στην Αττική η οποία είναι μία αστική κατά κύριο λόγο περιοχή που δεν έχει μεγάλη αγροτική παραγωγή, αλλά είναι κυρίαρχος κλάδος σε άλλες περιφέρειες περισσότερο αγροτικές.

Πίνακας 15. Μεγαλύτεροι κλάδοι μεταποίησης σε αξία εξαγωγών, έτος 2019

Ταξινόμηση κλάδων μεταποίησης κατά μέγεθος εξαγωγών, έτος 2019							
Περιφέρειες NUTS 2	Κλάδος 1	Κλάδος 2	Κλάδος 3	Κλάδος 4	Κλάδος 5	Σύνολο αξίας εξαγωγών 5 μεγαλύτερων κλάδων του τομέα μεταποίησης (σε €)	Συμμετοχή (%) στο σύνολο εξαγωγών τομέα μεταποίησης
Αττική	C19 Παραγωγή οπτάνθρακα και προϊόντων διύλισης πετρελαίου (32,3%)	C24 Παραγωγή βασικών μετάλλων (12,3%)	C 21 Παραγωγή βασικών φαρμακευτικών προϊόντων και φαρμακευτικών παρασκευασμάτων (10,8%)	C26 Κατασκευή ηλεκτρονικών υπολογιστών, ηλεκτρονικών και οπτικών προϊόντων (7,4%)	C20 Παραγωγή χημικών ουσιών και προϊόντων (6,8%)	11.450.530.220	69,6
Στερεά Ελλάδα	C24 Παραγωγή βασικών μετάλλων (47,4%)	C20 Παραγωγή χημικών ουσιών και προϊόντων (15,2%)	C10 Βιομηχανία τροφίμων (11,0%)	C27 Κατασκευή ηλεκτρολογικού εξοπλισμού (5,8%)	C22 Κατασκευή προϊόντων από ελαστικό (καουτσούκ) και πλαστικές ύλες (5,8%)	944.777.913	85,3
Κεντρική Μακεδονία	C10 Βιομηχανία τροφίμων (27,3%)	C19 Παραγωγή οπτάνθρακα και προϊόντων διύλισης πετρελαίου (18,9%)	C14 Κατασκευή ειδών ένδυσης (8,7%)	C20 Παραγωγή χημικών ουσιών και προϊόντων (6,3%)	C24 Παραγωγή βασικών μετάλλων (6,0%)	2.824.788.646	67,3
Ανατ. Μακεδ. & Θράκη	C13 Παραγωγή κλωστοϋφαντουργικών υλών (17,6%)	C10 Βιομηχανία τροφίμων (16,9%)	C23 Παραγωγή άλλων μη μεταλλικών ορυκτών προϊόντων (12,9%)	C22 Κατασκευή προϊόντων από ελαστικό (καουτσούκ) και πλαστικές ύλες (12,7%)	C27 Κατασκευή ηλεκτρολογικού εξοπλισμού (10,1%)	513.864.682	70,1
Θεσσαλία	C10 Βιομηχανία τροφίμων (55,5%)	C24 Παραγωγή βασικών μετάλλων (26,5%)	C25 Κατασκευή μεταλλικών προϊόντων, με εξαίρεση τα μηχανήματα και τα είδη εξοπλισμού (3,96%)	C23 Παραγωγή άλλων μη μεταλλικών ορυκτών προϊόντων (2,88%)	C13 Παραγωγή κλωστοϋφαντουργικ ών υλών (2,2%)	414.082.587	91,0

Ιόνια Νησιά	C19 Παραγωγή οπτάνθρακα και προϊόντων διύλισης πετρελαίου (84,8)	C10 Βιομηχανία τροφίμων (7,4%)	C22 Κατασκευή προϊόντων από ελαστικό (καουτσούκ) και πλαστ. ύλες (4,5%)	C20 Παραγωγή χημικών ουσιών και προϊόντων (1,9%)	C30 Κατασκευή λοιπού εξοπλισμού μεταφορών (0,8%)	150.566.910	99,5
Πελοπόννησος	C19 Παραγωγή οπτάνθρακα και προϊόντων διύλισης πετρελαίου (87,4)	C10 Βιομηχανία τροφίμων (5,9%)	C12 Παραγωγή προϊόντων καπνού (3,2%)	C26 Κατασκευή ηλεκτρονικών υπολογιστών, ηλεκτρονικών και οπτικών προϊόντων (1,7%)	C11 Ποτοποιία (0,3%)	4.301.846.466	98,5
Ήπειρος	C10 Βιομηχανία τροφίμων (66,0%)	C19 Παραγωγή οπτάνθρακα και προϊόντων διύλισης πετρελαίου (9,7)	C20 Παραγωγή χημικών ουσιών και προϊόντων (5,2%)	C22 Κατασκευή προϊόντων από ελαστικό (καουτσούκ) και πλαστικές ύλες (5,1%)	C11 Ποτοποιία (2,6%)	222.207.192	88,5
Β. Αιγαίο	C10 Βιομηχανία τροφίμων (47,5%)	C11 Ποτοποιία (30,8%)	C28 Κατασκευή μηχανημάτων και ειδών εξοπλισμού π.δ.κ.α. (9,6%)	C19 Παραγωγή οπτάνθρακα και προϊόντων διύλισης πετρελαίου (4,9%)	C13 Παραγωγή κλωστοϋφαντουργικών υλών (3,1%)	42.956.045	96,1
Δυτική Ελλάδα	C10 Βιομηχανία τροφίμων (57,4%)	C11 Ποτοποιία (7,9%)	C22 Κατασκευή προϊόντων από ελαστικό (καουτσούκ) και πλαστ. ύλες (7,2%)	C23 Παραγωγή άλλων μη μεταλλικών ορυκτών προϊόντων (5,9%)	C24 Παραγωγή βασικών μετάλλων (5,8%)	291.965.549	84,2
Ν. Αιγαίο	C19 Παραγωγή οπτάνθρακα και προϊόντων διύλισης πετρελαίου (81,4)	C20 Παραγωγή χημικών ουσιών και προϊόντων (9,4%)	C11 Ποτοποιία (2,3%)	C25 Κατασκευή μεταλλικών προϊόντων, με εξαίρεση τα μηχανήματα και τα είδη εξοπλισμού (1,9%)	C22 Κατασκευή προϊόντων από ελαστικό (καουτσούκ) και πλαστ. ύλες (1,6%)	160.070.390	96,6
Κρήτη	C19 Παραγωγή οπτάνθρακα και προϊόντων διύλισης πετρελαίου (30,2)	C10 Βιομηχανία τροφίμων (29,5%)	C22 Κατασκευή προϊόντων από ελαστικό (καουτσούκ) και πλαστ. ύλες (18,2)	C13 Παραγωγή κλωστοϋφαντουργικών υλών (9,5%)	C20 Παραγωγή χημικών ουσιών και προϊόντων (7,1%)	456.768.517	94,4
Δυτική Μακεδονία	C14 Κατασκευή ειδών ένδυσης (45,1%)	C10 Βιομηχανία τροφίμων (18,5%)	C15 Βιομηχανία δέρματος και δερμάτινων ειδών (8,9%)	C24 Παραγωγή βασικών μετάλλων (6,0%)	C20 Παραγωγή χημικών ουσιών και προϊόντων (3,8%)	201.868.075	82,2
Σύνολο						26.976.293.192	74,7

5.2.2. Εξαγωγές -Περιφερειακή ειδικευση μεταποίησης, έτος 2019

Ο συντελεστής συμμετοχής (QL) υπολογίστηκε προκειμένου να αποτελέσει ένα μέτρο ή ένδειξη της κλαδικής διαφοροποίησης ή εξειδίκευσης κάθε περιφέρειας στους κλάδους της μεταποίησης. Εξειδίκευση υπάρχει όταν QL_r (όπου r είναι η εξεταζόμενη κάθε φορά περιφέρεια) >1 , δηλαδή όταν η περιφέρεια συμμετέχει στις εξαγωγές ενός κλάδου με ποσοστό μεγαλύτερο από αυτό με το οποίο συμμετέχει στις συλλογικές εξαγωγές της χώρας (Πίνακας 16).

Ειδικότερα, στην Περιφέρεια Αττικής όπου η συνεισφορά της στην αξία των συνολικών εξαγωγών είναι πολύ υψηλή, διαπιστώνεται ότι 10 από τους 23 κλάδους της μεταποίησης είναι περισσότερο αναπτυγμένοι στην Αττική από ότι στο σύνολο της χώρας. Για παράδειγμα, ο συντελεστής συμμετοχής της Αττικής για τον κλάδο Παραγωγής βασικών φαρμακευτικών προϊόντων και φαρμακευτικών παρασκευασμάτων υπολογίστηκε σε $QL_{AC21}= 1.6$. Η συνεισφορά του κλάδου στις συνολικές εξαγωγές της Περιφέρειας ανέρχεται σε 10,8% ενώ η συνεισφορά του κλάδου στην αξία των συνολικών εξαγωγών της χώρας είναι 6,7%, που σημαίνει ότι η συμβολή της περιφέρειας Αττικής για το έτος 2019 στις εξαγωγές του κλάδου της Παραγωγής βασικών φαρμακευτικών προϊόντων και φαρμακευτικών παρασκευασμάτων ($QL_{AC21}= 1.6$) είναι περίπου 60 % μεγαλύτερη από τη συμβολή της περιφέρειας στις συνολικές εξαγωγές της χώρας. Ο κλάδος των φαρμάκων δεν είναι βασικός σε καμία άλλη περιφέρεια της χώρας.

Οι βασικοί κλάδοι της Περιφέρειας Αττικής, κλάδοι στους οποίους η περιφέρεια Αττικής συμμετέχει με ποσοστό μεγαλύτερο από το ποσοστό συμμετοχής της στις συνολικές εξαγωγές της χώρας, εκτός από τον κλάδο που αναφέρθηκε είναι οι κλάδοι: Βιομηχανίας δέρματος και δερμάτινων ειδών, Κατασκευής ηλεκτρονικών υπολογιστών, ηλεκτρονικών και οπτικών προϊόντων, Παραγωγής χημικών ουσιών και προϊόντων, Παραγωγής βασικών μετάλλων, Κατασκευής λοιπού εξοπλισμού μεταφορών, Κατασκευής μηχανοκίνητων οχημάτων, ρυμουλκούμενων και ημιρυμουλκούμενων οχημάτων, Κατασκευής μηχανημάτων και ειδών εξοπλισμού π.δ.κ.α., Κατασκευής ηλεκτρολογικού εξοπλισμού και Άλλων μεταποιητικών δραστηριοτήτων.

Ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι πολύ υψηλές τιμές του δείκτη, όπως στην Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου, όπου ο δείκτης συμμετοχής του κλάδου Ποτοποιίας είναι για το έτος 2019 $QL_{BAC11} = 38.9$ και συμφωνεί με την μέχρι τώρα ανάλυση, ότι δηλαδή ο κλάδος αυτός είναι κυρίαρχος στην Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου δεύτερος μεγαλύτερος σε εξαγωγές μετά τη βιομηχανία τροφίμων, με συνεισφορά στις συνολικές εξαγωγές της περιοχής κατά 30,8%, όπως είναι και στη Δυτική Ελλάδα όπου ο δείκτης συμμετοχής προκύπτει να είναι επίσης μεγάλος για τον κλάδο ($QL_{DEC11}=9.9$). Το Β. Αιγαίο ως η περιφέρεια με τη μικρότερη συνεισφορά στις εξαγωγές της μεταποίησης σε εθνικό επίπεδο, με μόλις 0,1%, θα πρέπει να ενισχυθεί στον κλάδο της ποτοποιίας καθώς είναι ο μόνος κλάδος μαζί με τη βιομηχανία τροφίμων, που εμφανίζει πλεονέκτημα καθώς δείχνει σημάδια ανάπτυξης στις εξαγωγές του κλάδου.

Η σύγκριση των κλάδων στους οποίους εμφανίζεται κάθε περιφέρεια να έχει εξειδίκευση βάσει του δείκτη συμμετοχής, με τους μεγαλύτερους σε αξία κλάδους ανά περιφέρεια (Πίνακας 15) δείχνει ότι αυτοί στις περισσότερες περιφέρειες συμπίπτουν. Αυτό σημαίνει ότι οι μεγαλύτεροι σε αξία κλάδοι σε κάθε περιφέρεια είναι και αυτοί που το ποσοστό συμμετοχής της Περιφέρειας στον κλάδο είναι μεγαλύτερο από το ποσοστό συμμετοχής της στις συνολικές εξαγωγές.

Οι γεωγραφικές περιοχές οι οποίες εμφανίζουν διαφοροποίηση στον κλάδο της Βιομηχανίας τροφίμων είναι οι περιφέρειες: Ηπείρου, Δυτικής Ελλάδας, Θεσσαλίας, Βορείου Αιγαίου,

Κρήτης, Δυτικής Μακεδονίας, Κεντρικής Μακεδονίας και Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης. Οι περιφέρειες αυτές στο κλάδο της βιομηχανίας τροφίμων εμφανίζουν ανταγωνιστικό πλεονέκτημα, καθώς ο κλάδος παρουσιάζει μεγαλύτερο βαθμό ανάπτυξης εξαγωγών από ότι εμφανίζουν οι περιφέρειες στο σύνολό τους σε σχέση με το εθνικό επίπεδο. Μάλιστα αποτελεί κυρίαρχος κλάδος με υψηλή συνεισφορά στις συνολικές εξαγωγές και συγκεκριμένα στην Ήπειρο με συνεισφορά 66,0%, στη Δυτική Ελλάδα με 57,4%, στη Θεσσαλία με 55,5%, στο Β. Αιγαίο με 47,5% και στην Κρήτη με 29,5%. Η προηγούμενη ανάλυση ενισχύει την εικόνα του υψηλού κατακερματισμού της παραγωγής προϊόντων τροφίμων με μεταποιητική επεξεργασία στην Ελλάδα ο οποίος αποτελείται από μονάδες παραγωγής μικρού μεγέθους, οικογενειακής μορφής και χαμηλού τεχνολογικού περιεχομένου.

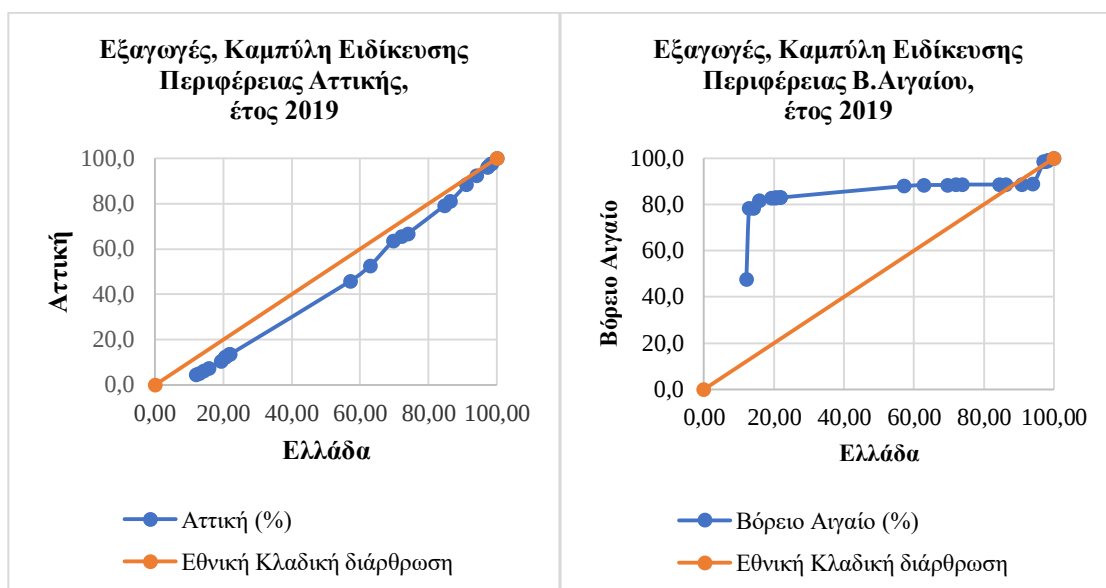
Στον Πίνακα 17 παρουσιάζονται τα αποτελέσματα υπολογισμού του συντελεστή ειδίκευσης CS εξαγωγών ανά περιφέρεια για το έτος 2019. Ο συντελεστής ειδίκευσης CS συγκρίνει την κλαδική διάρθρωση μίας περιφέρειας με την κλαδική διάρθρωση σε εθνικό επίπεδο, δηλαδή του συνόλου των περιφερειών. Στις περισσότερες περιφέρειες ο δείκτης παρουσιάζεται ιδιαίτερα χαμηλός που σημαίνει ότι οι περισσότερες περιφέρειες δεν εμφανίζουν υψηλή ειδίκευση σε κλάδους της μεταποίησης σε σχέση με την εθνική κατανομή των δραστηριοτήτων.

Από τα αποτελέσματα του δείκτη προκύπτει ότι τον μεγαλύτερο συντελεστή ειδίκευσης εξαγωγών το έτος 2019 εμφανίζει η Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου (0,736) και τον μικρότερο συντελεστή ειδίκευσης η Περιφέρεια Αττικής (0,126). Ειδικότερα η περιφέρεια Βόρειου Αιγαίου παρουσιάζει υψηλή ειδίκευση στις εξαγωγές των κλάδων 'Βιομηχανία τροφίμων' (συμμετοχή στον κλάδο περιφέρειας 45,5% έναντι κλαδικής εθνικής συμμετοχής 12,1%) και 'Ποτοποιία' (εξαγωγές κυρίως κρασιών και ούζο) σε σχέση με την κλαδική διάρθρωση της χώρας, σε αντίθεση με την Αττική που δεν παρουσιάζει διαφοροποίηση στην κλαδική διάρθρωση της μεταποίησης σε σχέση με την κλαδική διάρθρωση της χώρας. Η Αττική που εμφανίζει χαμηλούς συντελεστές ειδίκευσης σε όλους τους κλάδους της μεταποίησης, πραγματοποιεί το 53% της συνολικής αξίας των εξαγωγών της χώρας και το 55,9% της συνολικής αξίας εξαγωγών του τομέα μεταποίησης κατά το έτος 2019. Αυτό σημαίνει στην εξαγωγική δραστηριότητα υπάρχει υψηλή εξάρτηση της εθνικής κλαδικής διάρθρωσης μεταποίησης από την αντίστοιχη κλαδική διάρθρωση στην Αττική.

Αμέσως μεγαλύτερο συντελεστή ειδίκευσης εμφανίζει η Δυτική Ελλάδα $CS=0,659$ που προέρχεται κυρίως από τους κλάδους της Βιομηχανίας τροφίμων και Παραγωγής οπτάνθρακα και προϊόντων διύλισης πετρελαίου καθώς αυτοί είναι οι κλάδοι που διαφοροποιούν τη κλαδική διάρθρωση της περιφέρειας σε σχέση με την κλαδική διάρθρωση σε εθνικό επίπεδο.

Ο βαθμός διαφοροποίησης της κλαδικής διάρθρωσης ως προς την εθνική κλαδική διάρθρωση των περιφερειών Αττικής και Β. Αιγαίου παρουσιάζεται στο Διάγραμμα 9, όπου αποτυπώνονται οι καμπύλες ειδίκευσης των δύο περιφερειών. Όσο υψηλότερος ο συντελεστής ειδίκευσης (CS) και άρα μεγαλύτερη η διαφοροποίηση από την κλαδική διάρθρωση του ευρύτερου χωρικού συνόλου, τόσο μεγαλύτερη η απόσταση της καμπύλης της περιφέρειας από την καμπύλη της εθνικής κλαδικής διάρθρωσης. Η καμπύλη ειδίκευσης της Περιφέρειας Βορείου Αιγαίου παρουσιάζει μεγαλύτερη υπεροχή ή ειδίκευση στους κλάδους 'Βιομηχανία τροφίμων' και 'Ποτοποιία', όπου είναι και το σημείο όπου απομακρύνεται περισσότερο η καμπύλη από την καμπύλη εθνικής κλαδικής διάρθρωσης. Αντίθετα η καμπύλη ειδίκευσης της Αττικής είναι πολύ κοντά στην καμπύλη εθνικής κλαδικής διάρθρωσης.

Διάγραμμα 9. Καμπύλες ειδίκευσης Περιφερειών Αττικής και Β. Αιγαίου, έτος 2019

Πίνακας 16. Περιφερειακή ειδικευση εξαγωγών –Συντελεστής συμμετοχής (QL), έτος 2019

Περιφέρειες (NUTS II) /Κλάδοι τομέα Μεταποίησης	Αττική	Στερεά Ελλάδα	Κεντρική Μακεδονία	Ανατολική Μακεδονία & Θράκη	Θεσσαλία	Ιόνια Νησιά	Πελοπ/σος	Ήπειρος	Βόρειο Αιγαίο	Δυτική Ελλάδα	Νότιο Αιγαίο	Κρήτη	Δυτική Μακεδονία
C10:Βιομηχανία τροφίμων	0,4	0,9	2,3	1,4	4,6	0,6	0,5	5,4	3,9	4,7	0,0	2,4	1,5
C11:Ποτοποιία	0,7	1,2	1,1	4,9	0,6	0,3	0,4	3,3	38,9	9,9	2,9	0,9	1,3
C12:Παραγωγή προϊόντων καπνού	0,9	0,0	0,7	1,7	0,0	0,0	2,5	0,0	0,0	0,3	0,0	0,0	0,0
C13:Παραγωγή κλωστοϋφαντουργικών υλών	0,7	0,1	1,7	11,1	1,4	0,0	0,0	0,6	2,0	1,7	0,0	6,0	0,2
C14:Κατασκευή ειδών ένδυσης	0,9	0,0	2,5	0,9	0,2	0,0	0,0	0,4	0,4	0,0	0,0	0,0	12,9
C15:Βιομηχανία δέρματος και δερμάτινων ειδών	1,4	0,1	0,7	0,3	0,0	0,1	0,0	0,3	0,1	0,0	0,0	0,1	7,9
C16:Βιομηχανία ξύλου και κατασκευή προϊόντων από ξύλο και φελλό, εκτός από έπιπλα· κατασκευή ειδών καθαθοποιίας και σπαρτοπλεκτικής	0,9	0,2	1,3	9,0	0,6	0,0	0,2	1,6	0,3	0,3	0,0	0,0	9,4
C17:Χαρτοποιία και κατασκευή χάρτινων προϊόντων	1,0	3,0	1,9	2,1	0,0	0,0	0,0	1,3	0,0	0,1	0,1	0,1	2,0
C18:Εκτυπώσεις και αναπαραγωγή προεγγεγραμμένων μέσων	0,6	6,2	0,1	11,7	6,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,8
C19:Παραγωγή οπτάνθρακα και προϊόντων διύλισης πετρελαίου	0,9	0,0	0,5	0,0	0,0	2,4	2,5	0,3	0,1	0,0	2,3	0,9	0,0
C20:Παραγωγή χημικών ουσιών και προϊόντων	1,2	2,6	1,1	1,3	0,3	0,3	0,0	0,9	0,1	0,5	1,6	1,2	0,7
C21:Παραγωγή βασικών φαρμακευτικών προϊόντων και φαρμακευτικών παρασκευασμάτων	1,6	0,0	0,6	0,0	0,2	0,0	0,0	0,1	0,0	0,1	0,0	0,0	0,1
C22:Κατασκευή προϊόντων από ελαστικό (καουτσούκ) και πλαστικές ύλες	0,8	2,3	1,0	5,0	0,5	1,8	0,0	2,0	0,1	2,8	0,7	7,2	0,8
C23:Παραγωγή άλλων μη μεταλλικών ορυκτών προϊόντων	0,7	1,6	2,2	7,0	1,6	0,1	0,1	0,4	0,0	3,2	0,1	0,2	1,3
C24:Παραγωγή βασικών μετάλλων	1,2	4,5	0,6	0,0	2,5	0,0	0,0	0,1	0,0	0,5	0,0	0,0	0,6
C25:Κατασκευή μεταλλικών προϊόντων, με εξαίρεση τα μηχανήματα και τα είδη εξοπλισμού	1,0	1,1	1,6	1,1	2,2	0,0	0,1	0,6	0,0	2,4	1,1	0,1	1,1
C26:Κατασκευή ηλεκτρονικών υπολογιστών, ηλεκτρονικών και οπτικών προϊόντων	1,6	0,0	0,2	0,1	0,0	0,0	0,4	0,1	0,0	0,1	0,3	0,2	0,1
C27:Κατασκευή ηλεκτρολογικού εξοπλισμού	1,3	1,9	0,6	3,3	0,2	0,0	0,1	0,2	0,0	0,1	0,0	0,0	0,4
C28:Κατασκευή μηχανημάτων και ειδών εξοπλισμού π.δ.κ.α.	1,1	0,5	1,9	0,7	0,5	0,0	0,1	0,4	3,1	0,4	0,2	0,8	0,7
C29:Κατασκευή μηχανοκίνητων οχημάτων, ρυμουλκούμενων και ημιρυμουλκούμενων οχημάτων	1,3	0,0	1,6	0,8	0,1	0,0	0,1	0,3	0,0	0,1	0,0	0,0	0,1
C30:Κατασκευή λοιπού εξοπλισμού μεταφορών	1,5	2,4	0,2	0,0	0,1	1,5	0,0	0,1	0,5	3,2	0,1	0,1	0,1
C31:Κατασκευή επίπλων	0,9	0,7	2,2	4,8	0,4	0,0	0,0	1,8	0,9	0,7	0,2	0,7	1,2
C32:Άλλες μεταποιητικές δραστηριότητες	1,5	0,6	0,9	0,1	0,1	0,0	0,0	0,2	0,7	0,0	0,6	0,1	0,3
	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0

Πίνακας 17. Περιφερειακή ειδικευση εξαγωγών - Συντελεστής ειδίκευσης (CS), έτος 2019

Περιφέρειες NUTS II /Κλάδοι τομέα Μεταποίησης	Αττική	Στερεά Ελλάδα	Κεντρική Μακεδονία	Ανατολική Μακεδονία & Θράκη	Θεσσαλία	Ιόνια Νησιά	Πελ/νησος	Ηπείρος	Βόρειο Αιγαίο	Δυτική Ελλάδα	Νότιο Αιγαίο	Κρήτη	Δυτική Μακεδονία
C10 Βιομηχανία τροφίμων	0,075	0,011	0,152	0,047	0,434	0,047	0,062	0,539	0,354	0,453	0,120	0,174	0,064
C11 Ποτοποιία	0,003	0,002	0,001	0,031	0,003	0,006	0,005	0,018	0,301	0,071	0,015	0,000	0,002
C12 Παραγωγή προϊόντων καπνού	0,001	0,013	0,004	0,009	0,013	0,013	0,019	0,013	0,013	0,009	0,013	0,013	0,013
C13 Παραγωγή κλωστοϋφαντουργικών υλών	0,005	0,014	0,011	0,160	0,006	0,016	0,015	0,006	0,016	0,011	0,016	0,079	0,012
C14 Κατασκευή ειδών ένδυσης	0,004	0,034	0,052	0,005	0,027	0,035	0,034	0,021	0,023	0,033	0,035	0,033	0,415
C15 Βιομηχανία δέρματος και δερμάτων ειδών	0,005	0,010	0,003	0,008	0,011	0,010	0,011	0,008	0,011	0,011	0,011	0,011	0,078
C16 Βιομηχανία ξύλου και κατασκευή προϊόντων από ξύλο και φελλό, εκτός από έπιπλα· κατασκευή ειδών καλαθοποιίας και σπαρτοπλεκτικής	0,000	0,002	0,001	0,022	0,001	0,003	0,002	0,002	0,002	0,002	0,003	0,003	0,023
C17 Χαρτοποιία και κατασκευή χάρτινων προϊόντων	0,000	0,023	0,011	0,013	0,012	0,012	0,012	0,004	0,011	0,010	0,011	0,010	0,012
C18 Εκτυπώσεις και αναπαραγωγή προεγγεγραμμένων μέσων	0,000	0,002	0,000	0,004	0,002	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000
C19 Παραγωγή οπτάνθρακα και προϊόντων διύλισης πετρελαίου	0,029	0,351	0,163	0,345	0,351	0,496	0,522	0,256	0,303	0,351	0,462	0,051	0,352
C20 Παραγωγή χημικών ουσιών και προϊόντων	0,010	0,094	0,005	0,015	0,038	0,039	0,056	0,006	0,053	0,029	0,036	0,013	0,020
C21 Παραγωγή βασικών φαρμακευτικών προϊόντων και φαρμακευτικών παρασκευασμάτων	0,041	0,063	0,030	0,065	0,056	0,067	0,065	0,061	0,067	0,057	0,067	0,067	0,062
C22 Κατασκευή προϊόντων από ελαστικό (καουτσούκ) και πλαστικές ύλες	0,004	0,033	0,001	0,102	0,012	0,020	0,025	0,025	0,023	0,047	0,009	0,157	0,006
C23 Παραγωγή άλλων μη μεταλλικών ορυκτών προϊόντων	0,006	0,010	0,022	0,111	0,010	0,017	0,017	0,012	0,018	0,041	0,017	0,015	0,005
C24 Παραγωγή βασικών μετάλλων	0,016	0,367	0,047	0,102	0,159	0,106	0,106	0,094	0,106	0,048	0,106	0,106	0,046
C25 Κατασκευή μεταλλικών προϊόντων, με εξαίρεση τα μηχανήματα και τα είδη εξοπλισμού	0,000	0,002	0,011	0,001	0,021	0,018	0,017	0,007	0,018	0,025	0,001	0,017	0,001
C26 Κατασκευή ηλεκτρονικών υπολογιστών, ηλεκτρονικών και οπτικών προϊόντων	0,028	0,044	0,036	0,042	0,044	0,046	0,029	0,043	0,045	0,043	0,032	0,037	0,042
C27 Κατασκευή ηλεκτρολογικού εξοπλισμού	0,010	0,028	0,012	0,071	0,024	0,030	0,028	0,024	0,030	0,027	0,030	0,030	0,018
C28 Κατασκευή μηχανημάτων και ειδών εξοπλισμού π.δ.κ.α.	0,004	0,016	0,027	0,008	0,014	0,031	0,029	0,019	0,065	0,019	0,025	0,005	0,010
C29 Κατασκευή μηχανοκίνητων οχημάτων, ρυμουλκούμενων και ημιρυμουλκούμενων οχημάτων	0,002	0,005	0,003	0,001	0,004	0,005	0,004	0,003	0,005	0,004	0,005	0,005	0,004
C30 Κατασκευή λοιπού εξοπλισμού μεταφορών	0,003	0,008	0,004	0,005	0,005	0,003	0,006	0,005	0,003	0,013	0,005	0,005	0,005
C31 Κατασκευή επίπλων	0,000	0,001	0,004	0,012	0,002	0,003	0,003	0,002	0,000	0,001	0,002	0,001	0,001
C32 Άλλες μεταποιητικές δραστηριότητες	0,008	0,006	0,002	0,014	0,014	0,015	0,015	0,011	0,005	0,015	0,007	0,014	0,010
Συντελεστής Ειδικευσης (CS)	0,128	0,570	0,301	0,597	0,632	0,518	0,540	0,590	0,736	0,659	0,513	0,422	0,601

6. Προορισμοί εξαγωγών 2019 και μεταβολή 2012-2019

Η γεωγραφική κατανομή των αγορών (προορισμών) των εξαγωγών αναλύθηκε σε εννέα ευρύτερες γεωγραφικές περιοχές ενδιαφέροντος προκειμένου να γίνει εφικτή η μελέτη των ετών 2012 και 2019 και να είναι πιο εύχρηστη η αποτύπωση των μεταβολών στον αναγνώστη. Οι ευρύτερες γεωγραφικές περιοχές στις οποίες ταξινομήθηκαν οι χώρες εταίροι εξαγωγών είναι η Δυτική Ευρώπη, οι Βαλκανικές χώρες, η Αφρική, η Ανατολική Ευρώπη, η Βόρεια Αμερική, οι χώρες υψηλής βιομηχανοποίησης της Ασίας, οι υπόλοιπες χώρες της Ασίας, η Κεντρική και Νότια Αμερική και η Αυστραλία – Ωκεανία. Στο Παράρτημα Β παρουσιάζονται οι εννέα ευρύτερες γεωγραφικές περιοχές και οι χώρες που τις καταρτίζουν.

Πίνακας 18. Γεωγραφική κατανομή (%) αγορών εξαγωγών 2019 & 2012 και μεταβολή

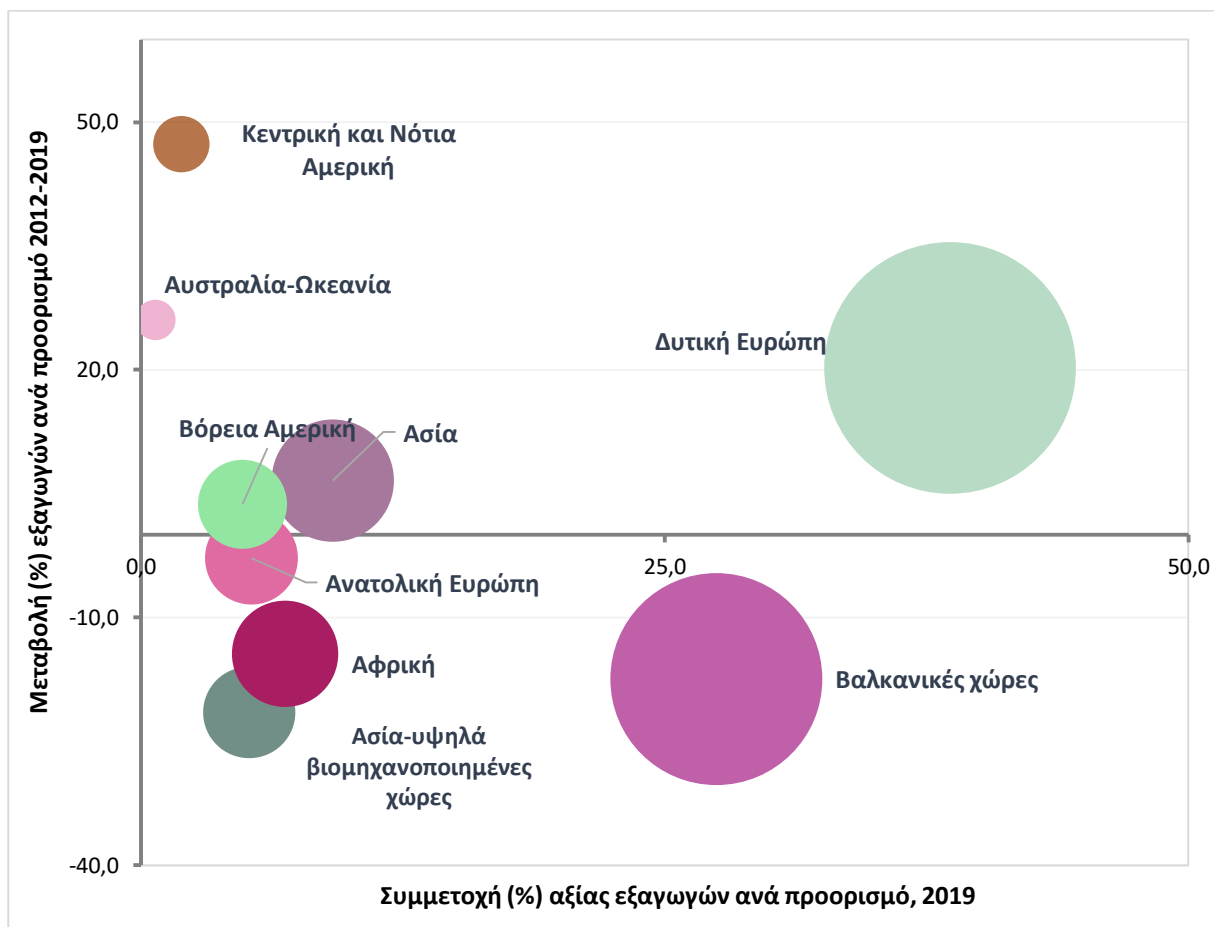
Γεωγραφικές Περιοχές προορισμού εξαγωγών	Συνεισφορά αξίας εξαγωγών (%) ανά γεωγραφική περιοχή στη συνολική αξία εξαγωγών		Ποσοστιαία Μεταβολή συμμετοχής (%) των προορισμών εξαγωγών	Μεταβολή (%) της αξίας εξαγωγών ανά γεωγραφικό προορισμό
	2012	2019		
Δυτική Ευρώπη	32,1	38,6	20,2	57,8
Βαλκανικές χώρες	33,3	27,5	-17,4	8,4
Ασία υπόλοιπο	8,6	9,2	6,6	39,9
Αφρική	8,0	6,9	-14,4	12,4
Ανατολική Ευρώπη	5,4	5,3	-2,8	27,6
Ασία – χώρες με υψηλή βιομηχανοποίηση	6,6	5,2	-21,5	3,1
Βόρεια Αμερική	4,7	4,8	3,7	36,2
Κεντρική και Νότια Αμερική	0,8	1,9	147,3	224,6
Αυστραλία-Ωκεανία	0,5	0,7	26,0	65,4

Στον Πίνακα 18 παρουσιάζονται τα μερίδια κάθε γεωγραφικής περιοχής στις εξαγωγές της χώρας για τα έτη 2012 και 2019. Οι Βαλκανικές χώρες (33,3%), κυρίως εξαιτίας της εγγύτητας τους στην Ελλάδα, μαζί με τη Δυτική Ευρώπη⁴ (32,1%) που ακολουθεί με πολύ μικρή διαφορά, αποτελούν το 2012 τους κυριότερους εμπορικούς εταίρους της χώρας. Η ίδια εικόνα παραμένει και στο έτος 2019 με τις δύο γεωγραφικές ενότητες να αποτελούν 66,1 % της συνολικής αγοράς εξαγωγών. Παρ' όλα αυτά είναι σημαντικό να αναφερθεί το ποσοστό εξαγωγών προς τις Βαλκανικές χώρες το 2019 μειώθηκε κατά 17,4% σε σχέση με το αντίστοιχο ποσοστό του έτους 2012. Στην τρίτη θέση έρχονται οι μη βιομηχανοποιημένες χώρες της Ασίας (Ασία υπόλοιπο) με 8,6 % και 9,2% αντίστοιχα στα δύο έτη σημειώνοντας αύξηση στη συμμετοχή στις συνολικές εξαγωγές κατά 39,9%.

⁴ Περιλαμβάνονται όλες οι χώρες που αποτελούν κράτη – μέλη της Ε.Ε. καθώς και μη κράτη – μέλη που βρίσκονται στη Δυτική Ευρώπη εξαιρουμένων όλων των πρώην ανατολικών χωρών και των χωρών που ανήκουν στις Βαλκανικές χώρες με κύριο χαρακτηριστικό την εγγύτητα στην Ελλάδα

Στο Διάγραμμα 10 απεικονίζονται στον κάθετο άξονα η ποσοστιαία μεταβολή των συμμετοχών των γεωγραφικών περιοχών στις εξαγωγές από το 2012 στο 2019 και στον οριζόντιο άξονα τα ποσοστά συμμετοχής στις εξαγωγές ανά γεωγραφική περιοχή-αγορά στο έτος 2019. Για παράδειγμα η ποσοστιαία μεταβολή της αξίας των εξαγωγών με προορισμό προς τις χώρες της Δυτικής Ευρώπης μεταξύ των ετών 2012-2019 κατά 20,2% ενώ για το 2019 η συμμετοχή της στο σύνολο των εξαγωγών είναι 38,6%. Κατά συνέπεια στο σχεδιάγραμμα βλέπουμε τη σχετική θέση κάθε γεωγραφικής περιοχής σε σχέση με το 2012 καθώς και το μερίδιο της το 2019.

Διάγραμμα 10. Προορισμοί των ελληνικών εξαγωγών, έτος 2019

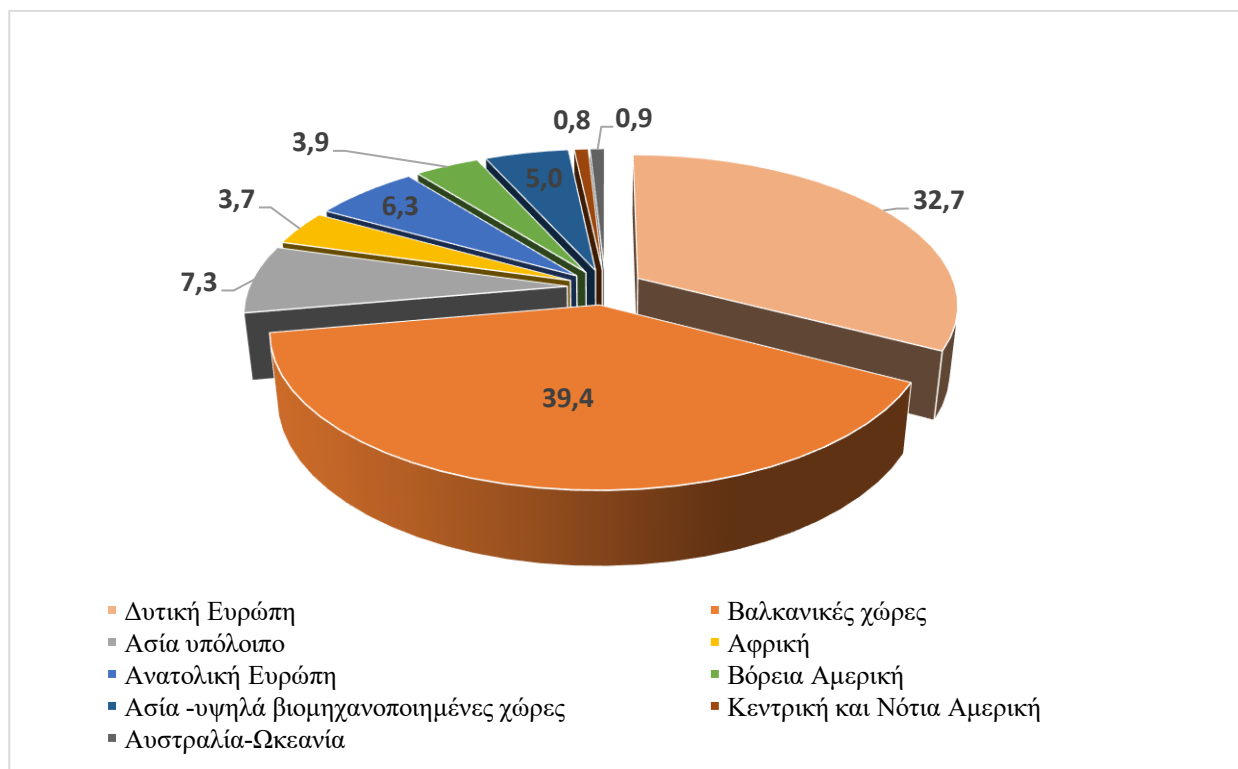

Το Διάγραμμα 11 απεικονίζει τη γεωγραφική κατανομή των εξαγωγών της περιφέρειας Κεντρικής Μακεδονίας για το έτος 2019 όσον αφορά τη συμμετοχή κάθε περιοχής στις συνολικές εξαγωγές της περιφέρειας. Η πλειοψηφία των εξαγωγών της Κεντρικής Μακεδονίας πραγματοποιούνται προς τις Βαλκανικές χώρες σε ποσοστό 39,4% ενώ ακολουθεί η Δυτική Ευρώπη με 32,7% και η Ασία (υπόλοιπο) με 7,3%.

Η συνεισφορά των Βαλκανικών χωρών στη συνολική αξία των εξαγωγών της περιφέρειας Κεντρικής Μακεδονίας είναι τουλάχιστον κατά 10% μεγαλύτερο από τον εθνικό μέσο όρο του έτους 2019. Στη συγκεκριμένη περίπτωση λειτουργεί η εγγύτητα των αγορών στους εξαγωγείς. Πολλές επιχειρήσεις από την Βόρεια Ελλάδα έχουν προσανατολίσει σε μεγάλο βαθμό την εξαγωγική τους δραστηριότητα σε χώρες που είναι κοντά σε απόσταση και έχουν γρήγορη

πρόσβαση και χαμηλά μεταφορικά κόστη. Επομένως δεν δημιουργεί έκπληξη που σχεδόν το 40% των εξαγωγών της περιφέρειας Κεντρικής Μακεδονίας απευθύνεται σε Βαλκανικές χώρες.

Διάγραμμα 11. Γεωγραφική κατανομή της αξίας εξαγωγών (%) περιφέρειας Κεντρικής Μακεδονίας, έτος 2019

7. Οι Κλάδοι της μεταποίησης εισαγωγών & εξαγωγών στην Περιφέρεια Αττικής, 2012-2019

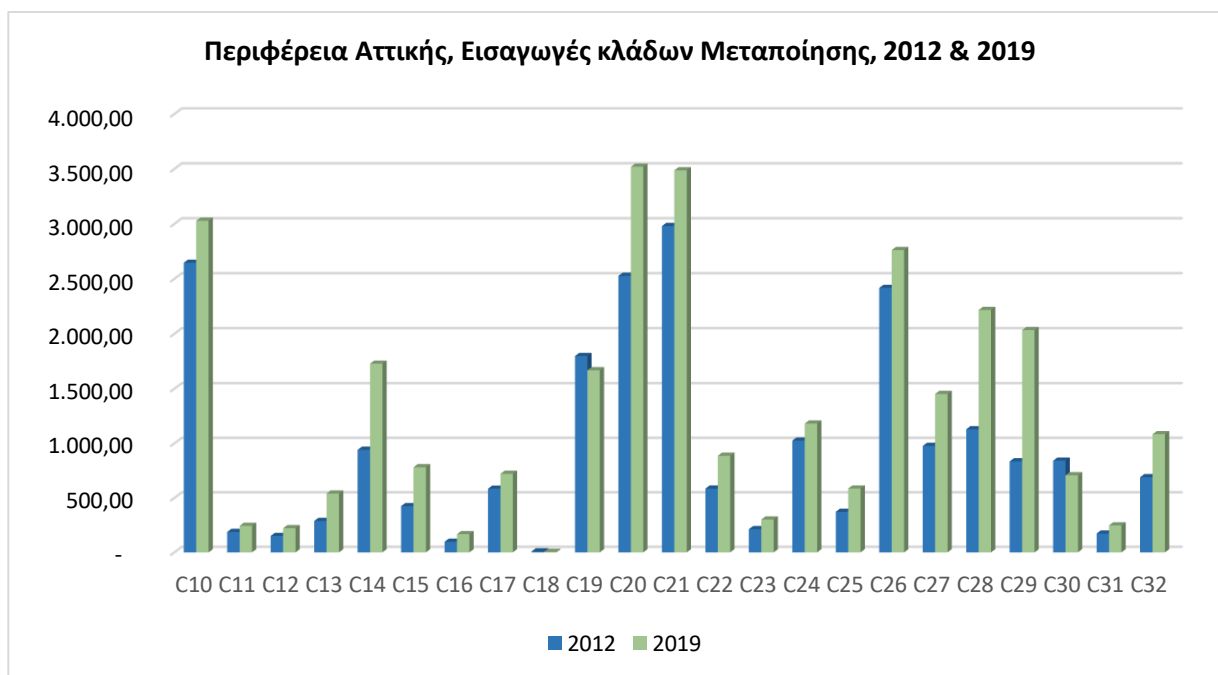
Η Περιφέρεια Αττικής επιλέγεται να παρουσιαστεί ξεχωριστά στην παρούσα εργασία καθώς συγκεντρώνει πάνω από το 50% της αξίας των εισαγωγών και εξαγωγών της χώρας καθώς και των εξαγωγών στους κλάδους μεταποίησης. Συγκεκριμένα κατά το έτος 2019 ο κλάδος της μεταποίησης αποτελεί το 79,3% της αξίας των εισαγωγών και το 92,3% της αξίας των εξαγωγών της Περιφέρειας Αττικής και επομένως είναι σημαντική η εξέλιξη των κλάδων της μεταποίησης κατά την περίοδο 2012–2019. Όπως προαναφέρθηκε η Περιφέρεια Αττικής κατά τη διάρκεια των ετών 2012-2019, δεν απώλεσε σε αξία εισαγωγών και εξαγωγών στο τομέα της μεταποίησης καθώς η συνολική αξία εξαγωγών του τομέα αυτού αυξήθηκε κατά 35,0% στις εισαγωγές και κατά 52,7% στις εξαγωγές.

Πίνακας 19. Συμμετοχή των κλάδων της μεταποίησης στην αξία εισαγωγών της Περιφέρειας Αττικής, 2012-2019

Κλάδοι NACE Rev.2		2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
C10	Βιομηχανία τροφίμων	12,1	12,6	12,1	11,8	11,7	11,6	10,1	10,2
C11	Ποτοποιία	0,9	0,8	0,8	0,8	0,9	1,0	0,9	0,8
C12	Παραγωγή προϊόντων καπνού	0,7	0,7	0,7	0,9	0,9	0,8	0,9	0,7
C13	Παραγωγή κλωστοϋφαντουργικών υλών	1,3	1,5	1,5	1,6	1,8	1,7	1,6	1,8
C14	Κατασκευή ειδών ένδυσης	4,3	4,2	4,3	4,5	4,8	4,7	4,6	5,8
C15	Βιομηχανία δέρματος και δερμάτινων ειδών	1,9	2,0	2,1	2,3	2,4	2,3	2,3	2,6
C16	Βιομηχανία ξύλου και κατασκευή προϊόντων από ξύλο και φελλό, εκτός από έπιπλα· κατασκευή ειδών καλαθοποιίας και σπαρτοπλεκτικής	0,4	0,5	0,5	0,5	0,6	0,6	0,5	0,6
C17	Χαρτοποιία και κατασκευή χάρτινων προϊόντων	2,7	2,8	2,7	2,7	2,8	2,6	2,4	2,4
C18	Εκτυπώσεις και αναπαραγωγή προεγγεγραμμένων μέσων	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
C19	Παραγωγή οπτάνθρακα και προϊόντων διύλισης πετρελαίου	8,2	10,2	9,4	6,7	4,9	6,5	7,1	5,6
C20	Παραγωγή χημικών ουσιών και προϊόντων	11,5	11,9	11,5	11,4	10,9	11,1	11,1	11,9
C21	Παραγωγή βασικών φαρμακευτικών προϊόντων και φαρμακευτικών παρασκευασμάτων	13,6	13,2	12,2	12,6	12,4	12,4	11,9	11,8
C22	Κατασκευή προϊόντων από ελαστικό (καουτσούκ) και πλαστικές ύλες	2,7	3,0	3,0	3,1	3,3	3,1	3,2	3,0
C23	Παραγωγή άλλων μη μεταλλικών ορυκτών προϊόντων	1,0	1,0	1,0	1,0	1,1	1,1	1,1	1,0
C24	Παραγωγή βασικών μετάλλων	4,7	4,6	4,3	4,6	4,7	5,0	4,8	4,0
C25	Κατασκευή μεταλλικών προϊόντων, με εξαίρεση τα μηχανήματα και τα είδη εξοπλισμού	1,7	1,7	1,8	1,8	2,0	2,3	3,0	2,0
C26	Κατασκευή ηλεκτρονικών υπολογιστών, ηλεκτρονικών και οπτικών προϊόντων	11,0	9,4	9,8	10,7	9,7	9,5	7,4	9,3
C27	Κατασκευή ηλεκτρολογικού εξοπλισμού	4,5	4,2	4,3	4,2	4,4	4,1	5,2	4,9
C28	Κατασκευή μηχανημάτων και ειδών εξοπλισμού π.δ.κ.α.	5,2	5,6	5,8	6,3	7,7	7,2	9,4	7,5

C29	Κατασκευή μηχανοκίνητων οχημάτων, ρυμουλκούμενων και ημιρυμουλκούμενων οχημάτων	3,8	4,4	5,4	5,6	6,1	6,2	6,6	6,9
C30	Κατασκευή λοιπού εξοπλισμού μεταφορών	3,8	1,4	2,2	2,4	2,1	1,5	1,2	2,4
C31	Κατασκευή επίπλων	0,8	0,7	0,8	0,8	0,8	0,8	0,8	0,8
C32	Άλλες μεταποιητικές δραστηριότητες	3,2	3,4	3,5	3,6	3,9	3,9	3,9	3,7
		100	100	100	100	100	100	100	100

Διάγραμμα 12. Αξία εξαγωγών κλάδων μεταποίησης της Περιφέρειας Αττικής, 2012 & 2019 (εκατ. €)

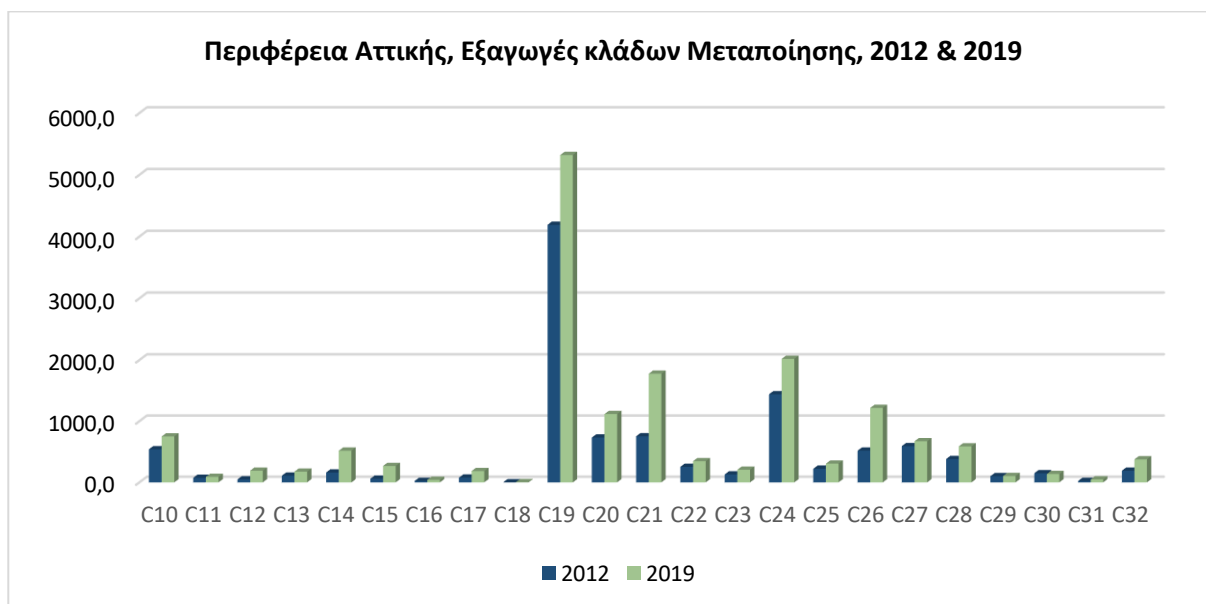

Πίνακας 20. Συμμετοχή των κλάδων της μεταποίησης στην αξία εξαγωγών της Περιφέρειας Αττικής, 2012-2019

Κλάδοι NACE Rev.2		2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
C10	Βιομηχανία τροφίμων	5,0	5,2	4,9	6,0	6,2	5,6	5,0	4,6
C11	Ποτοποιία	0,7	0,7	0,7	0,8	0,8	0,8	0,6	0,5
C12	Παραγωγή προϊόντων καπνού	0,4	0,3	0,4	0,8	1,1	1,0	0,9	1,2
C13	Παραγωγή κλωστοϋφαντουργικών υλών	1,0	1,0	1,0	1,1	1,2	1,1	0,9	1,1
C14	Κατασκευή ειδών ένδυσης	1,5	1,3	1,2	1,3	1,6	1,8	1,9	3,1
C15	Βιομηχανία δέρματος και δερμάτινων ειδών	0,6	0,5	0,6	0,7	1,0	0,9	0,9	1,6
C16	Βιομηχανία ξύλου και κατασκευή προϊόντων από ξύλο και φελλό, εκτός από έπιπλα· κατασκευή ειδών καθαυτοποίησης και σπαρτοπλεκτικής	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2
C17	Χαρτοποιία και κατασκευή χάρτινων προϊόντων	0,7	0,8	0,9	1,1	1,2	1,2	1,1	1,1
C18	Εκτυπώσεις και αναπαραγωγή προεγγεγραμμένων μέσων	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0

C19	Παραγωγή οπτάνθρακα και προϊόντων διύλισης πετρελαίου	38,9	41,2	40,5	31,3	29,4	31,9	35,6	32,3
C20	Παραγωγή χημικών ουσιών και προϊόντων	6,8	6,4	6,6	7,3	7,2	7,3	6,7	6,8
C21	Παραγωγή βασικών φαρμακευτικών προϊόντων και φαρμακευτικών παρασκευασμάτων	7,0	8,0	7,5	7,9	8,2	8,3	8,6	10,8
C22	Κατασκευή προϊόντων από ελαστικό (καουτσούκ) και πλαστικές ύλες	2,4	2,2	2,3	2,5	2,5	2,4	2,1	2,1
C23	Παραγωγή άλλων μη μεταλλικών ορυκτών προϊόντων	1,2	1,3	1,3	1,7	1,8	1,5	1,3	1,3
C24	Παραγωγή βασικών μετάλλων	13,4	12,2	12,0	13,5	12,8	14,2	13,5	12,3
C25	Κατασκευή μεταλλικών προϊόντων, με εξαίρεση τα μηχανήματα και τα είδη εξοπλισμού	2,1	2,5	2,0	2,1	2,3	2,3	1,9	1,9
C26	Κατασκευή ηλεκτρονικών υπολογιστών, ηλεκτρονικών και οπτικών προϊόντων	4,8	4,3	6,5	8,1	8,8	7,0	7,6	7,4
C27	Κατασκευή ηλεκτρολογικού εξοπλισμού	5,5	4,8	4,1	4,6	4,6	4,4	3,5	4,1
C28	Κατασκευή μηχανημάτων και ειδών εξοπλισμού π.δ.κ.α.	3,5	3,2	3,5	4,1	3,8	3,4	3,2	3,6
C29	Κατασκευή μηχανοκίνητων οχημάτων, ρυμουλκούμενων και ημιρυμουλκούμενων οχημάτων	0,9	0,5	0,6	0,8	0,8	0,6	0,6	0,6
C30	Κατασκευή λοιπού εξοπλισμού μεταφορών	1,4	1,3	1,1	1,6	1,6	1,3	1,0	0,8
C31	Κατασκευή επίπλων	0,2	0,2	0,2	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3
C32	Άλλες μεταποιητικές δραστηριότητες	1,8	2,0	2,0	2,2	2,5	2,6	2,4	2,3
		100	100	100	100	100	100	100	100

Διάγραμμα 13. Αξία εξαγωγών κλάδων μεταποίησης της Περιφέρειας Αττικής , 2012 & 2019 (εκατ. €)

8. Συμπεράσματα

Στην Ελλάδα οι εξαγωγές αποτελούν μία από τις σημαντικότερες πλευρές του ελλείμματος της ελληνικής οικονομίας, η καχεκτική επίδοση των οποίων αντικατοπτρίζεται τόσο στη χαμηλή συμμετοχή τους στο ΑΕΠ της χώρας, όσο και στο χρονίως ελλειμματικό εμπορικό ισοζύγιο. Η οικονομική κρίση, η οποία βρισκόταν ακόμη σε εξέλιξη και τα αποτελέσματά της φαίνονται και την πρώτη περίοδο της παρούσας μελέτης, επηρέασε όλες τις περιφέρειες της χώρας. Αποτέλεσμα των συνεπειών ήταν το έλλειμμα του εμπορικού ισοζυγίου να περιοριστεί μέχρι το έτος 2017. Παρ' όλα αυτά η Ελλάδα φαίνεται ότι αδυνατεί να αυξήσει την παρουσία της στο διεθνές εμπόριο αγαθών ενισχύοντας ένα χαρτοφυλάκιο εξαγωγών που να μεγιστοποιεί την προστιθέμενη αξία. Το θέμα των ελλειμματικών εξαγωγών και διογκωμένων εισαγωγών δυσχεραίνεται από τη διαχρονική αδυναμία της χώρας να εκπονήσει μια συνεκτική και συνεπή στρατηγική εξωστρέφειας, διεθνοποίησης της ελληνικής παραγωγής, μία στρατηγική που θα οργανώνει, θα κατευθύνει και θα υποστηρίζει τις προσπάθειες των εξαγωγέων σε τομείς και αγορές όπου εντοπίζονται ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα των ελληνικών προϊόντων και υπηρεσιών.

Το εξωτερικό εμπόριο αγαθών παρουσιάζει διαχρονικά υψηλά επίπεδα συγκέντρωσης γύρω από μεγάλες μητροπολιτικές περιοχές της χώρας. Το γεγονός αυτό ενισχύεται περαιτέρω και από την παρούσα ανάλυση για την περίοδο 2012-2019. Η Περιφέρεια Αττικής, η μεγαλύτερη μητροπολιτική περιοχή της χώρας σε πληθυσμό και οικονομικούς πόρους, συγκεντρώνει πάνω από το 50% του διεθνούς εμπορίου αγαθών. Η συνεισφορά της Αττικής στις συνολικές εισαγωγές και εξαγωγές της χώρας αυξήθηκε σημαντικά σε όλα τα έτη της περιόδου 2012-2019, αντίθετα από άλλες περιφέρειες που εμφάνισαν συρρίκνωση στα μεγέθη εμπορίου κυρίως κατά τα έτη 2012-2016, ενώ κάποιες περιφέρειες δεν μπόρεσαν τελικά να ανακάμψουν στα επίπεδα του 2012.

Η υψηλή συγκέντρωση του εξωτερικού εμπορίου αγαθών στην περιφέρεια Αττικής ενισχύει τη διατήρηση του χωρικού προτύπου της Ελλάδος κατά το οποίο η Αττική παραμένει ο κυρίαρχος πόλος ανάπτυξης της χώρας με μεγάλες διαφορές και ανισότητες ως προς τις άλλες περιοχές της χώρας. Συνεπές με την παραπάνω ενίσχυση της συγκέντρωσης του εμπορίου φαίνεται να είναι τα συμπεράσματα του Rodriguez-Pose (2012), ο οποίος υποστηρίζει ότι οι χωρικά μη ισορροπημένες και πολωτικές επιπτώσεις του εμπορίου είναι πιο πιθανό να εμφανιστούν σε χώρες με χαμηλό και μεσαίο εισόδημα, λόγω των διαρθρωτικών χαρακτηριστικών τους. Οποιαδήποτε αύξηση των ανισοτήτων μπορεί να κινδυνεύει να γίνει μόνιμη, ειδικά όταν αυξάνεται η πόλωση σε περιόδους χαμηλής ανάπτυξης ή σε χώρες με ήδη υψηλό επίπεδο εδαφικών ανισοτήτων.

Όσον αφορά τον κλάδο της μεταποίησης, η ανάλυση ανά τομέα οικονομικής δραστηριότητας έδειξε ότι στην Ελλάδα η συνεισφορά του κλάδου στην συνολική αξία και των δύο εμπορευματικών ροών είναι σημαντικά υψηλή. Ιδιαίτερα υψηλή επίσης είναι η συνεισφορά της περιφέρειας Αττικής στην συνολική αξία εξαγωγών του κλάδου σε εθνικό επίπεδο, ενώ ενισχύει το γεγονός ότι 10 από τους 23 κλάδους της μεταποίησης είναι περισσότερο αναπτυγμένοι στην Αττική από ότι στο σύνολο της χώρας. Ο βαθμός διαφοροποίησης της κλαδικής διάρθρωσης της περιφέρειας Αττικής ως προς την εθνική κλαδική διάρθρωση είναι εξαιρετικά χαμηλός, γεγονός που ενισχύει το επιχείρημα ότι η Αττική «καθορίζει» την εθνική διάρθρωση των κλάδων του τομέα της μεταποίησης και υπάρχει υψηλή «εξάρτηση» της εθνικής κλαδικής διάρθρωσης μεταποίησης από την αντίστοιχη κλαδική διάρθρωση στην Αττική. Πέρα από τις εξαγωγές η Αττική συμμετέχει σε υψηλό ποσοστό και στη διαμόρφωση της αξίας εισαγωγών της χώρας.

Η ενίσχυση της διεθνούς θέσης της περιφέρειας Αττικής, όσον αφορά το εμπόριο αγαθών κατά το διάστημα 2012-2019 (διάστημα που ήταν σε μεγάλο βαθμό αισθητές οι συνέπειες της κρίσης), ενισχύει το συμπέρασμα των Πετράκος & Ψυχάρης (2016), στο οποίο κατέληξαν και συγκεκριμένα ότι «οι περιφέρειες με υψηλότερο επίπεδο ανάπτυξης, μεγαλύτερη υποστήριξη μέσω της δημόσιας επενδυτικής πολιτικής, έναν ισχυρότερο εμπορευματικό τομέα, ένα πιο προστατευμένο αρχικό περιβάλλον και μια «λειτουργία ανταπόκρισης» που αύξησε το άνοιγμα της τοπικής οικονομίας και ταυτόχρονα βελτίωσε και αναδιάρθρωσε τον εμπορευματικό τομέα της παραγωγικής βάσης, θα αντιμετωπίσουν μια λιγότερο σοβαρή επίπτωση της κρίσης».

Ένας σημαντικός κλάδος του τομέα μεταποίησης για τη χώρα, ως προς την συνεισφορά του στην αξία και στις δύο εμπορευματικές ροές, είναι η κατηγορία των πετρελαιοειδών προϊόντων και των παραγών αυτών. Ωστόσο, το πετρέλαιο εισάγεται, διυλίζεται και εν συνεχεία επανεξάγεται, αφήνοντας ουσιαστικά χαμηλή προστιθέμενη αξία στη χώρα μας. Η αξία εισαγωγών και εξαγωγών των πετρελαιοειδών παρουσιάζει υψηλή ελαστικότητα στη διεθνή τιμή του πετρελαίου με αποτέλεσμα να υπάρχουν υψηλές διακυμάνσεις, όπως αυτές που συνέβησαν στην περίοδο 2018-2019.

Η αξία των εξαγωγών του κλάδου της Βιομηχανίας τροφίμων αυξήθηκε σε όλη τη διάρκεια των ετών 2012-2019. Η Βιομηχανία τροφίμων είναι ένας κλάδος που στηρίζεται σε μεγάλο βαθμό στην εγγύτητα των βιομηχανιών σε φυσικούς πόρους ενώ ανήκει στην κατηγορία χαμηλής τεχνολογίας της παραγωγής. Ενώ αποτελεί κυρίαρχο κλάδο σε πολλές περιφέρειες της χώρας, δεν συμβαίνει το ίδιο στην περιφέρεια Αττικής, η οποία είναι μία αστική κατά κύριο λόγο περιοχή που δεν έχει μεγάλη αγροτική παραγωγή. Σύμφωνα με την Τσιάπα (2018) ο μετασχηματισμός του γεωργικού τομέα και των αγροτικών περιοχών σε τομέα ευκαιριών λόγω ιδεών κατά την περίοδο της κρίσης βασίστηκε σε ιδιωτικές πρωτοβουλίες και όχι σε κυβερνητικές πολιτικές. Έτσι, η ανθεκτικότητα που έχει δείξει αυτός ο τομέας δεν προέρχεται από βαθιές αλλαγές και εκτεταμένες μεταρρυθμίσεις στο θεσμικό ή οικονομικό επίπεδο, αλλά ούτε από την αύξηση της εισροής άμεσων ξένων επενδύσεων καθώς αυτές κυμαινόταν σε πολύ χαμηλά επίπεδα λόγω της οικονομικής αστάθειας (πτώση του αποθέματος FDI ανά κάτοικο περίπου 35% κατά την περίοδο 2008-2012, UNCTAD, 2017).

Η ανάλυση της ειδίκευσης των περιφερειών για το έτος 2019 όσον αφορά τους κλάδους της Βιομηχανίας τροφίμων και Ποτοποιίας, ενισχύει την εικόνα του υψηλού κατακερματισμού της παραγωγής μεταποιητικών προϊόντων τροφίμων και ποτών στην Ελλάδα, ο οποίος αποτελείται από μονάδες παραγωγής μικρού-μεσαίου μεγέθους, οικογενειακής μορφής και χαμηλού τεχνολογικού περιεχομένου. Η υψηλή συγκέντρωση πόρων σε αυτούς τους κλάδους με την ισχύουσα μορφή οργάνωσης της εξαγωγικής δραστηριότητας υποδηλώνει μία σχετική υστέρηση στην παραγωγή προϊόντων εντάσεως τεχνολογίας και υψηλής παραγωγικής βάσης η οποία αποτελεί προϋπόθεση συχνά για την επίτευξη εξαγωγών υψηλής κλίμακας.

Πολλά προϊόντα του τομέα μεταποίησης στην Ελλάδα εισάγονται ως πρώτες ύλες προκειμένου να γίνουν σε αυτά διάφορες επεξεργασίες και να επανεξαχθούν. Ένα τέτοιο παράδειγμα είναι ο κλάδος C15 Βιομηχανία δέρματος και δερμάτινων ειδών όπου στην περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας ο κλάδος εμφανίζει διαφοροποίηση σε σχέση με το εθνικό επίπεδο συνεισφοράς στο σύνολο εισαγωγών της μεταποίησης. Οι εισαγωγές προϊόντων στην περιφέρεια αφορούν κυρίως γουνοδέρματα, τα οποία εισάγονται ως πρώτη ύλη για δημιουργία κυρίως ενδυμάτων από γούνα που εντάσσονται στον ίδιο κλάδο και στη συνέχεια επανεξάγονται. Σημαντική είναι η

παρακολούθηση της καθαρής προστιθέμενης αξίας που μένει στη χώρα από όλη τη διαδικασία, αντικείμενο που δεν απασχόλησε την παρούσα εργασία.

Καθ' όλη τη διάρκεια της περιόδου 2012-2019, οι Ευρωπαϊκές και Βαλκανικές χώρες είναι οι βασικοί εμπορικοί εταίροι της Ελλάδας, με μία παρατηρούμενη αύξηση στις χώρες της Ασίας. Οι ελληνικές επιχειρήσεις εκμεταλλευόμενες την γεωγραφική εγγύτητα αλλά και περισσότερο εξοικειωμένες με το ενιαίο ευρωπαϊκό θεσμικό πλαίσιο που διέπει τις ευρωπαϊκές αγορές, έχουν διαμορφώσει εδώ και δεκαετίες δίκτυα προσανατολισμένα στην Ευρώπη και στις γειτονικές Βαλκανικές χώρες. Η Tsiara (2018) αποδεικνύει ότι η ανθεκτικότητα των περιφερειών, όπως αντικατοπτρίζεται από τους υψηλότερους ρυθμούς αύξησης των εξαγωγών τους, βασίζεται στον μετασχηματισμό του εξαγωγικού τους τρόπου που συνεπάγεται επέκταση της εξαγωγικής ζήτησης ενθαρρύνοντας νέα σχήματα συνεργασίας με ταχέως αναπτυσσόμενες χώρες.

Η αύξηση της εξωστρέφειας, ως βασική επιδίωξη της ελληνικής πολιτείας και κυρίως των ιδίων των επιχειρήσεων, θα πρέπει να οδηγήσει στη διαμόρφωση νέων δικτύων σε πιο απομακρυσμένες περιοχές, με περιθώρια δημιουργίας μεγαλύτερης προστιθέμενης αξίας, καθώς και στην ενσωμάτωση των ελληνικών επιχειρήσεων σε διεθνείς αλυσίδες αξίας. Οι ελληνικές επιχειρήσεις θα πρέπει να αυξήσουν τις επενδύσεις σε έρευνα και ανάπτυξη προκειμένου να αναπτύξουν νέα ανταγωνιστικά προϊόντα με πιο έντονο τεχνολογικό περιεχόμενο και γνώση, συμβάλλοντας περισσότερο στην συνολική προστιθέμενη αξία του διεθνούς εμπορίου. Τα παραπάνω ενώ αποτελούν βασικά μέρη μίας εμπορικής πολιτικής ανάπτυξης του εξαγωγικού κλάδου θα πρέπει να εντάσσονται σε ένα γενικότερο στρατηγικό πλαίσιο, το οποίο θα βασίζεται στην ισόρροπη ανάπτυξη των περιφερειών της χώρας με στοχευμένες πολιτικές τοπικής ανάπτυξης, καθώς «παρ' όλο που μεγαλύτερο άνοιγμα των εξαγωγών είναι πιθανό να αποφέρει οφέλη σε όρους ανάπτυξης και απόλυτης ευημερίας των τοπικών πολιτών, μπορεί επίσης να φέρει την ανεπιθύμητη συνέπεια της μεγαλύτερης εδαφικής πόλωσης ...και να υπονομεύσει τα οικονομικά οφέλη που θα αποφέρει το εμπόριο» (Rodriguez-Pose, 2012).

Προτάσεις για περεταίρω έρευνα.

Μία ανάλογη top-down ανάλυση του διεθνούς εμπορίου υπηρεσιών για την περίοδο 2012 – 2019 σε επίπεδο περιφέρειας θα αποτύπωνε καλύτερα τη συνολική εικόνα των διεθνών συναλλαγών και θα συνέβαλλε στην αξιολόγηση της υφιστάμενης κατάστασης της διεθνούς θέσης της χώρας μας. Ωστόσο, ενώ οι στατιστικές για το εμπόριο αγαθών είναι σχετικά καλά αναπτυγμένες γύρω από κοινές έννοιες και μεθοδολογίες, με αποτέλεσμα να υπάρχουν διαθέσιμα δεδομένα για περεταίρω ανάλυση, αυτό δεν ισχύει τόσο για το εμπόριο στατιστικών υπηρεσιών που τώρα αναπτύσσονται σε μία εναρμονισμένη διεθνή βάση. Η παραγωγή στατιστικών για το εμπόριο υπηρεσιών είναι πιο περίπλοκη από εκείνη των στατιστικών για το εμπόριο αγαθών και η ανάπτυξη των πρώτων εξακολουθεί να υστερεί σε σχέση με την ανάπτυξη των στατιστικών διεθνούς εμπορίου αγαθών. Παρ' όλα αυτά, οι υπηρεσίες αντιπροσωπεύουν βασικό στοιχείο της οικονομικής δραστηριότητας σε κάθε γεωγραφική ενότητα και ένα ταχέως αναπτυσσόμενο στοιχείο του διεθνούς εμπορίου. Επιπλέον, αποτελούν αντικείμενο πολυμερών, περιφερειακών και διμερών διαπραγματεύσεων σε όλο τον κόσμο. Κατά συνέπεια, μία μελέτη που να αποτυπώνει την εξέλιξη των διεθνών συναλλαγών υπηρεσιών (εισαγωγές και εξαγωγές υπηρεσιών) σε περιφερειακή διάσταση για το ίδιο χρονικό διάστημα θα συνέβαλε στη μελέτη για τη διεθνή οικονομική δραστηριότητα κάθε περιφέρειας και της χώρας.

Τέλος η ανάλυση της ανθεκτικότητας των περιφερειών της χώρας κατά το διάστημα του 2020 όπου η παγκόσμια κοινότητα, η Ε.Ε. και η χώρα μας δέχονται τρομερές οικονομικές πιέσεις

εξαιτίας της πανδημίας του Covid-19, παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον από την άποψη της περιφερειακής ανάλυσης.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α
Ευρωπαϊκή Ταξινόμηση Οικονομικών Δραστηριοτήτων
(Eurostat NACE Rev.2 Sections)

INDUSTRY

A	Products of agriculture, forestry and fishing	Γεωργία, δασοκομία και αλιεία
B	Mining and quarrying	Ορυχεία και λατομεία
C	Manufactured products	Μεταποίηση
D	Electricity, gas, steam and air conditioning	Παροχή ηλεκτρικού ρεύματος, φυσικού αερίου, ατμού και κλιματισμού
E	Water supply; sewerage, waste management and remediation services	Παροχή νερού, επεξεργασία λυμάτων, διαχείριση αποβλήτων και δραστηριότητες εξυγίανσης
F	Constructions and construction works	Κατασκευές
G	Wholesale and retail trade services; repair services of motor vehicles and motorcycles	Χονδρικό και λιανικό εμπόριο, επισκευή μηχανοκίνητων οχημάτων και μοτοσυκλετών
H	Transportation and storage services	Μεταφορά και αποθήκευση
I	Accommodation and food services	Δραστηριότητες υπηρεσιών παροχής καταλύματος και υπηρεσιών εστίασης
J	Information and communication services	Ενημέρωση και επικοινωνία
K	Financial and insurance services	Χρηματοπιστωτικές και ασφαλιστικές δραστηριότητες
L	Real estate services	Διαχείριση ακίνητης περιουσίας
M	Professional, scientific and technical services	Επαγγελματικές, επιστημονικές και τεχνικές δραστηριότητες
N	Administrative and support services	Διοικητικές και υποστηρικτικές δραστηριότητες
O	Public administration and defence services; compulsory social security services	Δημόσια διοίκηση και άμυνα, υποχρεωτική κοινωνική ασφάλιση
P	Education services	Εκπαίδευση
Q	Human health and social work services	Δραστηριότητες σχετικές με την ανθρώπινη υγεία και την κοινωνική μέριμνα
R	Arts, entertainment and recreation services	Τέχνες, διασκέδαση και ψυχαγωγία
S	Other services	Άλλες δραστηριότητες παροχής υπηρεσιών
T	Services of households as employers; undifferentiated goods and services produced by households for own use	Υπηρεσίες νοικοκυριών ως εργοδοτών· μη διαφοροποιημένες δραστηριότητες ιδιωτικών νοικοκυριών που αφορούν την παραγωγή αγαθών και υπηρεσιών για ίδια χρήση
U	Services provided by extraterritorial organizations and bodies	Υπηρεσίες παρεχόμενες από εξωτερικούς οργανισμούς και φορείς

**Ευρωπαϊκή ταξινόμηση της μεταποιητικής βιομηχανίας σύμφωνα με την
ένταση τεχνολογίας⁵**

**(Technological intensity Aggregations of manufacturing based on NACE
Rev. 2 at 2-digit level)**

Manufacturing Industries	NACE Rev. 2 codes – 2-digit level
High-technology	21 Manufacture of basic pharmaceutical products and pharmaceutical preparations;
	26 Manufacture of computer, electronic and optical products
Medium-high technology	20 Manufacture of chemicals and chemical products;
	27 to 30 Manufacture of electrical equipment; Manufacture of machinery and equipment n.e.c. ; Manufacture of motor vehicles, trailers and semi-trailers; Manufacture of other transport equipment
Medium-low technology	19 Manufacture of coke and refined petroleum products;
	22 to 25 Manufacture of rubber and plastic products; Manufacture of other non-metallic mineral products; Manufacture of basic metals; Manufacture of fabricated metals products, excepts machinery and equipment;
	33 Repair and installation of machinery and equipment
Low technology	10 to 18 Manufacture of food products, beverages, tobacco products, textile, wearing apparel, leather and related products, wood and of products of wood, paper and paper products, printing and reproduction of recorded media;
	31 to 32 Manufacture of furniture; Other manufacturing

⁵https://ec.europa.eu/eurostat/cache/metadata/Annexes/htec_esms_an3.pdf

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β

Κατανομή χωρών σε ευρύτερες γεωγραφικές περιοχές

<u>ΔΥΤΙΚΗ</u> <u>ΕΥΡΩΠΗ</u>	<u>ΝΟΤΙΑ</u> <u>ΑΜΕΡΙΚΗ</u>	<u>ΑΣΙΑ-ΥΨΗΛΑ</u> <u>ΒΙΟΜΗΧΑΝΟΠΟΙΗΜΕ-</u> <u>ΝΕΣ ΧΩΡΕΣ</u>	<u>ΚΕΝΤΡΙΚΗ</u> <u>ΑΜΕΡΙΚΗ</u>	<u>ΥΠΟΛΟΙΠΟ</u> <u>ΑΣΙΑ</u>	<u>ΥΠΟΛΟΙΠΟ</u> <u>ΑΣΙΑ</u> <u>(συνέχεια)</u>	<u>ΑΦΡΙΚΗ</u>	<u>ΑΦΡΙΚΗ</u> <u>(συνέχεια)</u>	<u>ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ</u> <u>ΕΥΡΩΠΗ</u>
ΑΝΔΟΡΡΑ	ΑΡΓΕΝΤΙΝΗ	ΙΑΠΩΝΙΑ	ΓΟΥΑΤΕΜΑΛΑ	ΒΡΕΤ. ΕΔΑΦΟΣ ΙΝΔΙΚ.ΩΚΕΑΝΟΥ	ΤΑΙΛΑΝΔΗ	ΑΓΓΟΛΑ	ΜΑΛΙ	ΑΖΕΡΜΠΑΙΤΖΑΝ
ΑΥΣΤΡΙΑ	BENEΖΟΥΕΛΑ	ΚΙΝΑ	ΕΛ ΣΑΛΒΑΔΟΡ	ΑΦΓΑΝΙΣΤΑΝ	ΤΑΤΖΙΚΙΣΤΑΝ	ΑΓΙΑ ΕΛΕΝΗ & ΕΞΑΡΤΗΣ	ΜΑΡΟΚΟ	ΑΡΜΕΝΙΑ
ΒΕΛΓΙΟ	ΒΟΛΙΒΙΑ	ΝΟΤΙΑ ΚΟΡΕΑ	ΚΟΣΤΑ ΡΙΚΑ	ΒΙΕΤΝΑΜ	ΤΟΥΡΚΜΕΝΙΣΤΑ Ν	ΑΙΓΥΠΤΟΣ	ΜΑΥΡΙΚΙΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΑ
ΓΑΛΛΙΑ	ΒΡΑΖΙΛΙΑ	ΣΙΝΓΚΑΠΟΥΡΗ	ΜΠΕΛΙΖ	ΒΟΡΕΙΑ ΚΟΡΕΑ	ΥΕΜΕΝΗ	ΑΙΘΙΟΠΙΑ	ΜΑΥΡΙΤΑΝΙΑ	ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ ΤΗΣ ΤΣΕΧΙΑΣ
ΓΕΡΜΑΝΙΑ	ΓΟΥΙΑΝΑ	ΤΑΙΒΑΝ	ΝΙΚΑΡΑΓΟΥΑ	ΕΝΩΜΕΝΑ ΑΡΑΒΙΚΑ ΕΜΙΡΑΤΑ	ΦΙΛΙΠΠΙΝΕΣ	ΑΚΤΗ ΕΛΕΦΑΝΤΟΣΤΟΥ	ΜΕΛΙΛΙΑ	ΕΣΘΟΝΙΑ
ΔΑΝΙΑ	ΙΣΗΜΕΡΙΝΟΣ	ΧΟΝΓΚ-ΚΟΝΓΚ ΕΝΩΜΕΝΑ ΑΡΑΒΙΚΑ ΕΜΙΡΑΤΑ	ΟΝΔΟΥΡΑ	ΙΝΔΙΑ		ΑΛΓΕΡΙΑ	ΜΟΖΑΜΒΙΚΗ	ΛΕΤΟΝΙΑ
ΕΛΒΕΤΙΑ ΗΝΩΜΕΝΟ ΒΑΣΙΛΕΙΟ	ΚΟΛΟΜΒΙΑ		ΠΑΝΑΜΑΣ	ΙΝΔΟΝΗΣΙΑ		ΓΚΑΜΠΙΑ	ΜΠΕΝΙΝ	ΛΕΥΚΟΡΩΣΙΑ
ΙΡΛΑΝΔΙΑ	ΟΥΡΟΥΓΟΥΑΗ	<u>ΒΟΡΕΙΑ ΑΜΕΡΙΚΗ</u>	ΑΓΙΑ ΛΟΥΚΙΑ ΑΓΙΟΣ ΒΑΡΘΟΛΟΜΑΙΟΣ	ΙΟΡΔΑΝΙΑ		ΓΚΑΜΠΟΝ	ΜΠΟΤΣΟΥΑΝΑ	ΛΙΘΟΥΑΝΙΑ
ΙΣΛΑΝΔΙΑ	ΠΑΡΑΓΟΥΑΗ	ΒΕΡΜΟΥΔΕΣ	ΑΓΙΟΣ ΒΙΚΕΝΤΙΟΣ	ΙΡΑΚ		ΓΚΑΝΑ	ΜΠΟΥΡΚΙΝΑ ΦΑΣΟ	ΜΟΛΔΑΒΙΑ
ΙΣΠΑΝΙΑ	ΠΕΡΟΥ	ΓΡΟΙΛΑΝΔΙΑ		ΙΡΑΝ		ΓΟΥΙΝΕΑ	ΜΠΟΥΡΟΥΝΤΙ	ΟΥΓΓΑΡΙΑ
ΙΤΑΛΙΑ	ΣΟΥΡΙΝΑΜ	Η Π Α	ΑΓΙΟΣ ΜΑΡΙΝΟΣ (ΟΛΛΑΝΔΙΚΟ ΜΕΡΟΣ)	ΙΣΡΑΗΛ		ΔΗΜ.ΚΟΝΓΚΟ (ΠΡΩΗΝ ΖΑΙΡ)	ΝΑΜΙΒΙΑ	ΟΥΚΡΑΝΙΑ
	ΧΙΛΗ	ΚΑΝΑΔΑΣ	ΑΙΤΗ	ΚΑΖΑΚΣΤΑΝ		ΔΗΜ.ΝΟΤ.ΑΦΡΙΚΗΣ	ΝΙΓΗΡ	ΠΟΛΩΝΙΑ
ΚΑΤΩ ΧΩΡΕΣ		ΜΕΞΙΚΟ	ΑΝΤΙΓΚΟΥΑ ΚΑΙ ΜΠΑΡΜΠΟΥΝΤΑ	ΚΑΜΠΟΤΖΗ		ΔΗΜΟΚ. ΚΕΝΤΡΙΚΗΣ ΑΦΡΙΚΗΣ	ΝΙΓΗΡΙΑ	ΡΩΣΙΑ
ΛΙΧΤΕΝΣΤΑΙΝ		ΓΚΟΥΑΜ	ΑΡΟΥΜΠΑ	ΚΑΤ.ΠΑΛΑΙΣΤ.ΕΔΑ ΦΟΣ		ΔΗΜΟΚ.ΠΡΑΣΙΝΟΥ ΑΚΡΩΤΗΡΙΟΥ	ΝΟΤΙΟ ΣΟΥΔΑΝ	ΣΛΟΒΑΚΙΑ
ΛΟΥΞΕΜΒΟΥΡΓΟ	<u>ΑΥΣΤΡΑΛΙΑ -</u> <u>ΩΚΕΑΝΙΑ</u>	<u>ΒΑΛΚΑΝΙΚΕΣ ΧΩΡΕΣ</u>	ΒΡΕΤ.ΠΑΡΘΕΝΟΙ ΝΗΣΟΙ	ΚΑΤΑΡ		ΕΡΥΘΡΑΙΑ	ΟΥΓΚΑΝΤΑ	

ΜΑΛΤΑ	ΑΥΣΤΡΑΛΙΑ	ΑΛΒΑΝΙΑ	ΓΡΕΝΑΔΑ	ΚΙΡΓΙΖΙΑ	ΖΑΜΠΙΑ	ΡΟΥΑΝΤΑ
ΝΟΡΒΗΓΙΑ	ΚΟΥΚ ΝΗΣΟΙ	ΒΟΣΝΙΑ-ΕΡΖΕΓΟΒΙΝΗ	ΔΟΜΙΝΗΚΑΝΗ ΔΗΜ.	ΚΟΥΒΕΙΤ	ΖΙΜΠΑΜΠΟΥΕ	ΣΕΝΕΓΑΛΗ
ΠΟΡΤΟΓΑΛΙΑ	ΝΕΑ ΖΗΛΑΝΔΙΑ	ΒΟΥΛΓΑΡΙΑ	ΚΑΥΜΑΝ ΝΗΣΟΙ	ΛΑΟΣ	ΘΕΟΥΤΑ	ΣΕΥΧΕΛΛΕΣ ΚΑΙ ΕΞΑΡΤΗΣΕΙΣ
ΣΟΥΗΔΙΑ	ΟΥΩΛΙΣ ΚΑΙ ΦΟΥΤΟΥΝΑ ΝΗΣΟΙ	ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ ΤΗΣ ΒΟΡΕΙΑΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ	ΚΟΥΒΑ	ΛΙΒΑΝΟΣ	ΙΣΗΜΕΡΙΝΗ ΓΟΥΙΝΕΑ	ΣΙΕΡΡΑ ΛΕΟΝΕ
ΦΙΝΛΑΝΔΙΑ	ΠΑΛΑΟΥ	ΚΟΣΟΒΟ	ΚΟΥΡΑΣΑΟ	ΜΑΚΑΟ	ΚΑΜΕΡΟΥΝ	ΣΟΜΑΛΙΑ
ΑΓΙΟΣ ΜΑΡΙΝΟΣ	ΠΑΠΟΥΑΣΙΑ- ΝΕΑ ΓΟΥΙΝΕΑ	ΚΡΟΑΤΙΑ	ΜΙΚΡΕΣ ΝΗΣΟΙ	ΜΑΛΑΙΣΙΑ	KENYA	ΣΟΥΑΖΙΛΑΝΔΗ
ΒΑΤΙΚΑΝΟΥ	ΤΟΥΒΑΛΟΥ	ΚΥΠΡΟΣ	ΑΠΟΜΑΚΡ. ΑΠΟ Η.Π.Α	ΜΑΛΔΙΒΕΣ	ΚΟΜΟΡΕΣ	ΣΟΥΔΑΝ
ΦΕΡΟΕ ΝΗΣΟΙ	ΝΕΑ ΚΑΛΗΔΟΝΙΑ- ΕΞΑΡΤΗΣΕΙΣ	ΜΑΥΡΟΒΟΥΝΙΟ	ΜΠΑΡΜΠΑΝΤΟΣ	ΜΙΑΝΜΑΡ (ΒΙΡΜΑΝΙΑ)	ΚΟΝΓΚΟ	TANZANIA
ΓΙΒΡΑΛΤΑΡ	ΦΙΤΖΙ	ΣΕΡΒΙΑ	ΜΠΑΧΑΜΕΣ	ΜΟΓΓΟΛΙΑ	ΛΕΣΟΘΟ	ΤΖΙΜΠΟΥΤΙ
	ΒΑΝΟΥΑΤΟΥ	ΤΟΥΡΚΙΑ	ΜΠΟΝΑΙΡ,ΑΓΙΟΣ	ΜΠΑΓΚΛΑΝΤΕΣ	ΛΙΒΕΡΙΑ	ΤΟΓΚΟ
	ΑΝΤΑΡΚΤΙΚΗ	ΡΟΥΜΑΝΙΑ	ΕΥΣΤΡΑΤΙΟΣ ΚΑΙ ΣΑΜΠΙΑ	ΜΠΑΧΡΕΙΝ	ΛΙΒΥΗ	ΤΣΑΝΤ
	ΔΥΤΙΚΗ ΣΑΜΟΑ	ΣΛΟΒΕΝΙΑ	ΝΤΟΜΙΝΙΚΑ	ΜΠΟΥΤΑΝ	ΜΑΔΑΓΑΣΚΑΡΗ	ΤΥΝΗΣΙΑ
			ΠΑΡΘΕΝΟΙ ΝΗΣΟΙ	ΜΠΡΟΥΝΕΙ	ΜΑΛΑΟΥΙ	
			ΗΠΑ	ΝΕΠΑΛ		
			ΤΕΡΚΣ ΚΑΙ ΚΑΙΚΟΣ ΝΗΣΟΙ	ΟΜΑΝ		
			ΤΖΑΜΑΙΚΑ	ΟΥΖΜΠΕΚΙΣΤΑΝ		
			ΤΡΙΝΙΔΑΔ ΚΑΙ ΤΟΜΠΑΓΚΟ	ΠΑΚΙΣΤΑΝ		
			ΑΓ. ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΣ ΚΑΙ ΝΕΒΙΣ	ΣΑΟΥΔΙΚΗ ΑΡΑΒΙΑ		
			ΝΗΣΟΙ ΒΟΡΕΙΕΣ	ΣΡΙ ΛΑΝΚΑ		
			ΜΑΡΙΑΝΕΣ	ΣΥΡΙΑ		
			ΝΗΣΟΙ ΜΑΡΣΑΛ			
			ΝΗΣΟΙ			
			ΣΟΛΟΜΩΝΤΟΣ			
			ΝΗΣΟΙ ΦΑΛΚΛΑΝΤ- ΕΞΑΡΤΗΣΕΙΣ			
			ΓΑΛΛΙΚΗ			
			ΠΟΛΥΝΗΣΙΑ			
			ΠΙΤΚΑΙΡΝ ΝΗΣΟΙ			

Βιβλιογραφικές Αναφορές

- Brühlhart, M. (2001), Evolving geographical concentration of European manufacturing industries, Review of World Economics (Weltwirtschaftliches Archiv), Springer; Institut für Weltwirtschaft (Kiel Institute for the World Economy), volume 137 (2), pages 215-243
- Brühlhart, M. (2011), The spatial effects of trade openness: a survey, Review of World Economics (Weltwirtschaftliches Archiv), Springer; Institut für Weltwirtschaft (Kiel Institute for the World Economy), vol. 147(1), pages 59-83
- Iammarino, S., Rodríguez-Pose, A., Storper, M. (2017), Why Regional Development matters for Europe's Economic Future, London School of Economics and Political Science, Department of Geography & Environment, European Commission Directorate-General for Regional and Urban Policy
- Krugman, P.R., Livas Elizondo, R. (1996), Trade policy and the third world metropolis, Journal of Development Economics, Volume 49, p.137-150.
- Milanovic, B. (2005), Half a World: Regional Inequality in Five Great Federations, World Bank Policy Research, Working PaperNo. 3699
- Nomenclature of territorial units for statistics (NUTS), <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A32003R1059>
- OECD (2017), The framework for Policy Action on Inclusive Growth, Meeting of the OECD at Ministerial level, Paris, 30-31 May 2018
- OECD (2020), Regional Policy for Greece Post-2020, <https://www.oecd.org/regional/regional-policy-for-greece-post-2020-cedf09a5-en.htm>
- Petrakos, G., Kallioras, D., Tsiapa, M. (2013), Regional Inequalities in the European Neighbourhood Countries: The Effects of Growth and Integration, SEARCH Working Paper, EU.
- Petrakos, G., Psycharis, Y. (2016), The spatial aspects of economic crisis in Greece, *Cambridge Journal of Regions Economy and Society* (9)1, March 2016, pp. 137-152
- Psycharis Y., Tsiapa M., Tselios V., (2020), Exports and regional resilience: evidence from Greece," Chapters, in: Gillian Bristow & Adrian Healy (ed.), Handbook on Regional Economic Resilience, chapter 13, pages 226-241, Edward Elgar Publishing
- Rodríguez-Pose, A., and Gill, N. (2006), How does trade affect regional disparities? World Development Volume 34, pp.1201–1222
- Rodriguez-Pose A. (2012), Trade and Regional Inequality, Economic Geography, Volume 88 No 2, pp. 109-136
- Rusticelli E., Haugh D., Arquie A. and Demmou L. (2018), Going local: A regional perspective on how trade affects labour markets and inequality, OECD, Economics department working papers No. 1530

Statistical classification of economic activities in the European Community, NACE Rev.2,,
<https://ec.europa.eu/eurostat/documents/3859598/5902521/KS-RA-07-015-EN.PDF>

Tsiapa M. (2018), Adjustment mechanisms of Greek regions in export activity during the economic crisis of 2008–2012, Papers in Regional Science, vol.98 Issue 2